

АРМАН МКРТУМЯН РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В ГОСУДАРСТВАХ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ	8
<i>ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ</i> ՏԻՊՐԱՆ ՍՈՒԿՈՒԴՅԱՆ ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ՈՐՊԵՍ ՕՐԵՆՔԻ ՍԻԱՏԵՍԱԿ ԿԻՐԱՌՍԱՆ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼ	14
<i>ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ</i> ԱՐՄԵՆ ԱՍՏՐՅԱՆ ԵՐԹԵՐԸ, ՅՈՒՅՅԵՐԸ, ՀԱՆՐԱՀԱՎԱՔՆԵՐԸ ԵՎ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ ՈՐՊԵՍ ԺՈՂՈՎՐԴԱԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԱԾԱՆՅՅԱԼ ՁԵՎԵՐ	22
ՆԱՐԵԿ ՊԱՐՐԻԵԼՅԱՆ ԱՆԿԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՐՅԵՐԻ ՇՈՒՐՋ	29
<i>ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО</i> АРМЕН ЕСОЯН ЗАДАЧИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПОНЯТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ЕЕ ОСОБЕННОСТЕЙ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ	33
ՍԵՐԻ ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ ԿՆՔԵԼՈՒ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ	44
<i>ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ</i> ՀԱՍՄԻԿ ԶԱԼԱԼՅԱՆ ԱՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ	52
<i>УГОЛОВНОЕ ПРАВО</i> НАРА ТОНОЯН СУБЪЕКТЫ ДОВЕДЕНИЯ ДО САМОУБИЙСТВА	60
LOUISE MANUKIAN EXTRADITION: HISTORY, DEVELOPMENT & MODERN PRACTICE	75
<i>ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ</i> ՊՐԻՊՐ ՇԻՐԽԱՆՅԱՆ «ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ԼԵԶՈՒՆ» ԱԳՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱԿԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՔԱՐՈՉՉՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԱՏԵՔՍՈՒՄ	93
ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ ՀՀ ՎՃՈՒՔԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ	102
РЕЗЮМЕ	124
ԹԵՎԱՎՈՐ ԽՈՍՔԵՐ	134



Арман МКРТУМЯН

Председатель Кассационного суда РА

РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В ГОСУДАРСТВАХ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ



Уважаемые дамы и господа, дорогие друзья и коллеги!

Прежде чем начать выступление, позвольте выразить нашу благодарность организаторам конференции и, конечно же, нашим дорогим гостям, которые нашли время и возможность принять

участие в нашей конференции. Тема сегодняшней конференции очень актуальна, ведь совершенствование институтов и норм гражданского законодательства необходимо для строительства правового государства, как важного условия защиты прав человека. Мы надеемся, что обобщенные результаты конференции станут основанием для унификации законодательств наших государств в соответствии с общепринятыми международными стандартами.

Как не бывает идеальных людей, так и не бывает идеального законодательства. Жизнь многогранна, она не стоит на месте, все время возникают новые проблемы и пробелы в законодательстве. Поэтому надо идти в ногу со временем. Богом и историей наших народов предначертано, что мы долж-



ны жить и работать в одном экономическом и правовом пространстве. Если мы начали реформы гражданского законодательства с единого Модельного гражданского кодекса, то и развитие должно идти тем же путем — сообща. В противном случае, мы можем разойтись таким образом, что через несколько лет не будем понимать друг друга даже на уровне терминологии.

Общеизвестно, что гражданское законодательство Республики Армения, в частности гражданский кодекс РА, также как и гражданские кодексы других стран были разработаны и приняты, имея в основе Модельный гражданский кодекс стран СНГ. В связи с этим, когда речь заходит о развитии гражданского законодательства в государствах СНГ, нам представляется, что существует два основных направления совершенствования гражданского законодательства, которые можно условно назвать теоретическое и практическое. Так как эти два направления тесно взаимосвязаны, то и их реализация должна выполняться с учетом всех факторов, которые необходимы для их

взаимодополнения.

Относительно первого направления, теоретического, мы предлагаем создать группу из ученых теоретиков и практиков из стран СНГ, которые разработают необходимые изменения и дополнения в Модельный гражданский кодекс стран СНГ. Измененный и дополненный Модельный гражданский кодекс, принятый Межпарламентской Ассамблеей стран СНГ, послужит теоретической основой для изменений и дополнений в гражданские кодексы, станет основанием для унификации гражданского законодательства наших государств, то есть развитие гражданского законодательства будет проходить не в отдельности друг от друга, а в едином целом.

Что же касается второго направления, условно названного практическим, то как представителю судебной власти, позвольте остановиться по-подробнее. Здесь свою существенную роль играют высшие судебные инстанции наших государств и конечно же судебная практика (судебный прецедент).

Вступив в Совет Европы и ратифицировав Конвенцию о



защите прав человека и основных свобод, наши государства присоединились к Европейской системе защиты прав человека, включающей в себя не только обязанность защищать и соблюдать зафиксированные в Конвенции права и свободы, но и признание юрисдикции Европейского Суда по правам человека (далее-Европейский суд).

Ни для кого не секрет, что Европейский суд призван обеспечивать неукоснительное соблюдение и исполнение норм Конвенции государствами-участниками. И хотя принятое Европейским судом решение юридически обязательно только для государства-ответчика по делу, однако, в силу обязательности решения Европейского суда, оно воздействует на развитие внутреннего права и судебную практику других государств-участников Конвенции.

На основании вышеизложенного можно сделать следующий вывод, что деятельность Европейского суда заложила основу судебного (прецедентного) права, которое в силу своей обязательности действует даже в таких

классических странах романо-германской (континентальной) системы права, как Германия, Франция, Италия и др.

Более того, учитывая эволюцию судебной практики Европейского суда, дальнейшее развитие Европейского права во многом обусловлено творческим толкованием Европейским Судом норм Конвенции.

В 2005 году в Конституции РА были внесены изменения, в числе которых следует отметить статью 92. В новой редакции статья 92 Конституции РА определяет роль Кассационного суда в судебной системе Республики Армения. Согласно данной статье высшей судебной инстанцией Республики Армения, кроме вопросов конституционного правосудия, является Кассационный суд, который призван обеспечивать единообразное применение закона. Данная норма нашла свое дальнейшее развитие и детализацию в Судебном кодексе РА и в процессуальных кодексах.

Это означает, что Кассационный суд при осуществлении правосудия, должен следить, чтобы нижесто-



ящие суды применяли закон единообразно, а судебные акты, принятые нижестоящими судами, не противоречили правовым позициям, установленным в постановлениях Кассационного суда.

Следует отметить, что РА не первая страна, которая применяет подобную практику. Основной тенденцией развития судебных систем европейских стран на наш взгляд является то, что кроме основной функции — осуществления правосудия, роль высшей судебной инстанции заключается в обеспечении единообразного применения закона и единой судебной практики.

Означает ли данное призвание Кассационного суда и внедрение в законодательство института судебного прецедента, присущего системе общего права, что правовая система РА отказалась от “жесткого континентального” подхода.

В правовой доктрине, кроме так называемого “чистого” прецедента, отмечается также такой вид прецедента, как “прецедент толкования”. То, как понимается и толкуется закон судом, также является прецедентом —

“прецедентом толкования”.

В РА “прецедент толкования” или судебный прецедент закреплен в ч. 4 ст. 15 Судебного кодекса РА. В соответствии со статьей 15 Судебного кодекса РА, посвященной равенству всех перед законом и судом, институт судебного прецедента (судебного права) сформулирован следующим образом: обоснования, в том числе толкование закона, данные в постановлении Кассационного суда или решении Европейского суда по правам человека по делу, имеющему конкретные фактические обстоятельства, являются обязательным для суда, рассматривающего дело со схожими фактическими обстоятельствами, за исключением случая, когда суд вескими доводами обоснует, что судебный прецедент не применим к данным фактическим обстоятельствам.

Обязанность суда учитывать толкование норм закона данное Кассационным судом по конкретному делу или норм Конвенции о защите прав и основных свобод человека, данное Европейским судом, исключает, как правило, возможность вынесения





неожиданных решений и создает предсказуемое правосудие. Это правило также позволяет потенциальным судящимся сторонам оценить степень риска и в некоторой степени исключить возможность неблагоприятных последствий.

Единообразное применение закона при аналогичных фактических обстоятельствах исходит также из содержания права на справедливое судебное разбирательство. Так, согласно ст. 6 Европейской конвенции о правах и основных свободах человека “каждый человек когда решаются его гражданские права и обязанности, или предъявленное ему любое уголовное обвинение имеет право на справедливые и публичные слушания в разумные сроки со стороны созданного на основании закона независимого и беспристрастного суда...”. Если под выражением “в условиях равенства” имеется в виду равенство процессуальных прав лиц, участвующих в деле, то считаем, что толкование выражений “справедливый” и “с соблюдением всех требований справедливости” довольно широкое и включает в себя

также то понимание справедливости, что, если суд принял законное, обоснованное и мотивированное решение, то во время рассмотрения другого дела при аналогичных фактических обстоятельствах, должен принять аналогичное решение.

Единообразное применение законов следует также из толкования Европейского суда понятия “законности”. В деле Барановский против Польши и в ряде других дел Европейский суд отмечает, что применение закона должно быть предсказуемым, что соответствует принципу “законности”, закрепленной в Конвенции, согласно которому закон должен быть настолько определенным, чтобы лицо имело возможность, в случае необходимости получения соответствующей профессиональной консультации, при наличии определенных обстоятельств в разумных пределах предвидеть те последствия, которые могут повлечь те или иные действия (case of Baranowski v. Poland, no 28358/95, §§50-52, ECHR 2000-III, case of Jius v. Lithuania, no 34578/97, §56).

Однако на практике гражданское законодательство не



всегда бывает идеальным, без недостатков и противоречий, и иногда законодатель не успевает вовремя реагировать на законодательные проблемы и восполнять пробелы, поэтому требуется активная роль суда, который при рассмотрении конкретного дела пытается выявить существующие в законодательстве коллизии и руководствуясь духом справедливости, в качестве опоры, исходной точки имея принципы гражданского права, сопоставляя действующие правовые нормы, основываясь на принципах данной отрасли права, может найти выход из существующего правового противоречия.

Из вышесказанного можно смело отметить, что в развитии гражданского законодательства велика роль прецедентных постановлений высших судебных инстанций наших государств. На сегодняшний день роль Кассационного суда с точки зрения обеспечения единообразной судебной практики и единообразного применения закона постепенно растет,

так как осуществляя свою функцию, Кассационный суд пытается осуществить устойчивое и предсказуемое правосудие, возродить доверие по отношению к справедливости. Ведь доверие общества к правосудию в первую очередь начинается с веры в справедливость.

Дорогие друзья!

Заканчивая выступление, позвольте процитировать профессора Иосифа Алексеевича Покровского: „Закон и суд не две враждебные силы, а два одинаково необходимых фактора юрисдикции. Оба они имеют одну и ту же цель-достижение материальной справедливости: закон для достижения этой цели нуждается в живом дополнении, сотрудничестве в лице судьи: судья в неменьшей степени, чем законодатель сын своего народа и своего времени и в неменьшей степени носитель того же народного правосознания,,.

Благодарю за внимание!



Նախադեպային իրավունք

Տիգրան ՄՈՒԿՈՒՉՅԱՆ

ՀՀ վարչական դատարանի նախագահ

ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ՈՐՊԵՍ ՕՐԵՆՔԻ ՄԻԱՏԵՍԱԿ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼ



Արդարադատության ոլորտում ճյուղային իրավաստեղծ քաղաքականություն իրականացնելիս, ինչպես նշում է Ա.Ղամբարյանը. «ՀՀ օրենսդիրը պետք է ղեկավարվի ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված ելակետային դրույթներով, մասնավորապես՝ արդարադատության սահմանադրական սկզբունքներով, որի հետևանքով արդարադատության սահմանադրական սկզբունքները պետք է առավել կոնկրետ կարգավորում ստանան ճյուղային կողմից կացված մի շարք օրենսդրական ակտերում...»:²

Դատաիրավական բարեփոխումների հիմնական ուղղություններից է նախադեպային կամ դատական իրավունքի ձևավորումը¹, որի իրավական հիմքն են սահմանադրական դրույթները: Մասնավորապես՝ ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի երկրորդ մասը սահմանում է. «Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանը, բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերից, վճռաբեկ դատարանն է, որը կոչված է ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը»:

Նման կարծիքի են ոչ միայն դատական իշխանության ներկայացուցիչները, այլև տեսաբան-իրավաբանները, մասնավորապես՝ Ա.Ղամբարյանի կարծիքով. «Դատական իրավաստեղծագործությունն այն է, որ դատավորը դադարում է սոսկ իրավակիրառ մարմին լինելուց, ուստի պետք է փոփոխվեն նաև դատավորին ներկայացվող պահանջները: Խորհրդային համակարգից իրավական պետության անցման պայմաններում պետք է

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 - 11 (123 - 124)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Նախադեպային իրավունք

միջոցներ ձեռնարկվեն դատավորների հոգեբանության արմատական փոփոխության, մեթոդաբանական, մշակութաբանական գրագիտության զարգացման ուղղությամբ: Դատական նախադեպ ձևավորող դատավորները պետք է օժտված լինեն ոչ իրավաբանական մտածողությամբ, այլ, դրան զուգահեռ, պետք է զարգացած լինի դիալեկտիկական, մշակութաբանական մտածողությունը»:³

Դատավարական բարեփոխումների համատեքստում Դատական նախադեպի ձևավորման համար, մեր կարծիքով, կարևոր նախադրյալներ կամ գործոններ են՝ 1) դատական իշխանության անկախության ապահովումը, 2) դատական նախադեպի իրավական հիմքերի ամրագրումը, 3) դատավորների կորպուսի համապատասխան իրավամտածողության ընկալումը, 4) դատական ակտերի հրապարակայնության ապահովումը:

Դատական նախադեպի ինստիտուտը, բնականաբար, որոշակիորեն սահմանափակում է դատարանների ինքնուրույնությունը և մյուս կողմից նկատելի ներագրեցություն է ունենում իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի դրսևորման վրա: Սակայն թե՛ մեկ և թե՛ մյուս գործոններն ուղեկցվում են որոշակի հակակշիռներով: Նախ՝ դատարանը կարող է, քննվող գործի որոշ առանձնահատկություններից ելնելով, չկիրառել դատական նա-

խադեպը, կարող է դատական նախադեպի հոծ զանգվածից ընտրել որևէ մեկը, որն, ըստ իր հայեցողության, առավել համահունչ է իր վարույթում քննվող գործին և այլն:

Մյուս կողմից՝ ազգային իրավական համակարգում դատական նախադեպը ոչ թե գերակայում, այլ ստորադասվում է օրինաստեղծ գործունեությանը, ինչը որոշակիորեն կաշկանդում է դատական նախադեպի շրջանակների ընդլայնումը:

Դատական իշխանության ապաքաղաքականացմանը և անկախացմանն ուղղված դատական բարեփոխումները պահանջում են վերանայել դատարանների և արդարադատությանը վերաբերող մի շարք մտեցումներ և դիրքորոշումներ, մշակել դատական քաղաքականության իրականացման համար առավել արդյունավետ նախադրյալներ:⁴ Պատահական չէ, որ ժամանակակից իրավագիտության մեջ իրավական քաղաքականության հիմնահարցերի ուսումնասիրության շրջանակներում հատուկ ուշադրություն է դարձվում դատական քաղաքականության հիմնախնդիրներին: Իսրայելի գերագույն դատարանի նախագահ Աարոն Բարակն իր «Դատական հայեցողություն» մենագրությունում նշում է, որ ինքը, դատական քաղաքականություն ասելով, հասկանում է այն գործոնների ամբողջությունը, որն



Նախադեպային իրավունք

ուղղություն է տալիս դատական իշխանությանն ընձեռված հնարավորություններից ընտրություն կատարելիս:⁵

Իրավունքի տեսության վերաբերյալ ռուսական աղբյուրներում, հատկապես 2003թ. սկսած, ակտիվորեն ուսումնասիրվում են դատական նախադեպերի և դատական քաղաքականության հիմնահարցերն արդարադատության առանձին ոլորտներում:⁶

Նկատի ունենալով, որ դատական քաղաքականության վրա ազդող գործոններից են վերադաս դատական ատյանների որոշումները, որոնցում արտացոլվում և արտահայտվում են դատական քաղաքականության ցանկալի ուղղությունները, կարծում ենք, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը որպես դատական համակարգի բարձրագույն օղակ բավականին անելիք ունի մեր հանրապետությունում իրականացվող դատական քաղաքականությանն ուղղություն տալու, այն դատական իրավունքի արդի զարգացումներին համահունչ դարձնելու առումով: Դատական իրավունքի զարգացման միտումներից է դատական նախադեպերի պաշտոնական ճանաչումը որպես իրավունքի աղբյուր:

Ժամանակակից գրականությունում նշվում է, որ նախադեպի՝ որպես իրավունքի աղբյուրի նկատմամբ վերաբերմունքը մեզանում իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումների

գործընթացում էականորեն փոխվել է:⁷ Կան մի շարք գիտնականներ, որոնք փորձում են հիմնավորել վերադաս դատական ատյանների որոշումներին նախադեպային նշանակություն տալու անհրաժեշտությունը:⁸

Պետք է նշել, որ դատական նախադեպի՝ որպես իրավունքի աղբյուրի լայն ակադեմիական ճանաչումը բնավ չի նշանակում նրա համընդհանուր ճանաչում: Մի շարք հեղինակներ կտրականապես դեմ են դատական նախադեպը որպես իրավունքի աղբյուր դիտելուն: Ս.Ջազայնովան, չընդունելով դատական նախադեպը որպես ռուսական իրավունքի աղբյուր, նշում է. «Մեր երկիրն ունի զարգացման սեփական պատմությունը, օրենսդրության կայացման և զարգացման սեփական ուղին, այլ իրավական մտածողություն, այդ պատճառով պետք է խուսափել չմտածված կերպով արտասահմանյան օրենսդրության ինստիտուտներն առանց կշռադատելու փոխառնելուց»:⁹

Գ. Հարությունյանի կարծիքով. «Իշխանության տարանջատման եվրոպական իրավամտածողության չափանիշներից ելնելով արմատական վերանայման անհրաժեշտություն ունի դատական պրակտիկայի՝ որպես իրավունքի աղբյուրի մասին նախկին պատկերացումները:

Խորհրդային իրավական համակարգը հիմքերից մերժում էր մնան հնարավորությունը, ձևախեղել էր

Նախադեպային իրավունք

իրավունքի անմիջական գործողության իրավական բովանդակությունը: Դատական պրակտիկան որպես իրավունքի աղբյուր ճանաչելը միայն հնարավորություն կտա ընկալել ու հասկանալ, որ դատական իշխանությունը ոչ թե միջոց է իշխանության այլ ինստիտուտների առաքելություն իրականացնելու համար, այլ ինքնուրույն առաքելությամբ օժտված իշխանություն»:¹⁰

Պետք է ընդունել, որ արդի ժամանակաշրջանի գլոբալ փոփոխությունների համատեքստում արմատական փոփոխություններ են կատարվում նաև իրավական ընտանիքներում, բայց այդ փոփոխությունները հանգեցնում են ոչ միայն նրան, որ ռոմանագերմանական իրավական համակարգի երկրները, այդ թվում՝ Հայաստանն անհարկի փոխառնեն նախադեպային իրավական համակարգի որոշ տարրեր, այլ էապես վերահիմաստավորեն դատական նախադեպի և պրակտիկայի դերն ու նշանակությունն իրավունքի զարգացման և արդարադատության իրականացման խնդրում: Այսպես, ըստ Ս.Ալեքսեևի. «Չարգացած ժողովրդավարական երկրների փորձը վկայում է, որ հասարակությունում իրավական զարգացման բարձր մակարդակի կարելի է հասնել այն ժամանակ, երբ դատարանը, հենվելով Սահմանադրության, օրենքների, մարդու հանրաճանաչ իրավունքների վրա, ստեղծում է իրավունք: Այդ

պատճառով դատական ատյանների որոշումներին դատական նախադեպի ուժ տալը հասունացած պահանջ է և արդարացված»:¹¹

Կարծում ենք՝ դատական նախադեպը կարող է համարվել բարձր դատական ատյանների կողմից իրավունքի անալոգիայի հիման վրա օրենքի բացի լրացում, օրենսդրության ակնհայտ հնացման պայմաններում նոր իրավական նորմ սահմանելը, բացասական իրավաստեղծագործություն և դատական մեկնաբանություն:

«Բացասական իրավաստեղծագործությունը» իրավագիտության հասկացութային ապարատի նոր եզրույթներից է, որն ընկալվում է Սահմանադրական դատարանի կողմից իրավական ակտը հակասահմանադրական ճանաչելու եղանակով իրավական նորմերի վերացում: Կարծում ենք՝ բացասական իրավաստեղծագործությունն ավելի լայն հասկացողություն է և կապված է դատարանի նոր գործառույթի նորմավերահսկողության հետ: Բացասական իրավաստեղծագործության սուբյեկտ է ոչ միայն Սահմանադրական դատարանը, այլ նաև ընդհանուր կամ հատուկ իրավասության դատարանները, որոնք քաղաքացիական դատավարության կամ վարչական արդարադատության կարգով վիճարկվող իրավական ակտերը ճանաչում են ավելի



Նախադեպային իրավունք

բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտերին հակասող:¹²

Մեր կարծիքով դատական բացասական իրավաստեղծ ակտերը Հայաստանի Հանրապետությունում արդեն օրենսդրական մակարդակում ճանաչվում են որպես իրավունքի աղբյուր: «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում նորմատիվ իրավական ակտեր ընդունելու իրավասություն ունեն ՀՀ սահմանադրական դատարանը, ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված դեպքերում ՀՀ առաջին ատյանի դատարանները, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը՝ օրենքին կամ նշված օրենքով նախատեսված դեպքերում ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերին հակասող պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմնի իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասով:

Որոշ իրավաբաններ, որոնք դեռևս դուրս չեն եկել խորհրդային ժամանակաշրջանին բնորոշ իրավամտաժողովրդյան շրջանակից, փորձում են ժխտել դատական նախադեպի՝ որպես իրավունքի աղբյուր ճանաչելու անհրաժեշտությունը: Նրանք իրենց մոտեցումը հիմնավորում են՝ հղում կատարելով դատավորների անկախության և օրենքներին ենթարկվելու սկզբունքին:

Դատական նախադեպի ճա-

նաչման դեպքում, դատավարության մասնակիցը, գտնելով վճռաբեկ դատարանի պալատի կողմից իր գործին համանման մեկ այլ գործով կայացրած որոշում, կարող է կանխատեսել ստորադաս դատարանի որոշման բովանդակությունը, նրանց համար առկա կլինի դատական գործի ելքը կանխատեսելու կոնկրետ կողմնորոշիչ:

Դատական նախադեպի ճանաչման և դատական գործի ելքի կանխատեսման հնարավորությունն ուղղակիորեն կնպաստի դատական իշխանության հեղինակության բարձրացմանը և անկախ դատական իշխանության կայացմանը, առանց որի անհնար է իրավական պետության կառուցումը և քաղաքացիական հասարակության ձևավորումը:

Դատական նախադեպը հնարավորություն է տալիս անձանց կանխատեսելու գործի ելքը դրա կոնկրետության շնորհիվ: Իրոք, օրենքը ոչ բարդ գործերով և որոշ առավել կոնկրետ նորմերի շնորհիվ նույնպես հնարավորություն է տալիս կանխատեսելու գործի ելքը, սակայն անվիճելի է, որ օրենքներում դատական նախադեպի համեմատ արտացոլվում են առավել ընդհանուր բնույթի վերացարկման նորմեր: Այս առումով տեսության մեջ նշվում է, որ ոչ բավարար չափով վերացական նորմերը չեն կարող ստեղծել երաշխիքներ ընդդեմ մարդու իրավունքների անհարկի

Նախադեպային իրավունք

սահմանափակումների, ապահովել գործով ճշմարտության բացահայտումը և քրեական դատավարության այլ խնդիրների իրականացումը:¹³

Այսպիսով, դատական նախադեպն իր կոնկրետության շնորհիվ հնարավորություն է տալիս կանխատեսել ինչպես քրեական գործի քննության ելքը, այնպես էլ քրեական դատավարության օրենսգրքի նորմերն առավել կոնկրետացնելու շնորհիվ ստեղծում է օրինականության ապահովման գործուն երաշխիքներ:¹⁴

Ինչ վերաբերում է վերադաս դատական ատյանի որոշումների պարտադիրությանը, ապա նշենք, որ համեմատական իրավագիտությունում առանձնացվում են դատական որոշումներում նախադեպի օգտագործման մի քանի տեսակներ.

1. Նախադեպը ձևականորեն պարտադիր է ստորադաս դատարանի համար: Եթե դատական որոշումը չի համապատասխանում նախադեպին, ապա այն համարվում է անօրինական և կարող է վերաքննության կարգով բողոքարկվել:

2. Նախադեպը ձևականորեն պարտադիր չէ, սակայն ունի իրավաբանական ուժ:

ՀՀ իրավական համակարգում դատական նախադեպի հետզհետե ճանաչման անհրաժեշտությունը, կարծում ենք, պայմանավորվում է, մասնավորապես, հետևյալ հանգամանքներով.

1. մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների արդյունավետ պաշտպանությամբ,

2. դատական ակտերի պատճառաբանվածության, հիմնավորվածության և օրինականության ամրապնդմամբ:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատավճիռը պետք է լինի հիմնավորված և պատճառաբանված: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր նախադեպային իրավունքում որպես արդար դատաքննության իրավունքի խախտում է որակում այն դեպքերը, երբ ներպետական դատարաններն իրենց որոշումը չեն պատճառաբանում, չեն տալիս գործի ելքի համար վճռական նշանակություն ունեցող հարցերի պատասխանները:¹⁵

Դատական նախադեպի դերը դատական ակտերի պատճառաբանման հարցում հսկայական է: Մասնավորապես՝ խոսքը դատական ատյանների որոշումների մասին է, որոնք ձևավորում են նախադեպը: Նախադեպն առկա է դատական որոշումների հիմնավորման և պատճառաբանման շնորհիվ, դատարանի կողմից իրավական նորմերի գիտականորեն հիմնավորված մեկնաբանման միջոցով:

2. Դատական նախադեպի կիրառումը կնպաստի երկակի չափորոշիչներով շարժվելու հնարավորության նվազեցմանը:



Նախադեպային իրավունք

Գատական իշխանության նկատմամբ հասարակական վստահությունն էականորեն նվազում է, երբ դատական ատյաններն առավել ևս միևնույն դատավորը կամ միևնույն դատական կազմը, քննելով տարբեր, սակայն միմյանց էապես նման գործեր, կայացնում են նախկին որոշումներից զգալիորեն տարբերվող որոշումներ, օրենքի հողվածին տալիս են տարբեր մեկնաբանություններ: Այստեղ տեղին է մեջբերել Ե.Կրուբեցկոյի այն միտքը, ըստ որի՝ արդարադատության տարրական պայմանն այն է, որ դատավորները բոլոր միանման դեպքերը լուծեն միևնույն կանոնների հիման վրա: Այդ պատճառով միևնույն կազուսի լուծումը դառնում է նախադեպ:

3. Գատական նախադեպը կբարձրացնի վերջնական դատական ակտերի բովանդակությունը կանխատեսելու հնարավորությունը:

ՀՀ դատական պրակտիկան գտնվում է այնպիսի վիճակում, երբ արդարադատության մասնակիցները չեն կարող կանխատեսել իրենց գործով կայացվող որոշումների բովանդակությունը, դատավարության սուբյեկտների համար անորոշ են դատարանի քայլերը: Արդարադատություն ակնկալողը նույնիսկ չի կարող կանխատեսել նույն դատական

ատյանի կողմից նույն գործով երկրորդ անգամ կայացվող դատական ակտի բովանդակությունը:

4. Նախադեպը ձևականորեն պարտադիր չէ և ուժ չունի, սակայն ապահովում է որոշման հիմնավորվածությունը:

Որոշումը, որը չի հենվում նախադեպի վրա, օրինական ուժ ունի, կարող է արդարացվել, բայց ոչ այն աստիճանի, եթե հիմնված լիներ նախադեպի վրա:

Ընդհանրացնելով վերը շարադրածը՝ դատական նախադեպի կիրառման հնարավորությունն ազգային իրավական համակարգում կարելի է հիմնավորել հետևյալ փաստարկներով.

1) իրավական կոնկրետության և որոշակիության ապահովումը՝ իրավակիրառ և դատական պրակտիկայում,

2) դատական լուծումների հնարավոր կանխատեսելիության ապահովումը,

3) իրավական բացերի և հակասությունների օրինական, օպերատիվ և օպտիմալ լուծումը,

4) միատեսակ դատական պրակտիկայի մշակումը և դրա իրականացման ապահովումը,

5) դատական մարմինների ակտերի իրավաբանական ուժի համընդհանուր ճանաչումը և դատական իշխանության անկախության ու ինքնաբերության ապահովումը:

Նախադեպային իրավունք

1. **Сержик Аветисян** Судебная практика в системе современного правового регулирования Армении: состояние и проблемы модернизации. - «Դատական իշխանություն» գիտամեթոդական ամսագիր, թիվ 5-6 (82-83), 2006, էջ 2-13:

2. **Արթուր Ղանդարյան** Արդարադատության սահմանադրաիրավական հիմունքները Հայաստանի Հանրապետությունում: Երևան, 2006, էջ 15:

3. **Արթուր Ղանդարյան** Դատական նախադեպի կայացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում. - «Օրենք և իրականություն», թիվ 1, 2006թ., էջ 17:

4. **Դավիթ Հարությունյան** Դատական իշխանությունը կլինի ինքնավար. - «Դատական իշխանություն», թիվ 9-10, 2005, էջ 2-3:

5. **Аарон Барак** Судейское усмотрение, изд. НОРМА, 1999, с. 299.

6. Судебная власть. М., 2003, с. 68-79.

7. Հարցազրույց դատաիրավական թեմաներից հասկացողների համար. - «Դատական իշխանություն», թիվ 9-10, 2005թ., էջ 24-25:

8. **Грант Н.Л.** Источник права/Юрист. N9, 1998, с. 9.

9. **Загайнова С.К.** Судебный прецедент: проблемы правоприменения. М., МОРМА, 2002, с. 158.

10. **Հարությունյան Գ.** Իրավունքի գերակայության սահմանադրական երաշխիքները. Եր.: Նժար, 2003, էջ 67-68:

11. **Алексеев С.С.** Право: азбука-теория-философия: Опыт комплексного исследования. М., 1999, с. 35.

12. Դատական նախադեպը որպես իրավունքի աղբյուր: **Ղանդարյան Ա.** Դատական նախադեպը որպես իրավունքի աղբյուր. Հոդվածների ժողովածու.- Երևան, Տիգրան Մեծ, 2005, էջ 19:

13. **Зорькин В.Д.** Верховенство права и конституционное правосудие. - В кн.: Наш трудный путь к праву: Материалы философско-правовых чтений памяти академика В.С. Нерсисянца. Сост. В.Г. Графский. М., 2006, с. 12-34.

14. **Егоров С.Е.** Права человека в уголовном процессе: Международные стандарты и российское законодательство. М., 2006.

15. **Խաչատրյան Մ.Գ.** Արդարացի դատական քննության իրավունք: Երևան, 2004:



ԵՐԹԵՐԸ, ՑՈՒՅՑԵՐԸ, ՀԱՆՐԱՀԱՎԱՔՆԵՐԸ ԵՎ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ ՈՐՊԵՍ ԺՈՂՈՎՐԴԱԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԱՇԱՆՅՅԱԼ ԶԵՎԵՐ

Ժողովրդավարական է համարվում այն պետությունը, որի կառուցվածքը և գործունեությունը համապատասխանում են ժողովրդի կամքին, մարդու և քաղաքացու իրավունքներին ու հանրաճանաչ սկզբունքներին: Այդպիսի պետության իշխանությունը, նրա մարմինների լեգիտիմությունը բխում է ժողովրդաիշխանությունից: Իրավական տեսանկյունից «Ժողովուրդ» բառի տակ հասկացվում է «քաղաքացի»: «Իշխանություն» հասկացությունն իրենից ներկայացնում է հնարավորություն ղեկավարել, կառավարել ինչ-որ մեկին կամ իր կամքին ենթարկել մյուսներին: Ժողովրդաիշխանության պարագայում իշխանության իրականացումը վերահսկվում է հենց ժողովրդի կողմից: Ժողովրդաիշխանությունը նշանակում է, որ այն չի կիսում իր իշխանությունը որևէ մեկի հետ և այն իրականացնում է ինքնուրույն: Դեմոկրատական պետությունում իշխանության միակ կրողը ժողովուրդն է: Ժողովրդի՝ որպես իշխանության միակ կրողի, հանգամանքը ժողովրդաիշխանության վառ արտահայտությունն է: Ժողովրդաիշխանությունն իրականացվում է երկու եղանակով՝ ուղղակի և անուղղակի: Ժողովրդաիշխա-

նության իրականացման անուղղակի հիմնական ձևերը հանդիսանում են երթերը, ցույցերը, հանրահավաքները և ժողովները:

Սոցիալական ակտիվության հիմնախնդիրն առաջացել է ոչ տասնիններորդ և ոչ էլ քսաներորդ դարերում: Մարդկային պատմության մեջ միշտ էլ եղել են այնպիսի զանգվածներ, որոնք ոչ թե խրախուսել և արդարացրել են իշխանության գործողությունները, այլ իրենց դժգոհությունն են արտահայտել գերիշխող գաղափարախոսության, կրոնի, տիրող կարգերի նկատմամբ: Քսաներորդ դարը համարվեց հեղափոխությունների ժամանակաշրջան՝ որպես հասարակական բողոքի ամենավառ օրինակ: Պատմության բոլոր ժամանակահատվածներում մարդիկ դրսևորել են հասարակական ակտիվություն:

Հասարակությանը՝ սկսած նրա ձևավորման վաղ փուլերից, միշտ էլ բնութագրական է եղել իշխելու հատկությունը: Հասարակական պատմության զարգացման ցանկացած փուլում տարբեր սուբյեկտների միջև առկա են եղել հայացքների հակասություններ: Այդ հակասությունների հիման վրա էլ առաջացել են հասարակական խռովությունները, որոնք հե-

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 – 11 (123 – 124)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
22

Սահմանադրական իրավունք

տագայում վեր են ածվել հեղափոխությունների, աշխատավորների ցույցերը, բողոքի ակցիաները: Այսպիսով իրավաչափորեն կարելի է հետևություն անել, որ հասարակական դժգոհության հիմքում բառի լայն իմաստով ընկած է եղել վատ կենսապայմանները, փոփոխությունների իրականացման հեռանկարների բացակայությունը, հասարակության՝ պետական իշխանության մարմինների հետ փոխհարաբերությունները:

Բողոքն իրենից ներկայացնում է որպես հասարակական ակտիվության մի ուղղություն, անհամաձայնության արտահայտման եղանակ, համապատասխան քաղաքական վարքագիծ: Ցանկացած դիմադրություն, լինի դա խաղաղ, բռնի, թե ուժային, սկսվում է բողոքից: Բողոք հասկացությունն իր մեջ ներառում է երևույթների բավականին լայն շրջանակ: Կլինեն դրանք ցույցերի, հանրահավաքների, երթերի, թե այլ տեսքով: Գործոնները, որոնք ազդում են բնակչության վարքագծի վրա, կարելի է բաժանել չորս խմբի՝ տնտեսական, քաղաքական, տեղեկատվական և սոցիալական:

Տնտեսականի տակ հասկացվում են այն գործոնները, որոնք անմիջականորեն ազդում են բնակչության նյութական կացության վրա. աշխատավարձի չափը, գների ընդհանուր աճը և այլն: Քաղաքական գործոնի տակ հասկացվում է առանձին քաղաքական ուժերի կուսակցությունների կամ դրանց ղեկավարների ակտիվ գործունեությունը, որն ազդում է հասարակական դժգոհության պոտենցիալի վրա:

Տեղեկատվական գործոնն առկա

է, երբ զանգվածային լրատվության միջոցները ներագրում են հասարակական կարծիքի վրա: Շատ հաճախ թերթերը, հեռուստատեսությունը, ռադիոն հասարակությանը մատուցում են աղավաղված, խտացված գույներով տեղեկատվություն՝ հասարակության մեջ առաջացնելով դժգոհության ալիք: Եվ վերջապես, վերջին խմբի գործոններն ընդգրկում են այնպիսի երևույթներ, ինչպիսիք են գործազրկությունը, հանցավորությունը, ազգային խտրականության հիմքի վրա առաջացող կոնֆլիկտները և այլն:

Այլ կերպ ասած՝ հասարակական բողոքն իրենից ներկայացնում է ինչ-որ մեկի կամ ինչ-որ բանի նկատմամբ կոլեկտիվ դժգոհություն:

Բողոքի ի հայտ գալը ենթադրում է հակադիր շահերի առկայություն: Հակադրություններն ակամա ստեղծում են հասարակական լարվածություն, որոնք հաճախ վեր են ածվում կոնֆլիկտների: Կոնֆլիկտը հակադիր շահերի, կարծիքների, հայացքների բախումն է: Կոնֆլիկտի դրսևորման առավել ցայտուն ձևերից են հասարակական գործողությունները: Չանգվածային գործողություններն իրականացվում են դժգոհ սուբյեկտների կողմից իշխանությանն իրենց պահանջները ներկայացնելու և առավել շատ համակիրներ ձեռք բերելու միջոցով: Չանգվածային բողոքը կոնֆլիկտային վարքագծի արտահայտման ակտիվ ձև է: Այն կարող է դրսևորվել տարբեր եղանակներով՝ կազմակերպված կամ հախուռն, բռնի կամ ոչ բռնի, ուղղակի կամ անուղղակի:

Չանգվածային բողոքի կազմակերպիչների դերում, որպես կանոն,



Սահմանադրական իրավունք

հանդես են գալիս քաղաքական կազմակերպությունները կամ, այսպես կոչված, ճնշում գործադրող խմբավորումները, որոնք միավորում են մարդկանց զանազան նպատակների իրականացման հույսերով: «Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելու մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ հրապարակային միջոցառումներ կազմակերպելու իրավունք ունի քաղաքացին և իրավաբանական անձը: Պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրավունք չունեն խոչընդոտելու սույն օրենքով անցկացվող հրապարակային միջոցառումներին կամ միջամտելու դրանց: Կարելի է իմանալ, թե ինչպիսի՞ պահանջներ են ներկայացվում հրապարակային միջոցառման անցկացման համար: Եթե հրապարակային միջոցառումն անցկացնում է իրավաբանական անձը, ապա կազմակերպիչ է համարվում այն ներկայացնելու իրավունք ունեցողը կամ իրավաբանական անձի կողմից կազմակերպիչ պարտականությունը կատարելու համար լիազորված անձը: Չանգվածային միջոցառումը չի կարող սկսվել, եթե չի ներկայացել ոչ մի կազմակերպիչ: Կազմակերպիչն իրավունք ունի իր հայեցողությամբ ընտրել հրապարակային միջոցառման անցկացման վայրը և ընթացակարգը, ցանկացած պահին դադարեցնել զանգվածային միջոցառումը, դիմել ոստիկանության աշխատակիցներին՝ հարկադիր կարգով դուրս բերելու միջոցառման անցկացման վայրից այն քաղաքացիներին, ովքեր կատարում են հակաօրինական գործողություններ, ստեղծել հատուկ տարբերանշաններ կրող չզինված

խմբեր, որոնք պետք է աջակցեն հասարակական կարգի և օրինականության պահպանմանը, հրապարակային միջոցառման ժամանակ հասարակական կարգի պահպանման կամ միջոցառման մասնակիցների անվտանգության հետ կապված հարցերով դիմել ոստիկանությանը, զանգվածային լրատվության, ինչպես նաև օրենքով չարգելված այլ միջոցներով տեղեկատվություն տարածել հրապարակային միջոցառման անցկացման ժամի վայրի ընթացակարգի նպատակի մասին, ինչպես նաև կոչ անել մասնակցել այդ միջոցառմանը: Կազմակերպիչը պարտավոր է կրել մասնակիցների համար սահմանված պարտականությունները, ապահովել, որ հրապարակային միջոցառման սկսվելուց առաջ հայտարարվի իր անունը և ազգանունը, իսկ եթե միջոցառումը կազմակերպվել է իրավաբանական անձի կողմից, ապա նրա լրիվ անվանումը, միջոցառման ձևը, նպատակն այն ավարտելու մոտավոր ժամանակը: Եթե հրապարակային միջոցառման ժամանակ անց է կացվելու երթ, ապա պետք է նշվի երթուղին և ժամանակը: Կազմակերպիչը պետք է միջոցներ ձեռնարկի միջոցառման մասնակիցների կողմից օրինականության և հասարակական կարգի պահպանման ուղղությամբ: Հրապարակային միջոցառման մասնակիցներին անմիջապես տեղեկացնել հակաօրինական արարքները կամ հասարակական կարգի խախտումները վերացնելուն ուղղված ոստիկանության պահանջների մասին: Պարտականությունների հետ մեկտեղ, սահմանված են նաև որոշակի իրավունքներ, այսպես՝ յուրաքանչյուր քաղաքացի իրավունք

Սահմանադրական իրավունք

ունի մասնակցելու հրապարակային միջոցառումներին: Յուրաքանչյուր քաղաքացի իրավունք ունի դադարեցնելու իր մասնակցությունը հրապարակային միջոցառմանը, ոչ ոք իրավունք չունի պարտադրել քաղաքացուն մասնակցելու միջոցառմանը: Միջոցառման մասնակիցները կարող են ունենալ կամ կրել պաստառներ, օգտագործել բարձրախոսներ, յուրաքանչյուր քաղաքացի իրավունք ունի լուսանկարելու կամ ձայնագրելու հրապարակային միջոցառումը: Հրապարակային միջոցառման մասնակիցներին արգելվում է միջոցառման ժամանակ ունենալ, կրել կամ օգտագործել զենք, զինամթերք, պայթուցիկ նյութեր, դյուրավառ թունավոր կամ այնպիսի առարկաներ, կամ նյութեր, որոնք կարող են վնաս հասցնել այլ անձանց կյանքին, առողջությանը կամ գույքին:

Ինչպես նշել ենք, հրապարակային բողոքի արտահայտման ձևեր կարող են հանդիսանալ երթերը, ցույցերը, հանրահավաքները, ժողովները: Վերը թվարկվածները համարվում են ակցիա:

Ակցիան գործունեություն է, որն իրականացվում է այս կամ այն նպատակներին հասնելու համար: Վերը թվարկված ակցիաների առանձնահատկությունն այն է, որ դրանք իրականացվում են կոլեկտիվ կարգով: Կոլեկտիվ գործունեությունը մարդկանց համատեղ ելույթն է՝ ուղղված ընդհանուր շահի պաշտպանությանը, օրինակ, ցույց կազմակերպելն ինչ-որ ընդհանուր գործի համար: Ակցիայի մասնակիցների ակտիվության մակարդակը կարող է լինել տարբեր: Ոմանք կարող են ակտիվ դերակատարություն ունենալ,

ոմանք՝ պասիվ:

Ըստ Չարլզ Տիլլի՝ հասարակական շարժումները՝ որպես խմբակային ռեսուրսների կենտրոնացման տարբերակ, սկսում են զարգանալ միայն այն դեպքերում, երբ ժողովրդի մոտ բացակայում է իր կամքն արտահայտելու համակարգված եղանակ, կամ երբ իշխանությունները կայացնում են այնպիսի որոշումներ, որոնցով ոտնահարում են բնակչության շահերը:

Հասարակական շարժումները կարող են իրականացվել ուղղված ինչպես իշխանության կայացրած որոշումներին սատարելուն, այնպես էլ հակառակ դրանց: Բողոքը կարող է դրսևորվել նաև իշխանությունների հետ բաց հակամարտության տեսքով. դուրս գալ փողոցներ և այլն: Նմանատիպ գործունեությունը կարող է էականորեն ազդել գործող կառավարման համակարգի վրա միայն այն դեպքում, եթե դրանց հետևում կանգնած են կազմակերպված ուժեր: Այդ եղանակներից յուրաքանչյուրն օգտագործվում է կոնկրետ նպատակի իրականացման համար: Դրա համար մինչև բողոքի տարբերակի ընտրություն կատարելը կազմակերպիչները պետք է հստակ իմանան, թե կոնկրետ ինչ խնդիր է դրված իրենց առջև և արդյոք բնակչությունը կատարի իրենց: Ինչ վերաբերում է հասարակական բողոքի իրավական տեսանկյունին, ապա այն հստակ կարգավորված է «Երթեր, ցույցեր, հանրահավաքներ, ժողովներ կազմակերպելու մասին» ՀՀ օրենքով:

Երթեր, ցույցեր, հանրահավաքներ կազմակերպելու նպատակն այն հիմնախնդիրների քննարկումն է, որոնք վերաբերում են պետական իշ-



Սահմանադրական իրավունք

խանության մարմինների քաղաքականությանը, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց որոշումներին, փորձել սեփական կարծիքը դարձնել ժողովրդինը, ստիպել պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին ընդունել որոշումներ: Հասարակական միջոցառումները կարելի է բաժանել երկու տեսակի՝ միջոցառումներ, որոնք անցկացվում են փակ վայրերում, օրինակ՝ շենք, շինություն, և այնպիսիք, որոնք անցկացվում են դրսում, օրինակ՝ երթեր, ցույցեր, հանրահավաքներ: Մասնակից սուբեյկտների առումով հասարակական միջոցառումները լինում են բազմամարդ: Չանգվածային հրապարակային միջոցառում է համարվում, եթե միջոցառմանը մասնակցում է 100-ից ավելի քաղաքացի: Անհատական բողոքի ակցիա կարող է լինել այն դեպքերում, երբ կոնկրետ անձը հացադուլ կամ գործադուլ է հայտարարում: Կարևոր է պարզել որոշ հասկացությունների իմաստային նշանակությունը: Կազմակերպիչ է համարվում զանգվածային հրապարակային միջոցառման համար իրազեկում տված կամ ոչ զանգվածային կամ այլ միջոցառումը փաստացի ղեկավարող քաղաքացի կամ իրավաբանական անձ: Հրապարակային միջոցառման մասնակից է համարվում քաղաքացին, որը հրապարակային միջոցառման անցկացման ժամանակ գտնվել է հրապարակային միջոցառման անցկացման վայրում՝ նպատակ ունենալով մասնակցել հրապարակային միջոցառմանը: Հրապարակային միջոցառման մասնակից չեն հրապարակային միջոցառման անցկացման

վայրում, այդ միջոցառման անցկացման ժամանակ պաշտոնական կամ աշխատանքային, կամ ստեղծագործական, կամ օրենքով, կամ պայմանագրով այլ գործունեություն իրականացնելու նպատակով գտնվող քաղաքացիները, ինչպես նաև այդ միջոցառման լուսաբանման նպատակով ներկա գտնվող զանգվածային լրատվության միջոցների ներկայացուցիչները: «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր մարդ ունի խաղաղ հանրահավաքների, այլ անձանց հետ միավորվելու, ներառյալ՝ ստեղծելու արհմիություններ և դրանց անդամագրվելու իրավունք: Քաղաքացիների վարքագիծն իրենց հերթին կարելի է բաժանել երկու տեսակի՝ կոնվենցիոնալ և ոչ կոնվենցիոնալ: Ավանդաբար սոցիոլոգները ոչ կոնվենցիոնալ վարքագիծը նույնականացնում են բողոքի հետ և առաձնացնում են նրա 3 հիմնական տեսակները՝

1. ոչ բռնի լեզիտիմ վարքագիծ (ցույց, միտինգ),
 2. ոչ բռնի ոչ լեզիտիմ վարքագիծ («քաղաքացիական անհնազանդություն»), երբ ժողովուրդը, բարոյաքաղաքական նկատառումներից ելնելով, հրաժարվում է կատարել օրենքի պահանջները, բայց միևնույն ժամանակ իշխանության ներկայացուցիչների նկատմամբ ուժ չի կիրառում),
 3. բռնի գործողություններ (ներառում են կյանքի և առողջության դեմ ուղղված գործողություններ):
- Ժողովրդին նման ծայրահեղ գործողությունների դրդում են այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք են

Սահմանադրական իրավունք

անելանելի դրությունը, բողոքի ակցիաների՝ նախկինում կիրառված մեթոդների անարդյունք լինելը: Այս դեպքում նման միջոցների դիմելը թվում է, թե խնդիրների լուծման միակ ելքն է:

Տարածված է այն կարծիքը, որ պաշտպանել սեփական շահերը կարելի է միայն լայնամասշտաբ բողոքի ակցիաների, կտրուկ գործողությունների և աներկբա պահանջների միջոցով: Այս առումով պետության կողմից պետք է մշակվի հասարակության՝ իրենց խնդիրները լուծելու համար ծայրահեղ միջոցներին դիմելու կանխարգելման գործունակ քաղաքականություն: Դրա համար պետական իշխանության մարմինները պետք է մշտապես հետևեն հասարակական դժգոհության ցանկացած դրսևորումներին: Հասարակության վրա ներազդեցության ոչ պակաս դերակատարություն ունեն նաև ՁԼՄ-ները: Ըստ Նաումենկոյի՝ ժուռնալիստիկան հասարակական գիտակցման ներազդեցության համակարգ է, արդի երևույթների գնահատում, որոնք այս կամ այն կերպ հետաքրքրում են հասարակությանը: Կորկոնոսենկոն իր հերթին առաջարկում է մտցնել այնպիսի հասկացություն, ինչպիսին է ժուռնալիստիկայի սոցիալ-կարգավորիչ դերակատարությունը, որի տակ նա հասկանում է համապատասխան հասարակական պահանջների նկատմամբ մի շարք սոցիալական պարտականությունների կատարում: Ընդ որում, այդ համակարգի կարգավորիչ բնույթը կախված է տվյալ ոլորտի հասարակական հարաբերությունների քանակական և որակական առանձնահատկություններից՝ տնտեսական,

քաղաքական, սոցիալական, հոգևոր, գաղափարախոսական և այլն:

Այսպիսով, առանձնացվում է ժուռնալիստիկայի սոցիալական դերակատարության չորս հիմնական տարատեսակ՝

1. տնտեսական-արտադրողական,
2. տեղեկատվական,
3. կարգավորիչ,
4. հոգևոր-գաղափարախոսական: Ֆեդոտովն առանձնացնում է ՁԼՄ-ների հետևյալ գործառույթները՝
 1. տեղեկացնելը,
 2. դաստիարակությունը,
 3. վարքագծի կազմակերպումը,
 4. լարվածության վերացումը,
 5. հաղորդակից դարձնելը:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՁԼՄ-ներն ունեն բավականին մեծ ազդեցություն պետական իշխանության վրա, նրանք հանդիսանում են հենց վերջինիս կողմից հասարակության հետ կապ պաշտպանելու առավել արդյունավետ միջոց, ինչպես նաև հակառակը, մեծամասնությամբ պայմանավորված է այն գործառույթներով, որոնք կատարում են ՁԼՄ-ները՝ համագործակցելով առկա միջավայրի հետ: Կարելի է առանձնացնել հիմնականները՝

- Հասարակական այս կամ այն խմբերի շահերի ամրագրումը: Այդպիսով, ՁԼՄ-ները նպաստում են պետություն-հասարակություն կապերի ամրապնդմանը:

- Շահերի համախմբումը, որի հետևանքով բազմապիսի և բազմաբնույթ շահերը, որոնք գոյություն ունեն հասարակության մեջ, ընդհանրացվում են և ինչ-որ տեղ՝ պարզեցվում:

- Տարածման ֆունկցիան, քաղաքական կամ այլ բնույթի տեղեկատ-



Սահմանադրական իրավունք

վության փոխանցումն իշխանության մարմինների, քաղաքական համակարգի տարբեր տարրերի միջև:

• Քաղաքական սոցիալիզացման ֆունկցիան, որը նպաստում է հասարակության անդամների կողմից այս կամ այն արժեքների, կոմնորոշիչների ընդունումը քաղաքական համակարգի հետ կապված:

Հաշվի առնելով վերը թվարկված ֆունկցիաները՝ կարելի է եզրակացնել, որ բողոքը՝ որպես սոցիալական երևույթ, ՁԼՄ-ների համար հանդիսանում է ոչ միայն զուտ որպես պատճառ, այլ նաև վերջիններիս կողմից խորը ուսումնասիրությունների և անալիզի առարկա:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Այվազյան Ն.Ա.** ՀՀ սահմանադրական իրավունք դասագիրք, Երևան, 2003թ.:

2. **Հարությունյան Ա.** Մոնիցիսկալ իրավունքի դասագիրք:

3. **Ենգիբարյան Ք.** Конституционное развитие в современном мире. Основные тенденции. М., 2007.

4. **Вайнштейн Г.И.** Массовое сознание и социальный протест в современном мире. М., 1990.

5. **Кельзен Х.** О сущности и значении демократии. М., Проспект, 1996.

6. **Мишин А.А.** Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Издание пятое перер. и доп. М., ЗАО. Издательство “Белые альвы” 1996.

7. **Марченко Н. М.** Теория государства и права. Учебник 2 изд. М., Проект, московского университета, 2007г.

8. **Марченко Н. М.** Теория государства и права. Учебник 2 изд. М., Проект, московского университета, 2007г.

9. **Мухаев Р.Т.** Политология: учебник для студентов юридических и гуманитарных факультетов. М., 2000.

10. **Михалева Н.А.** Конституционные права зарубежных стран. Политология. Учебник для вузов/Под ред. М.А. Василика. М., 1999.

11. **Мишин А.А.** Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Учебник. М., Белые альвы, 1996.

12. **Страшун Б.А.** Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Учебник. Т. 3. М., БЕК, 1999.

13. Конституционное право зарубежных стран. Учебник. Под ред. В.Е. Чиркин.

14. Сравнительное конституционное право/ Отв. ред. В.Е. Чиркин. М., “Манускрипт”, 1996.

15. <http://www.libnet.am>.

16. <http://www.wikisource.org>.

17. <http://www.wikipedia.org>.

ՀՀ դատական դեպարտամենտի դատական պրակտիկայի
ամփոփման վարչության մասնագետ,
ՀՀ ԳԱԱ փոխտնօրինի, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

ԱՆԿԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԵՅԱԿԱՐԳԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՀԱՐՉԵՐԻ ՇՈՒՐՉ

Դատական իշխանության վերաբերյալ հսկայական պատմատեսական և իրավաքաղաքական նյութ է ձևավորվել, որտեղ առկա են ինչպես նույնաման, այնպես էլ խիստ տարբեր մոտեցումներ, դոկտրիններ, հայացքներ:¹

Դատական իշխանության մասին դրույթներն ամենաբարձր հեղինակությամբ ամրագրված են՝ Աստվածաշնչում: Ինչպես իրավագիտորեն նշում է պրոֆեսոր Ռ.Պետրոսյանը. «Դատական իշխանության աստվածային բնույթի, այդ իշխանության անկախության մասին Աստվածաշնչյան դրույթների քննարկումներն անհրաժեշտ լույս կսփռեն ոչ միայն բարոյական, այլ նաև սոցիալական ու իրավաբանական ընդհանրացումների, նախաձեռնությունների վրա»:² Աստվածաշնչում դատարանն անբաժան է աստվածային ճշմարտությունից, իսկ արդարադատությունը միշտ էլ ուղղված է հենց այդ ճշմարտության բացահայտմանը: «Օրենքները» սահմանելուց հետո Աստված հիմնադրում է դրանց պահպանության համար դատական իշխանությունը, որը նախորդում է նույնիսկ թագավորների իշխանությանը: Դատավորաց դարաշրջանի սկիզբն Աստվածաշնչում ներկայացված է որպես Աստծո նախախնամության ակտ. «Տէրը նրանց համար դատաւորներ կարգեց» (Դատ. 2:16): Սկզբնական փու-

լում դատական գործառույթը դրված էր Մովսեսի վրա, չնայած արդարադատության իրականացման գործում մասնակցում էին նաև քահանաները: Դատական իշխանության առկայության մասին են վկայում Աստվածաշնչի հետևյալ դրույթները. «Քո Տէր Աստծու քեզ տուած բոլոր քաղաքներում ըստ ցեղերի դատաւորներ ու օրէնագետներ կը կարգես, որպէսզի ժողովրդին դատեն արդար դատարանով» (Երկր. Օր. 16:18), «Նա դատաւորներ կագեց Յուդայի երկրի բոլոր քաղաքներում, ամեն մի ամրացում և քաղաքում» (Բ Մնաց. 19:5), «Օրէնագետներ և դատաւորներ նշանակիր, որպէսզի նրանք դատեն Գետի այն կողմում գտնուող ամբողջ ժողովրդին» (Բ Եզր. 7:25):

Անտիկ դարաշրջանի աղբյուրները նույնպես ուշագրավ տեղեկություններ են հաղորդում դատական իշխանության և դատավորների մասին:

Մարդկության պատմությունը հուշում է, որ բոլոր հասարակարգերում էլ փորձ է արվել դատավորի համար սահմանել այնպիսի պահանջներ, որոնք հնարավորություն կտան այդ պաշտոնում տեսնել խելացի, բանիմաց, անաչառ և աշխատունակ մարդկանց:

Այսպես՝ Պլատոնը, խոսելով դատավորների և դատավարության մասին, նշում է. «Յանկացած պետություն դադարում է պետություն լինելուց, եթե

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 - 11 (123 - 124)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն



Սահմանադրական իրավունք

նրանում դատարանները կազմակերպված են ոչ պատշաճ ձևով: Իր հերթին արդարադատություն իրականացնելուն երբևէ ընդունակ չի լինի անխոս դատավորը, որը քննության ընթացքում չի ասի ավելին, քան մրցող կողմերը, ինչը տեղի է ունենում միայն մասնավոր միջնորդությունների ժամանակ: Ահա թե ինչու դժվար է արդարադատություն իրականացնել բազմաթիվ դատավորների առկայության պայմաններում, ինչպես նաև սակավաթիվ դատավորների դեպքում, եթե նրանք անխելք են»:³

Արխտոտելն ասում էր. «Մարդն իր էությանը քաղաքական էակ է»:⁴ Այդ եզրակացությանը նա հանգել էր մարդու՝ իր նմանների հետ շփվելու, հարաբերվելու բնագոյն ուսումնասիրելու արդյունքում: «Առօրեական պահանջ-մուկների բավարարման համար բնականորեն ծագած հարաբերությունն ընտանիքն է»:⁵ «Հարաբերությունը, որը բաղկացած է մի քանի ընտանիքից, գյուղ է», իսկ «Հասարակությունը, որը բաղկացած է մի քանի գյուղից, լրիվ կազմավորված պետություն է» որպես «բնական ծագման պտուղ, ինչպես և սկզբնական հարաբերությունները, այն հանդիսանում է նրանց ավարտը, ավարտի մեջ էլ ի հայտ է գալիս էությունը: Չէ որ մենք ամեն մի օբյեկտի էությունն ենք կոչում ... նրա այն վիճակը, որը ստացվում է նրա զարգացման ավարտին»:⁶

Այսինքն՝ պետության որպես մարդու սոցիալիզացիայի (մարդկայնացման) վերջնական վիճակի մեջ ի հայտ է գալիս մարդու բնույթը, էությունը: Եվ քանի որ «էությունն առաջնային է հարաբերությունից»⁷, ուստի և մարդը առաջնային է այն կազմավորումներից, որոնք առաջանում են նրա իր նմանների հետ հարաբերությունների

զարգացման (ավարտի) արդյունքում: Եվ վերջապես, «Պետական շփումն անհնար է առանց դատարանի»:⁸ Այսինքն՝ մարդը, որքան և քաղաքական, հասարակական, պետական, այնքան էլ դատական էակ է:⁹

Արդարադատությունը որպես բնական, աստվածատուր բարիք էր ընդունվում հնագույն իրավական հուշարձաններում: Մասնավորապես՝ Մանուի օրենքների 8-րդ գլխի 17-րդ կետն ազդարարում էր և միաժամանակ նախազգուշացնում. «Միակ ընկերը, որն ուղեկցում է մարդուն անգամ հետմահու, արդարադատությունն է, քանզի մնացյալ ամեն ինչ մահանում է մարմնի հետ»:¹⁰

Ըստ հռոմեական իրավունքի և իրավական հայեցակարգի՝ դատարանն այն տեղն է, որտեղ լուծվում են իրավունքի հարցերը և վեճերը:¹¹

Հին ու միջնադարյան հայ իրավական հուշարձանները հետաքրքիր դրվագներ են պարունակում դատարանի և դատավորի մասին, որոնք ոչ միայն տեսական-ճանաչողական նշանակություն ունեն, այլև շատ առումներով գործնական-կիրառական նյութ կարող են հանդիսանալ մերօրյա դատաիրավական բարեփոխումների իրականացման համար, հատկապես կապված դատավորների անկախության և վարքագծի հիմնախնդիրներին համարժեք լուծումներ գտնելու համար:

Անկախ դատական իշխանության կայացման տեսանկյունից լուրջ քայլ կատարեց անգլիական ժողովրդի հպարտությունը հանդիսացող 1215 թվականին ընդունված «Ազատությունների մեծ խարտիան», որի 39-րդ հոդվածը հռչակեց. «Որևէ ազատ մարդ չի կալանվելու կամ բանտ նետվելու, կամ ունեցվածքից զրկվելու, կամ որևէ այլ ձևով անբախտացվելու, և մենք չենք

Սահմանադրական իրավունք

զմա և չենք ուղարկի նրա դեմ այլ կերպ, քան իրեն հավասարների կողմից կայացված օրինական դատավճռի հիման վրա և երկրի օրենքին համաձայն»։ Իսկ Խարտիայի 40-րդ հոդվածը սահմանեց. «Որևէ մեկին իրավունք և արդարություն չենք վաճառելու, որևէ մեկին չենք մերժելու կամ չենք դանդաղելու դրանցում»:¹²

Նշված երկու հոդվածների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ առաջին անգամ տարանջատվում է դատարանի դերը պետական մյուս մարմինների գործունեությունից, և առաջին անգամ սահմանվում է, որ մարդը կարող է կալանավորվել, պահվել բանտում, գրկվել ունեցվածքից կամ այլ ձևով անբախտացվել միայն դատարանի դատավճռով և երկրի օրենքով:

Անգլիական իրավական միտքն ավելի առաջ գնաց, և 1346թ. ընդունված «Ղատավորների մասին օրոնանսի» 1-ին հոդվածում սահմանվեց. «Մենք հրամայում ենք, որպեսզի այսուհետ մեր դատավորներն ապահովեն օրենքի և իրավունքների իրականացումը բոլոր մեր հպատակների, հավասարապես հարուստների և աղքատների հանդեպ անկախ անձից, և չխախտեն իրավունքները որևէ նամակների կամ կարգադրությունների պատճառով, որոնք կստացվեն մեր կամ որևէ այլ անձի կողմից, կամ որևէ այլ հիմքով»:¹³

Ինչպես տեսնում ենք, Օրոնանսը դատավորին պարտավորեցնում է բոլորի հանդեպ անկախ նրանց սոցիալական վիճակից, ապահովել օրենքի կիրառումը: Կարելի է վստահաբար ասել, որ անգլիական իրավունքի նշված հուշարձանն առաջինը սահմանեց օրենքի և դատարանի առաջ բոլորի հավասարության սկզբունքը:

Նույն աղբյուրը սահմանում է նաև, որ դատավորները, որպեսզի բարեխղ-

ճորեն կատարեն իրենց պարտականությունները, պարտավոր են երդվել առ այն. «Որ այսուհետ և այն ընթացքում, երբ նրանք լինելու են դատավորի պաշտոնում, նրանք որևէ մեկից, մեզանից բացի, չեն ընդունելու ոչ դրամական վարձատրություն, ոչ էլ հագուստ, և որևէ ձևով ոչ մի նվեր կամ կաշառք չեն ընդունելու այն մարդկանցից, որոնց գործերը իրենք քննելու են:

... Եվ/ու նրանք պետք է երդվեն դրանում/, որ որևէ խորհուրդներ չեն տալու հզոր կամ փոքր մարդկանց այն գործերով, որոնցում մենք կողմ ենք հանդիսանում, որոնք որևէ կետում վերաբերում են կամ կարող են վերաբերել մեզ այն սպառնալիքի տակ, որ մենք մեր կամքով կտնօրինենք նրանց անձը, հողերը և շարժական գույքը, եթե նրանք կխախտեն իրենց երդումը»:¹⁴

Համաշխարհային իրավագիտության պատմության մեջ իշխանությունների տարանջատման տեսանկյունից դատական իշխանության սոցիալական նշանակության մասին առավել խորությամբ և փաստարկված դատողություններով աչքի է ընկնում Շ.Լ. Մոնտեսքյուն:

Մոնտեսքյունի մոտ դատական իշխանության վերաբերյալ նույնպես հետաքրքիր գաղափարներ կան. «Երեք իշխանությունների միջից, որոնց մասին մենք խոսում էինք վերը, դատական իշխանությունը հայտնի իմաստով, կարծես թե ամենևին էլ իշխանություն չէ: Սա ավելի շատ երաշխիք է, քան քաղաքական իշխանություն բացառությամբ, ամեն դեպքում, ԱՄՆ ֆեդերալ դատարանի, որն իրավունք ունի պաշտպանելու Սահմանադրությունը՝ չկաշկանդվելով ամեն տեսակի օրենքներից, որոնք կարող է ընդունված լինեն ի խախտումն երկրի գերագույն օրենքի»:¹⁵



Սահմանադրական իրավունք

Սակայն Մոնտեսքյուն դրանով չի բավարարվում և նշում է, որ մարդու ազատության երաշխիքը դատական իշխանության անկախությունն է. «Ազատություն չի լինի նաև այն դեպքում, երբ դատական իշխանությունը տարանջատված չէ օրենսդիր և գործադիր իշխանություններից: Եթե այն միաձուլված է օրենսդիր իշխանության հետ, ապա քաղաքացիների կյանքն ու առողջությունը կհայտնվեն իշխանության կամայականության ներքո, քանի որ դատավորը կլինի նաև օրենսդիր: Եթե այն միաձուլված է գործադիր իշխանության հետ, ապա դատավորը կեղեքիչ դառնալու հնարավորություն է ստանում: ...Թուրքերի մոտ, ուր այս երեք իշխանությունները միաձուլված են սուլթանի անձում, սարսափելի բռնապետություն է տիրում»:¹⁶ Կյանքն ի ցույց բերեց մեծ մտածողի իրավացիությունը: Այսօր էլ Մոնտեսքյուի գաղափարներն արդիական են, և նորանկախ պետությունները պետք է հետևեն նրանց դատական իշխանություն ձևավորելու:

Մոնտեսքյուն դեմ էր միանձնյա դատավորի ինստիտուտին: Այս պրոբլե-

մին նա նվիրել է առանձին պարագրաֆ «Միանձնյա դատի մասին», որտեղ նշում է. «Այդպիսի դատավոր հնարավոր է միայն բռնատիրական պետության մեջ: Հռոմի պատմությունից մենք տեսնում ենք, թե ինչ աստիճանի կարող են հասնել միանձնյա դատավորի չարաշահումները»:¹⁷

Այսպիսով՝ Մոնտեսքյուն կարևոր նշանակություն է տալիս իշխանությունների բաժանման համակարգում անկախ և ինքնուրույն դատական իշխանության մարմինների ձևավորման խնդրին, որը և՛ տեսականորեն, և՛ գործնականորեն նույնքան արդիական է հնչում նաև մեր օրերում:

Պատմատեսական այս ակնարկը վկայում է, որ գործնականում անկախ դատական իշխանության կայացման համար կարևոր նշանակություն ունի նաև պատմական փորձի ու դրկտրինայի ուսումնասիրությունը, դրանց վերաիմաստավորումը, որպեսզի դատաիրավական բարեփոխումների գործընթացում խույս տրվի ոչ փաստարկված և պատմական փորձով չհիմնավորված որոշումներ կայացնելիս:

1. Судебная власть. Под ред. *И.Л. Петрухина*. М., 2003, с. 13-14.

2. *Պետրոսյան Ռ.Գ.* Արդարադատության և դատարանի անկախության հիմունքները (դասախոսություն): Երևան, 1998, էջ 9:

3. *Платон* Законы. М., 1999, с. 217.

4. *Аристотель* Сочинения в четырех томах. М., 1984, с. 378.

5. Նույն տեղում, էջ 377:

6. Նույն տեղում, էջ 378:

7. Նույն տեղում, էջ 59:

8. Նույն տեղում, էջ 59:

9. *Դավիթ Խաչատրյան* Դատարանի գաղափարը և հասկացությունը. - «Դատական իշխանություն», թիվ 10 (62), 2004թ., էջ 35:

10. Хрестоматия по всеобщей истории

государства и права. М., 1996, т. 1, с. 34.

11. *Юлиус Барон* Система римского права: В 6 кн. СПб, 2005, с. 235-310; Суд и судьи в избранных фрагментах из Дигест Юстиниана. Перевод с латинского. М., 2006, с. 129.

12. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. М., 1996, т. 1, с. 373.

13. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. М., 1996, т. 1, с. 375.

14. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. М., 1996, т. 1, с. 376.

15. *Монтескье* Избранные произведения. М., 1955, с. 160-161.

16. Նշված աշխ., էջ 157:

17. Նշված աշխ., էջ 85:

Армен ЕСОЯН

*Президент Общественной организации
по защите прав налогоплательщиков
и предпринимателей*

ЗАДАЧИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПОНЯТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ЕЕ ОСОБЕННОСТЕЙ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ



Одним из важнейших понятий гражданского и предпринимательского права является «предпринимательская деятельность». Предпринимательская деятельность охватывает широкий круг явлений, оказывающих влияние на государственную и общественную жизнь. Предпринимательство непосредственно взаимосвязано со всеми общественными отношениями, и по этой причине оно должно быть экономически обосновано, целенаправленно, а весь ход деятельности соответственно подвергнут правовому регулированию (юридически определен, нормирован).

Правовое регулирование предпринимательской деятельности в Армении прошло несколько противоречащих друг другу стадий (этапов), учитывая и период отсутствия го-

сударственности в Армении, когда значительное воздействие на армянскую правовую систему оказывали системы других государств, и недолгую историю первой армянской республики, и отрицательное отношение к предпринимательской деятельности в советское время. Не менее отрицательное влияние имело и отсутствие систематизированного подхода при проведении правовых реформ последних лет, постоянно меняющееся законодательство, поспешные (скоропалительные) решения вопросов правового регулирования и многие другие проблемы.

В конце концов можно отметить, что в принятом Национальным Собранием Армении 5-го мая 1998 года «Гражданском кодексе», кажется, был решен вопрос правового регулирования предпринимательской деятельности, в частности, во второй статье этого кодекса говорится: «Предпринимательской считается самостоятельная, осуществляемая лицом по собствен-



Гражданское право

ной инициативе (с риском) деятельность, основной целью которой при использовании имущества, продаже товаров, выполнении работ, предоставлении услуг является получение прибыли”¹.

Такое определение понятия предпринимательской деятельности в Гражданском кодексе Республики Армения, как нам кажется, в определенном смысле может быть прокомментировано по-разному, что может породить проблемы при его практическом применении. С целью уточнения правового определения понятия предпринимательской деятельности попробуем выделить те общественные отношения, на регулирование которых направлена указанная формулировка, а также, разделив законодательные и научно-теоретические подходы к определению особенностей предпринимательской деятельности, попробуем охарактеризовать это понятие.

В связи с предпринимательской деятельностью лица вовлекаются в такие общественные отношения, основной особенностью которых является использование имущества, предоставление услуг, выполнение работ, продажа товаров и т.д. Именно по этой причине можно отметить, что “... хозяйственная деятельность также является неотъемлемой частью предпринимательства. Все эти отношения являются центральной частью (важнейшими понятиями) предмета предпринимательского права. Их можно считать имущественными отношениями.

Принимая участие в этих отношениях, лица преследуют цель получения прибыли”².

Таким образом, можно отметить, что общественные отношения, возникающие во время предпринимательской деятельности, являются имущественными отношениями, которые преследуют цель получения прибыли при осуществлении хозяйственной деятельности. И правовое регулирование этих отношений представляет собой компонент правового регулирования отличительных черт предпринимательской деятельности.

Согласно второй статье гражданского кодекса Республики Армения, признаками предпринимательской деятельности являются самостоятельность, наличие риска и цель получения прибыли, которые должны реализоваться при использовании имущества, продаже товаров, выполнении работ или при предоставлении услуг.

Выделение этих отличительных черт не является полным и юридически обоснованным, поскольку не учитывает правового регулирования особенностей собственно предпринимательской деятельности.

В теории гражданского и предпринимательского права, в научной литературе, а также в законодательствах многих стран представлен более широкий ряд характеристик понятия предпринимательской деятельности, что дает возможность более точно определить отли-



Гражданское право

мотренных законом случаев.

Таким образом, с учетом вышеуказанных факторов Кассационный суд считает, что при определении характера осуществляемой гражданином деятельности (в том числе и предпринимательской) необходимо учитывать наличие отмеченных законом обязательных признаков. По крайней мере, такое решение может быть принято только после выяснения следующих обстоятельств:

1. осуществлялась ли деятельность по инициативе и воле данного лица;

2. осуществляется ли деятельность периодически;

3. изначально осуществлялась ли данная деятельность с целью получения прибыли;

4. представляет ли собой эта деятельность специальность (ремесло), по внешним показателям которой ее можно считать осуществлением торговли или предоставлением услуг (наличие магазина, салона, мастерской или других помещений, специального транспорта, рекламных средств, большого количества и ассортимента товара и т.д.);

5. связана ли хозяйственная деятельность гражданина (его гражданско-правовая деятельность) с его личной собственностью;

6. другие особые свойства...³

При изучении решений Кассационного суда становится ясно, что была сделана попытка, благодаря по элементу подходу, выделить отличительные черты предпринимательской деятельности, которые,

по мнению суда, не ограничены.

В научной литературе, касающейся предпринимательского, торгового права, есть много подходов к отличительным признакам предпринимательской деятельности, из которых по своей ясности можно выделить характеристику признаков предпринимательского права, представленную в совместном исследовании Ершовой И.В. и Ивановой Т.М. “Предпринимательское право”, содержащем конкретные схемы и комментарии, в частности: “Признаками предпринимательской деятельности являются

* направленность на получение периодической прибыли;

* полностью самостоятельная имущественная ответственность;.

* самостоятельность;

* наличие предпринимательского риска;

* регистрация субъектов в качестве предпринимателя”⁴.

Следует отметить, что все пять указанных признаков в основном признаются всеми учеными-юристами, и подобное разделение наиболее распространено в правовых системах других стран. А рецепция определения, принятого в подобном социально развитом обществе, может быть осуществлена в РА. “Однако юристы при осуществлении рецепции правовых систем других стран обязаны учитывать культурные и социальные потребности правовой системы нашей страны”⁵.

Если попробуем выяснить обоснованность указанных обстоя-

тельств, можно обнаружить одну простую истину, что современное состояние социально-культурных потребностей правовой системы нашей страны заключается в том, что оно обеспечило современное, пусть даже неполное, правовое регулирование понятия предпринимательской деятельности. Следует также отметить, что правовое регулирование предпринимательской деятельности и ее отличительных черт зависит от четких норм: "...нормативное регулирование формирует правовые нормы, предусматривая определенный порядок правовых норм осуществления предпринимательской деятельности"⁶. А это нас обязывает обратиться к более глубоким исследованиям и обеспечить правовое регулирование признаков предпринимательской деятельности.

Таким образом, рассмотрев указанные правовые нормы и теоретические подходы, можно выделить следующие признаки предпринимательской деятельности:

- * самостоятельность деятельности;
- * цель периодического получения в результате этой деятельности выгоды (прибыли);
- * наличие хозяйственного риска;
- * наличие государственной регистрации того, кто осуществляет эту деятельность.

Отсутствие одного из указанных выше признаков уже само по себе означает, что деятельность не может считаться предпринимательской.

Именно такой порядок расположения признаков имеет важное прикладное правовое значение, поскольку в условиях наличия или отсутствия указанных признаков он позволяет определять присхождение правовых отношений, гражданско-правовые, уголовно-правовые, налоговые различия, а также другие вопросы и области правового регулирования.

В первую очередь самостоятельность деятельности предполагает, что при осуществлении предпринимательской деятельности в гражданских сферах физические или юридические лица выступают непосредственно от своего имени, самостоятельно, по своей воле, в рамках своей выгоды. А также, по своему усмотрению, без ограничений по порядку, предусмотренному законом, осуществляется использование имущества, находящегося в его владении или под его руководством. Вмешательство в предпринимательскую деятельность посредством (с помощью) других лиц, любым другим способом, не предусмотренным законом, не разрешается. Особое внимание следует обратить также на признак свободы заключения сделки самостоятельно, по своему усмотрению. Понятие "самостоятельность" должно быть обусловлено тем, что гражданин должен заключать сделки, входить в предпринимательские отношения только свободным выражением собственной воли.

Согласно второму пункту 26-ой статьи Гражданского кодекса Республики Армения (изменение 26-ой



Гражданское право

статьи произведено 26.12.08 законом...), «Гражданин с момента регистрации в качестве индивидуального предпринимателя (без оформления юридического лица) имеет право заниматься предпринимательской деятельностью. Граждане без государственной регистрации (без оформления в качестве юридического лица или регистрации в качестве индивидуального предпринимателя) имеют право заниматься предпринимательской деятельностью, если являются плательщиками лицензионных выплат или заключили договор по совместной деятельности с целью производства сельскохозяйственной продукции. Граждане, занимающиеся сельскохозяйственной деятельностью, являются субъектами только в пределах данного договора о совместной деятельности».⁷

Согласно первой статье закона РА «Об индивидуальном предпринимательстве», «индивидуальным предпринимателем является то физическое лицо, которое имеет право без оформления юридического лица самостоятельно, от своего лица и со своим риском осуществлять деятельность, основной целью которой при использовании имущества, продаже товаров, выполнении работ или предоставлении услуг является получение выгоды (прибыли)»⁸.

Анализ этих норм позволяет сделать вывод о том, что лицо при осуществлении предпринимательской деятельности обладает свободой, поскольку осуществляет ее самос-

тоятельно и даже в некоторых случаях (выплачивающие лицензионные выплаты и производящие сельскохозяйственную продукцию) может заниматься предпринимательской деятельностью без государственной регистрации.

Кроме того, следует отметить, что самостоятельность, свобода предпринимательской деятельности получили правовое регулирование также и в статье 33.1 Конституции РА, где отмечено, что «каждое лицо имеет право на незапрещенную законом предпринимательскую деятельность»⁹.

В 3-ем подпункте первой части статьи 83.5 Конституции РА определена одна гарантия предпринимательской деятельности: «... Исключительно законами Республики Армения определяются порядок, условия и случаи осуществления надзора и контроля (в том числе проверка, анализ, ведомственная проверка) по отношению к физическим лицам, осуществляющим предпринимательскую деятельность».¹⁰

Утверждением указанных норм Конституции гарантируются самостоятельность предпринимательской деятельности и ограничение случаев незаконного вмешательства, что проясняет необходимость наличия признака самостоятельности предпринимательской деятельности. Отметим также, что из анализа указанных норм становится ясно, что осуществлять предпринимательскую деятельность могут не только юридические лица, но и не являющиеся таковыми (единолич-

ные предприниматели, лицензионные плательщики).

Второй признак предпринимательской деятельности - цель получения в результате деятельности периодической выгоды — означает, что предпринимательская деятельность может осуществляться только с целью получения выгоды, и это должно быть основной целью, однако следует отметить, что цель получения выгоды должна носить периодический характер, предполагающий, что не во всех случаях получение выгоды является целью предпринимательской деятельности. В результате подобного анализа указанного признака можно из всех признаков выделить тот, реализация которого осуществляется с целью получения прибыли. Любой владелец имущества имеет право по своей воле свободно владеть, использовать, распоряжаться им в пользу своих интересов, что может быть направлено и на получение выгоды. Правовым регулированием был решен вопрос о том, выгода от какой деятельности может рассматриваться в качестве результата предпринимательской деятельности. Согласно Гражданскому кодексу РФ, результатом предпринимательской деятельности, объектом может выступать использование имущества, его продажа, выполнение работ или предоставление услуг.

Как правило, предприниматели получают свою выгоду от реализации товаров и услуг. Иначе, не в точном виде представляется то понятие, которое определяет исполь-

зование приносящего выгоду имущества, если его буквально и по сути трактовать, согласно положениям Гражданского кодекса, то следует принять, что физические лица при заключении договоров об обмене, научной деятельности, банковских счетах и вкладах, перевозках, аренде и т.д. осуществляют предпринимательскую деятельность (то есть вышеуказанные договоры можно составлять при регистрации в качестве индивидуального предпринимателя, плательщика лицензионных выплат, производителя сельскохозяйственных работ по договору о совместной деятельности или учреждения, юридического лица). Благодаря такому подходу, в настоящее время многие физические лица будут считаться осуществляющими предпринимательскую деятельность без государственной регистрации и будут считаться лицами, занимающимися незаконным предпринимательством, что может вызвать сложные правоприменительные задачи.

Интересную правовую интерпретацию получили понятия прибыли от продажи имущества, прибыли от предоставления услуг и выполнения работ. Законодательство не уточняет, нужно ли считать предпринимательской деятельностью, например, факт продажи лицом своей собственной изношенной одежды, которая может осуществляться периодически, конечно же, с целью получения выгоды, или нет.

Подобные интерпретации могут быть весьма противоречивыми (в том числе при характеристике вы-



Гражданское право

полнения работ и услуг) в связи с неточностью второй статьи Гражданского кодекса РА. Для определения этого признака предпринимательской деятельности особое значения имеет периодичный характер ее осуществления.

Основные проблемы возникают из-за отсутствия определения этого признака в Кодексе. Как известно, правовое регулирование понятия “периодичность” вообще отсутствует в законодательстве РА. Оно только диспозитивным образом определено во второй статье закона РА “О налоге на добавочную стоимость”: “Предпринимательской деятельностью считается периодически осуществляемая с целью получения выгоды (прибыли) хозяйственная деятельность. Хозяйственной деятельностью считается любая деятельность, которая осуществляется в расчете на оплату (вознаграждение) в любой форме”¹¹. Следует подчеркнуть, что законодатель по неизвестной причине попытался в законе РА “О налоге на добавочную стоимость” представить новое определение предпринимательской деятельности, которое существенно отличается от определения Гражданского кодекса. Лингвисты периодичность объясняют, как постоянно повторяющийся, непрерывающийся процесс, а законодатели некоторых стран в различных законодательных актах это понятие характеризуют как повторяющееся больше одного раза, не менее двух раз.

Ясность в этом вопросе, то есть

правовое регулирование понятия “периодичность”, приведет к точному определению, что позволит не воспринимать разовые сделки в качестве предпринимательской деятельности и не расценивать периодически повторяющиеся с целью получения выгоды сделки отдельно, по отдельности, что не может считаться предпринимательской деятельностью.

Третьим признаком предпринимательской деятельности является наличие хозяйственного риска, который предполагает, что предприниматель сам при осуществлении своей деятельности решает, в условиях каких хозяйственных рисков действовать и какие из них считать возможными. Он должен в случае провала своей деятельности предусмотреть возможную опасность, а возникшие в результате предпринимательской деятельности потери и отрицательные последствия деятельности должны быть предсказуемы. В связи с риском следует отметить, что законодатель не дает правового регулирования и этого понятия, не определяет, что следует понимать под словом “риск”.

Понятие “риск” многозначно, а определяемые им общественные отношения противоречивы. Иногда в научной литературе риск определяется как “возможный отрицательный результат деятельности”, иногда как “совокупность временных, материальных и других возможных отрицательных обстоятельств (последствий), мешающих достижению возможной цели деятельности”. Конечно же, предпри-

нительская деятельность по своим результатам не предсказуема, ее организация и вложения требуют определенных усилий, однако то или другое определение понятия “риск” должно быть закреплено законодательным актом, в частности Гражданским кодексом РА.

Четвертым признаком является осуществление деятельности при наличии (условии) государственной регистрации производящего эту деятельность. Он предполагает, что при занятии предпринимательской деятельностью лица должны получить государственную регистрацию, и только после этого их деятельность будет считаться предпринимательской, в противном случае она будет считаться противозаконной. Статья 26-ая закона РА “О налогах” гласит: “Согласно порядку, установленному законодательством РА, в случае занятия предпринимательской или подлежащей лицензированию деятельностью незарегистрированными или не имеющими лицензии лицами, а также вне мест, предусмотренных государством для занятия такой деятельностью (незаконной деятельностью), взимается штраф ... В плане применения налогового законодательства предпринимательской деятельностью не считается отчуждение гражданами личного имущества (в том числе и недвижимого), за исключением случаев, предусмотренных законом...”¹².

За занятие незаконной (без государственной регистрации) предпринимательской деятельностью 169-ой

статьей законодательства, касающегося административных правонарушений, предусмотрено наказание: “Занятие незаконной предпринимательской деятельностью, то есть без государственной регистрации (за исключением случаев, предусмотренных законом) или занятие хозяйственной деятельностью, подлежащей лицензированию, без лицензии подлежит штрафованию...”¹³.

А первая часть 188-ой статьи Уголовного кодекса РА гласит: “Осуществление предпринимательской деятельности без государственной регистрации (кроме предусмотренных законом случаев), а также деятельности, предполагающей лицензирование без особого разрешения (лицензии) или запрещенной законом, связанная с причинением значительного вреда государству, организациям или частным лицам...”¹⁴ вызывает уголовную ответственность.

Анализ этих норм свидетельствует о том, что признак государственной регистрации имеет важное практическое значение и должен быть напрямую закреплен в Гражданском кодексе. Отметим также, что закрепление в гражданском законодательстве этого признака не лишает законодателя возможности определения исключений, и можно законодательно закрепить разные случаи, когда гражданин может осуществлять предпринимательскую деятельность без процесса специальной государственной регистрации, а путем упрощенной

Гражданское право

процедуры, а также будут случаи, когда лица будут заниматься хозяйственной деятельностью¹⁵, но не будут считаться лицами, занимающимися предпринимательской деятельностью. Например, согласно 3-ей статье закона РА “О налоге на прибавочную стоимость”, “Физические лица, осуществившие хозяйственную деятельность в текущем году, но не являющиеся предпринимателями считаются плательщиками налога на прибавочную стоимость, если их доходы от предусмотренных 1-ым и 2-ым пунктами шестой статьи сделок (поставка товаров, предоставление услуг) превысили 3 миллиона драмов. Эти лица рассчитывают налог на прибавочную стоимость и выплачивают из расчета доли, превышающей 3 миллиона драмов¹⁶. Подобное исключение установлено и в 6-ой статье закона РА “О прибыли” и в других законах.

Таким образом, из определения и анализа вышеуказанных признаков предпринимательской деятельности, то есть указанных норм, направленных на обеспечение единообразия законодательства РА, а также решений Кассационного суда, и представленных в данном исследовании выводов становится ясно то, что нормы второй статьи гражданского кодекса РА и вообще нормы законодательства РА, которые подвергают правовому регулированию отношения, касающиеся понятия предпринимательской деятельности и его признаков, не совсем четки, ясны и требуют серьез-

ного пересмотра.

Обращение ко второй статье Гражданского кодекса и другим нормам законодательства РА не может четко представить отличие предпринимательской деятельности от других родов деятельности. Поэтому необходимо во вторую статью Гражданского кодекса РА внести изменения и добавить положение о том, что деятельность будет считаться предпринимательской, если будет осуществляться периодически. Наряду с признаком “периодичность”, во второй статье Гражданского кодекса РА необходимо закрепить также признак осуществления “предпринимательской деятельности как ремесла, специальности”. Это можно считать важным пробелом законодательства. Этот признак предпринимательской деятельности можно считать “профессионализмом”. Указанные понятия упоминаются в первой статье “Торгового кодекса” Французской Республики, в первом параграфе “Закона о торговле” Германии и законодательствах других стран.

Закрепление этого признака в законодательстве не будет означать, что не будет непрофессиональных предпринимателей, он будет означать, что при занятии предпринимательской деятельностью лицо подойдет к ней с точки зрения профессионала, как к своему основному занятию, пытаясь использовать свои профессиональные способности и возможности предпринимательской деятельности. “...Профессионализм предпринимателя состоит в первую оче-

редь из соответствующей профессиональной подготовки и владения профессиональной информацией лицами, осуществляющими эту деятельность...”¹⁷. Заметим, что в правовой системе США определено, что коммерсантом считается то лицо, которое осуществляя предпринимательскую деятельность, с товарами и прочими отношениями обращается знаток, имеющий опыт, профессионал.

Таким образом, считаем, что предпринимательскую деятельность можно охарактеризовать следующим образом: “Предпринимательской считается осуществляемая лицом самостоятельно, со своим риском деятельность, основной целью которой является периодическое получение прибыли от ис-

пользования имущества, продажи товаров, осуществления работ или предоставления услуг, что профессионально осуществляется лицами, имеющими государственную регистрацию, и по порядку, установленному законом”.

Для решения всех указанных выше проблем считаем также необходимым проведение научно-практического исследования всех отношений, связанных с правовым регулированием предпринимательской деятельности и принятие закона о правовом регулировании предпринимательской деятельности в виде приложения к Гражданскому кодексу РА, не нарушая результативность и преимущества кодификации и систематизации правовых актов.

1. Гражданский кодекс Республики Армения. Статья вторая. Официальный бюллетень РА, 2008.

2. **Анохин В.С.** Предпринимательское право. М., Владос, 2003, с. 11.

3. Сборник решений Кассационного суда РА. Ереван, “Ширак дур”, решение 3-1161 (ХС) от 01.08.07 года.

4. **Ершова И.В., Иванова Т.М.** Предпринимательское право. Москва, Юриспруденция, 2002, с. 4.

5. **Есоян А.А.** Современные правовые системы: становление и развитие. Судебная власть, Ереван, август 2008, с. 56.

6. **Олейник О.М.** Предпринимательское (хозяйственное) право. Том 1. М., Юристь, 2000, с. 159.

7. Гражданский кодекс Республики Армения. 2-ой пункт 26-ой статьи. Официальный бюллетень. 2009.

8. Об индивидуальном предпринимателе. Закон РА, 1-ая статья. www.arlis.am.

9. Конституция РА. Статья 33.1. www.arlis.am.

10. Конституция РА. 3-ий подпункт первой части статьи 83.5 www.arlis.am.

11. О прибавочной стоимости. Закон РА, статья вторая. www.arlis.am.

12. О налогах. Закон РА, 26-ая статья. www.arlis.am.

13. Об административных правонарушениях. Кодекс РА. 169-ая статья. www.arlis.am.

14. Уголовный кодекс РА, 188-ая статья, первая часть. www.arlis.am.

15. О хозяйственной деятельности было отмечено в цитате из второй статьи закона РА “О налоге на прибавочную стоимость”.

16. О налоге на добавочную стоимость. Закон РА. www.arlis.am.

17. Предпринимательское право. Под ред. Г.Ф.Ручкина. М., Юрайт высшее образование, 2009, с. 74.



Մերի ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄՅԱՆ

ՀՀ դատական դեպարտամենտի անձնակազմի կառավարման վարչության կրտսեր մասնագետ

ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ ԿՆՔԵԼՈՒ ԱՉԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներկայում ընթանում է նոր տնտեսական հարաբերությունների իրավական կարգավորման կայացման պրոցեսը: Առաջին հերթին արմատապես փոփոխվում է քաղաքացիական օրենսդրությունը: Առաջանում են բազմաթիվ նոր քաղաքացիաիրավական ինստիտուտներ, ընդլայնվում է տնտեսական հարաբերությունների սուբյեկտների ազատությունը:

Անցումը վարչահրամայական տնտեսական համակարգից շուկայականի արմատապես փոխեց պայմանագրի դերը: Ընդլայնվեց նրա կիրառման բնագավառը, առաջացան մի շարք նոր տիպի պայմանագրեր, շատ դեպքերում պայմանագիրը դարձավ հարաբերությունների միակ կարգավորիչը:¹ Անցյալում է պայմանագրի նկատմամբ պլանի առաջնությունը, երբ պայմանագրային հարաբերությունների բոլոր անհրաժեշտ պայմանները որոշվում էին պլանային ակտերով, քաղաքացիական իրավահարաբերության ծագման հիմք հանդիսանում էր պետական պլանավորման ակտը, իսկ պայմանագիրն ընդամենը կատարում էր պլանային հանձնարարությունների ձևակերպման դերը: Շուկայի պայմաններում արտադրությունն ու փոխանակումը գործի են դրվում ոչ թե կառավարման մարմինների կարգադրական բնույթի ակտերով, այլ մարդկանց անձնական նախաձեռնությամբ ու շահագրգռվածությամբ: Առավել

մեծ նշանակություն պայմանագիրը ձեռք բերեց գործարարների հարաբերություններում: Այն դարձավ գործարարների, նրանց և այլ սուբյեկտների միջև տնտեսական հարաբերությունները միջնորդավորող և կանոնակարգող հիմնական իրավական լծակը:

Այդպիսի վերափոխումները չէին կարող շրջանցել նաև քաղաքացիական իրավունքի ելակետային դրույթները՝ սկզբունքները: ՀՀ 1998թ. Քաղաքացիական օրենսգիրքը (այսուհետ՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք) սկզբունքներին տվեց նորմատիվ բնույթ՝ ամրագրելով դրանք 3-րդ հոդվածում: Պայմանագրային հարաբերությունների համար առաջին հերթին կարևորվում է պայմանագրի ազատության սկզբունքը, որը պայմանագրին տալիս է սկզբունքորեն նոր դեր: Ռա քաջատրվում է նրանով, որ, ինչպես ցանկացած գործարք, պայմանագիրը կամային ակտ է, կողմերի կամավոր համաձայնություն և որպեսզի կողմերի կամահայտնությունը արտահայտվի և ամրապնդվի պայմանագրում, կողմերը կամք դրսևորելիս պետք է ազատ լինել արտաքին ազդեցությունից:² Այդ պատճառով էլ քաղաքացիական օրենսգրքում նախատեսվում են պայմանագրի ազատությունն ապահովող մի շարք դրույթներ (Քաղ. օր. հոդ. 437): Պայմանագրի ազատության սկզբունքն ամրագրված է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 437-րդ հոդ-

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 – 11 (123 – 124)
ՊԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

վածում:

Մեր կողմից առաջարկվել է պայմանագրի ազատության սկզբունքի հետևյալ բնորոշումը. «Պայմանագրի ազատության սկզբունքն օրենքում անմիջականորեն ամրագրված քաղաքացիական իրավունքի հիմնարար, ղեկավար, ելակետային դրույթ է, որը պայմանագրային հարաբերությունների սուբյեկտների համար սահմանում է պայմանագրի կնքման ազատություն, կնքվող պայմանագրի տեսակի ընտրության հնարավորություն, դրա պայմանների որոշման ազատություն»:

Պայմանագրի ազատության սկզբունքը պետք է դիտարկել որպես երեք էլեմենտների միասնություն՝ պայմանագիր կնքելու ազատությունը, կնքվող պայմանագրի տեսակի ընտրության ազատությունը և նրա բովանդակությունը որոշելու ազատությունը:

Գրականության մեջ «պայմանագիր կնքելու ազատությունն ընդունված է դիտարկել որպես պայմանագրի ազատության սկզբունքի անբաժանելի և իր իրավական ու գործնական իմաստով առավել կարևոր մասը»:³ Այդ մասին խոսելով՝ Մ.Ա. Դենիսովը, և՛ իրեն, և՛ գոյություն ունեցող գիտելիքներին հակասելով, պայմանագիր կնքելու ազատության մեջ ընդգրկում է նաև ուսումնասիրվող սկզբունքի բոլոր էլեմենտները և նույնիսկ կողմերի հավասարությունը, բանակցություններ վարելու ինքնուրույնության նրանց իրավունքը:⁴

Կարծում ենք, որ այդպիսի մոտեցումը դուրս է գալիս «պայմանագիր կնքելու ազատության»՝ որպես «պայմանագրի ազատության սկզբունքի» բաղկացուցիչ տարրի սահմաններից: Տվյալ դեպքում հեղինակը միախառ-

նում է պայմանագիր կնքելու ազատության բովանդակությունը ինքնուրույն քաղաքացիաիրավական սկզբունքների հետ՝ խախտելով պատճառահետևանքային կապը:

Պայմանագիր կնքելու ազատության իրական բովանդակությունը սահմանելու համար անհրաժեշտ է այն հստակորեն տարանջատել հարևան այլ իրավական երևույթներից: Դրա համար անհրաժեշտ է նախ օգտագործել օրենքի համապատասխան դրույթները: Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 437-րդ հոդվածի 1-ին կետը սահմանում է, որ քաղաքացիները և իրավաբանական անձինք ազատ են պայմանագիր կնքելու: Սա վկայում է այն մասին, որ պայմանագիր կնքելը կամ չկնքելը կախված է միայն պոտենցիալ կոնտրագենտների կամքից:

Պայմանագիր կնքելու ազատությունն ունի մեկ այլ կողմ ևս. «Պայմանագիր կնքելուն հարկադրել չի թույլատրվում, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ պայմանագիր կնքելու պարտականությունը նախատեսված է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, այլ օրենքներով կամ կամովին ստանձնած պարտավորությամբ» (Քաղ. օր. հոդ. 437, կետ 1): Այդ պատճառով, օրինակ, հակաիրավական կլիմի ճանապարհային ոստիկանության վարչության կողմից տրանսպորտային միջոցը բերման ենթարկելիս պահատվության պայմանագիր կնքելուն հարկադրելը:⁵

Սակայն պայմանագիր կնքելու ազատությունը չպետք է հասկանալ բացարձակ իմաստով: Որպես պայմանագիր կնքելու ազատությունից ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով նախատես-



Քաղաքացիական իրավունք

ված բացառություններ, մասնավորապես, անհրաժեշտ է նշել հետևյալները:

Օրենքը առևտրային կազմակերպություններին արգելում է հրաժարվել (կամ որևէ անձի առավելություն տալ այլ անձի հանդեպ) հրապարակային պայմանագիր կնքելուց (Քաղ. օր. հոդ. 442): Հրապարակային պայմանագիրը պարտադիր է այն պատճառով, որ սպառողին ապրանքներ տրամադրելու, նրա համար աշխատանքներ կատարելու կամ ծառայություններ մատուցելու հնարավորության առկայության դեպքում առևտրային կազմակերպությունը չի կարող հրաժարվել հրապարակային պայմանագիրը կնքելուց: Նման պարագայում առևտրային կազմակերպության վարքագիծը կհամարվի պայմանագրի կնքումից անհիմն խուսափել, այդ փաստից բխող բոլոր բացասական հետևանքներով:⁶ Հնարավորությունների բացակայության հետևանքով պայմանագիր չկնքած գործարարի վրա է դրվում հնարավորությունների բացակայությունն ապացուցելու ծանրությունը:⁷

Դրա հետ մեկտեղ չի կարելի համաձայնել Վ.Վ. Վիտրյանսկու հետ, որը պնդում է, որ տվյալ պայմանագիրը կնքող առևտրային կազմակերպության համար բացառվում է պայմանագրի ազատության սկզբունքի գործողությունը:⁸ Տվյալ դեպքում բացառվում է միայն համաձայնություն կնքելու ազատությունը, իսկ գործարքի պայմանները մեծամասամբ որոշվում են հենց առևտրային կազմակերպության կողմից (չէ որ գրեթե միշտ հրապարակային պայմանագրերը հանդիսանում են միևնույն ժամանակ միաձուլված պայմանագրեր):

Ընդհանուր կանոնից (պայմանա-

գիր կնքելու ազատությունը) ցանկացած բացառություն /պայմանագիր կնքելու պարտականությունը/ պահանջում է որոշակի պարզաբանումներ՝ ինչպես չափազանց տարածական, այնպես էլ սահմանափակող մեկնաբանումից խուսափելու համար: Գրականության մեջ երկուսն էլ հանդիպում են: Առաջին հերթին դրանք կապված են հրապարակային պայմանագրի սուբյեկտային կազմից:

Այսպես, հրապարակային պայմանագրի պարտավոր կողմը հանդիսանում է առևտրային կազմակերպությունը, այսինքն՝ իրավաբանական անձը, որն ունի շահույթ ստանալու նպատակ և ստեղծվել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի իրավաբանական անձանց՝ 5-րդ գլխի 2-4-րդ պարագրաֆներով նախատեսված տեսակներից մեկի ձևով:

Նշված նորմերում ամրագրված կազմակերպությունների թվարկումը տարածական մեկնաբանման ենթակա չէ: Այդպիսով, որպես պարտավոր սուբյեկտի որոշիչ հատկանիշ օրենքն անվանում է իրավաբանական անձի տեսակը՝ առևտրային իրավաբանական անձը: Դա բացառում է հրապարակային պայմանագրի վերաբերյալ դրույթների կիրառումը ոչ առևտրային կազմակերպությունների գործարարական գործունեության նկատմամբ:

Վերը նշվածն ամբողջությամբ վերաբերվում է իրավաբանական անձանց: Բայց շատ հաճախ հրապարակային պայմանագրերով միջնորդավորվող գործունեությամբ զբաղվում են նաև անհատ ձեռնարկատերերը: Փաստորեն, հրապարակային պայմանագրի մասին նորմերը (տվյալ դեպքում, մասնավորապես, պայմանագիր կնքելու՝ մի կողմի պարտավոր-

Քաղաքացիական իրավունք

րության մասին) պետք է կիրառվեն մաս այս անձանց նկատմամբ՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի հոդված 26-ի 3-րդ կետի ուժով, եթե այլ բան չի բխում օրենքից, այլ իրավական ակտերից կամ իրավահարաբերության էությունից: Օրինակ՝ բանկային ավանդի պայմանագրով որպես բանկ կարող է հանդես գալ միայն առևտրային կազմակերպությունը, որն ունի համապատասխան թույլտվություն (լիցենզիա) (Քաղ. օր. հոդ. 903):

Նշված խնդրի լուծումը, մեր կարծիքով, կլինի հրապարակային պայմանագրի հասկացության մեջ փոխարինել «առևտրային կազմակերպություն» տերմինը «գործարարական գործունեություն իրականացնող անձինք» տերմինով:

Երկրորդ հատկանիշը, որն անհրաժեշտ է առաջինից, հանդիսանում է պարտավոր կողմի գործունեության բնույթը՝ ապրանքների վաճառքը, աշխատանքների կատարումն ու ծառայությունների մատուցումը, որոնք կազմակերպությունն իր գործունեության բնույթով պետք է իրականացնի յուրաքանչյուրի նկատմամբ, ով կղիմի իրեն (Քաղ. օր. հոդ. 442, կետ 1): Վերը նշված հատկանիշները բավարար են պայմանագիրը հրապարակային համարելու համար: Այդ իսկ պատճառով, առանձին տեսակի պայմանագրերը կարգավորող նորմերում ոչ միշտ է նշվում՝ պայմանագիրը հանդիսանում է հրապարակային, թե ոչ: Դա կարող է որոշակի դժվարություններ առաջացնել իրավակիրառ պրակտիկայում: Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի հոդված 442-ի 1-ին կետում հրապարակային պայմանագրի օրինակների թվում նշվում է էներգամատակարարման պայման-

ագիրը, իսկ էներգամատակարարման պայմանագիրը կարգավորող հատուկ նորմերում չի նշվում, որ վերջինս դասվում է հրապարակային պայմանագրերի թվին (Քաղ. օր. գլուխ 31, 5):

Հրապարակային պայմանագրի մյուս կողմի կապակցությամբ օրենսդիրը մեզ մոլորության մեջ է գցում՝ օգտագործելով հոդված 442-ում միաժամանակ երկու տարբեր տերմիններ միևնույն սուբյեկտին բնորոշելու համար: Այսպես, առաջին մասում խոսվում է առևտրային կազմակերպության պարտականության մասին՝ կնքել հրապարակային պայմանագիր «յուրաքանչյուրի հետ, ով կղիմի իրեն», հաջորդ մասերում, որտեղ նախատեսվում է վերջինների համար իրավական երաշխիքներ, խոսվում է «սպառողի» մասին: Մեր կարծիքով, այս տերմինը անհրաժեշտ է մեկնաբանել լայն իմաստով՝ ներառելով դրանում քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների բոլոր սուբյեկտներին:

Դա հաստատվում է մաս հրապարակային պայմանագրերի առանձին տեսակների վերաբերյալ օրենսդրությամբ, օրինակ՝ մանրածախ առուվաճառքի պայմանագիրը (Քաղ. օր. հոդ. 508): Այն դեպքում, երբ պայմանագիրը հանդիսանում է հրապարակային, ապա սպառողների սուբյեկտային կազմում սահմանափակումներ լինել չեն կարող:⁹ Հետևաբար, այդպիսիք կարող են լինել քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների ցանկացած սուբյեկտներ: Իսկ ընդհանրապես «սպառող» տերմինը հրապարակային պայմանագրում, մեր կարծիքով, օգտագործվում է ոչ պրոֆեսիոնալ կող-



Քաղաքացիական իրավունք

մին պրոֆեսիոնալ կողմի (պարտավոր կողմի) հետ հակադրելու համար: Սակայն նույնիսկ դա, վերջին հաշվով, չի արդարացնում օրենսդրի կողմից իրավաբանական տերմինների օգտագործման այնպիսի կանոնի խախտումը, ինչպիսին տարբեր իրավական նորմերում տերմինոլոգիայի միասնականությունն է: Արդյունքում կարելի է նշել, որ հրապարակային պայմանագրի պարտավոր սուբյեկտների շրջանակը բավականին սահմանափակ է, իսկ սպառողներ կարող են լինել քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների ցանկացած մասնակիցներ, բացառությամբ օրենքով նշված դեպքերի:

Բացի վերը նշվածից, որպես պայմանագիր կնքելու ազատության սահմանափակում են դիտվում այն դեպքերը, երբ կողմը կամովին ստանձնում է պայմանագիր կնքելու պարտավորությունը:

Պայմանագիր կնքելու պարտավորության կամովին ստանձնման օրինակ է հանդիսանում նախնական պայմանագրի կնքումը: Ըստ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի հոդված 445-ի 1-ին կետի՝ նախնական է համարվում այն պայմանագիրը, որով կողմերը պարտավորվում են ապագայում կնքել գույք հանձնելու, աշխատանքներ կատարելու կամ ծառայություններ մատուցելու մասին պայմանագիր (հիմնական պայմանագիր)՝ նախնական պայմանագրով նախատեսված պայմաններով:

Նախնական պայմանագրում նշվում է այն ժամկետը, որի ընթացքում կողմերը պարտավոր են կնքել հիմնական պայմանագիր: Եթե նախնական պայմանագրում նման ժամկետ որոշված չէ, ապա հիմնական պայմանա-

գիրը պետք է կնքվի նախնական պայմանագիրը կնքելու պահից՝ մեկ տարվա ընթացքում: Նախնական պայմանագրով հիմնական պայմանագրի կնքման համար սահմանված ժամկետի (դրա բացակայության դեպքում՝ մեկ տարվա ընթացքում) ավարտվելու իրավական հետևանքն այն է, որ այդ ընթացքում հիմնական պայմանագիրը չկնքվելու կամ կողմերից մեկի կողմից մյուսին օֆերտա չարվելու դեպքում, նախնական պայմանագրից բխող պարտավորությունները համարվում են դադարած:¹⁰

Եթե կողմը խուսափում է հիմնական պայմանագիր կնքելուց, մյուս կողմն իրավունք ունի դատարան դիմել պայմանագիր կնքելուն հարկադրելու պահանջով, ինչպես նաև պահանջել հատուցելու դրանով պատճառված վնասները (Քաղ. օր. հոդ. 445, կետ 5): Նախնական պայմանագրով նախատեսված պարտավորությունները դադարում են, եթե մինչև այն ժամկետի ավարտը, որում կողմերը պետք է կնքեին հիմնական պայմանագիրը, այն չի կնքվում կամ կողմերից մեկը մյուսին առաջարկ չի ներկայացնում այդ պայմանագիրը կնքելու մասին (Քաղ. օր. հոդվ. 445, կետ 6):

Միևնույն ժամանակ կողմերն (բոլոր) են իրենց վրա վերցնում համապատասխան պարտականություն: Սակայն բավականին հաճախ հանդիպում են դեպքեր, երբ միայն մեկ կողմն է իր վրա նման պարտականություն վերցնում: Օրինակ՝ հրապարակային օֆերտա արած անձը պարտավոր է պայմանագիր կնքել յուրաքանչյուրի հետ, ով կարձագանքի դրան: Ներկայումս, երբ շուկայում ապրանքի (աշխատանքի, ծառայու-

Քաղաքացիական իրավունք

թյան) ակտիվ շրջանառության համար կարևորագույն պայման է հանդիսանում պատշաճ գովազդը, անհրաժեշտ է նաև քննարկվող խնդրի շրջանակներում անդրադառնալ դրա իրավական կարգավիճակին: Գովազդը և անձանց անորոշ շրջանակին հասցեագրված այլ առաջարկները համարվում են օֆերտա անելու հրավեր, եթե ուղղակիորեն այլ բան նշված չէ առաջարկում (Քաղ.օր. հոդ. 453, կետ 1): Սակայն հաճախ գովազդը պարունակում է օֆերտայի բոլոր հատկանիշները (Քաղ. օր. հոդ. 451, մաս 1): Քանի որ այն ուղղված է անորոշ թվով անձանց, գովազդը պետք է համարվի հրապարակային օֆերտա (Քաղ. օր. հոդ. 453, կետ 2): Եվ այն դեպքում, երբ գովազդատուն հրաժարվում է գովազդին արձագանքած անձի հետ պայմանագիր կնքելուց, ապա վերջինս իրավունք ունի դատարան դիմել՝ պայմանագիրը կնքելուն հարկադրելու պահանջով: Պայմանագիր կնքելուց անհիմն խուսափող կողմը պետք է մյուս կողմին հատուցի դրանով պատճառված վնասները (Քաղ. օր. հոդ. 461):

Կամովին ստանձնած կարելի է համարել նաև սակարկությունների արդյունքում պայմանագիր կնքելու պարտավորությունը: Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը սահմանում է, որ պայմանագիրը, եթե այլ բան չի բխում դրա էությունից, կարող է կնքվել սակարկությունների միջոցով: Պայմանագիրը կնքվում է սակարկություններում հաղթած անձի հետ (Քաղ. օր. հոդ. 463, կետ 1):

Բոլոր թվարկված դեպքերի համար ընդհանուր հանդիսանում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի հոդված 445-ով սահմանված կանոնը, ըստ որի, եթե կողմը, ում համար օրենքին համապա-

տասխան պարտադիր է պայմանագիր կնքելը, խուսափում է այն կնքելուց, մյուս կողմն իրավունք ունի դատարան դիմել՝ պայմանագիրը կնքելուն հարկադրելու պահանջով: Պայմանագիր կնքելուց անհիմն խուսափող կողմը պետք է մյուս կողմին հատուցի դրանով պատճառված վնասները:

Քննարկվող օրինակները ցույց են տալիս, որ մեծամասամբ պայմանագիր կնքելու ազատության սահմանափակումները ՀՀ քաղաքացիական իրավունքում հիմնավոր կերպով սահմանվել են օրենսդրի կողմից: Սակայն, չնայած շուկայական տնտեսության զարգացման համար պայմանագրի ազատության սկզբունքի այս տարրի օգտակարությանը, դրանից բացառությունները հետագա զարգացում են պահանջում:

Մասնավորապես՝ տարեցտարի Հայաստանում ավելանում է ճանապարհատրանսպորտային պատահարների թիվը: Մեծամասամբ դրանց հետևանքով պատճառված վնասները չեն հատուցվում (օրինակ՝ վարորդի (սեփականատիրոջ) միջոցների անբավարարության պատճառով): Այդ պատճառով մեր երկրում անհրաժեշտ է ներմուծել արտասահմանյան երկրների փորձը: Օրինակ՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում ավտոտրանսպորտային միջոցի սեփականատերը այն օգտագործելիս պարտավոր է ունենալ ապահովագրություն: Իսկ ապահովագրությունն իրականացվում է մասնավոր ապահովագրական ընկերությունների ապահովագրական ծառայությունների փաթեթի միջոցով, որով հատուցվում է ավտոտրանսպորտային միջոցի սեփականատիրոջ և երրորդ անձանց ապահովագրական վճարները:



Քաղաքացիական իրավունք

Գտնում ենք, որ Հայաստանում այսօր հատկապես արդիական է օրենքով ավտոտրանսպորտային միջոցների բոլոր վարորդների պատասխանատվության ռիսկը սպահովագրելու նման պայմանագրերի կնքման պարտականությունը սահմանելը: Այդպիսի պարտականությունը կարելի է նախատեսել առանձին օրենքում:

Իսկ առայժմ այս ոլորտում պայմանագիր կնքելու ազատության գործողությունը խոչընդոտում է խախտված իրավունքների վերականգնման սպահովման քաղաքացիաիրավական սկզբունքին:

Այդպիսի պարտականության կատարման սպահովման համար առաջարկում ենք «Ավտոմոբիլային տրանսպորտի մասին» ՀՀ օրենքում¹² անվտանգությանը ներկայացվող պահանջների հետ մեկտեղ նախատեսել պարտադիր սպահովագրության պայմանագրի կնքման պարտականությունը կամ նշված պարտականությունն ամրագրել առանձին օրենքում:

Վերևում քննարկվեցին միայն պայմանագիր կնքելու ազատության սահմանափակումները պայմանագիր կնքելու պարտավորության սահմանման միջոցով: Բայց քաղաքացիաիրավական պայմանագիր կնքելու ազատությունը նաև կոնտրագենտի ընտրության ազատությունն է:

Ներկայում անձինք իրավունք ունեն ինքնուրույն ընտրել՝ ում հետ կնքել պայմանագիր: Այս իրավասության բացակայության դեպքում վիճելի կլինեին նաև պայմանագրի, դրա իրական իմաստով, գոյության փաստը: Բայց երբեմն կոնտրագենտի ընտրության ազատությունն օրենսդրի կողմից կանխամտածված սահմանափակվում է՝

ավելի քիչ պաշտպանված սուբյեկտների շահերն սպահովելու, կամ այդպիսի սահմանափակումներն օբյեկտիվորեն բխում են համապատասխան պայմանագրային հարաբերություններից:¹³

Առանձնահատուկ ուշադրության են արժանի պայմանագիր կնքելու նախապատվության իրավունքի հետ կապված հարցերը: Այսպես, ընդհանուր սեփականության իրավունքում բաժինը երրորդ անձի վաճառելիս բաժնային սեփականության մնացած մասնակիցները, վաճառքի գնով և այլ հավասար պայմաններով, վաճառվող բաժինը գնելու նախապատվության իրավունք ունեն, բացառությամբ հրապարակային սակարկություններով վաճառքի դեպքի (Քաղ. օր. հոդ. 195, կետ 1): Տվյալ դեպքում վաճառողի առաջարկն ընդհանուր սեփականության այլ մասնակիցների համար կդիտվի որպես օֆերտա: Համապատասխանաբար համասեփականատերերի համաձայնությունը կհանդիսանա սկզբնական, ինչը թույլ չի տա բաժինը վաճառել երրորդ անձին: Սրանով, ճիշտ է, սահմանափակվում է մյուս կողմին ընտրելու ազատությունը, սակայն օրենսդիրը գնացել է նաև ընդհանուր սեփականության մյուս համասեփականատերերի շահերի պաշտպանության ուղղությամբ:

Առանձին տեսակի պայմանագրերում անպայմանորեն կողմերից մեկը (օրինակ՝ մանրածախ առուվաճառքի դեպքում), կամ երկու կողմն էլ (օրինակ՝ մատակարարման պայմանագրում) պետք է հանդիսանան գործարարական գործունեության սուբյեկտ: Հաճախ գործարարական սուբյեկտի հետ միաժամանակ անհրաժեշտ է լի-

Քաղաքացիական իրավունք

ցենզիա, որպեսզի անձը զբաղվի համապատասխան տեսակի գործունեությամբ:

Բնականաբար, բոլոր այս դեպքերում օրենքը չի պարտադրում պայմանագիր կնքել նշված անձանց հետ, կամ չի արգելում կնքել պայմանագիր նման կատեգորիայի մեկ այլ անձի հետ:

Պայմանագիր կնքելու ազատության կիրառությունը հնարավոր է միայն որոշ պայմանների առկայության դեպքում:

Մասնավորապես՝ պայմանագիր կնքելու ազատությունն ամբողջությամբ անձանց մոտ առաջանում է որոշակի տարիքում: Քաղաքացիների մոտ՝ չափահաս դառնալու պահից կամ էմանսիպացիայի (Քաղ. օր. հոդ. 24) կամ մինչև տասնութ տարին լրանալը ամուսնության դեպքում (Քաղ. օր. հոդ. 24, կետ 3, Ընտ. օր. հոդ. 10, կետ 1) լրիվ գործունակության ծագման պահից: Իրավաբանական անձանց մոտ պայմանագիր կնքելու ազատությունն առաջանում է իրավունակության ծագման պահից, այսինքն՝ պետական գրանցման պահից

(Քաղ. օր. հոդ. 52, մաս 4, հոդ. 56):

Բացի այդ, օրինակ, գույքի առուվաճառքի պայմանագիր կարող է կնքել միայն գույքի տնօրինման իրավագործությամբ օժտված անձը:

Փաստորեն, պայմանագիր կնքելու ազատության օգտագործումը պայմանավորված է որոշակի պայմանների առկայությամբ, որոնք յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում կարող են տարբեր լինել: Բայց այդպիսի պայմանները չի կարելի համարել պայմանագրի ազատության սկզբունքի սահմանափակումներ. դրանք ընդամենը հանդիսանում են յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում իրական ազատության գործնական կիրառության նախապայմաններ:

Այսպիսով, պայմանագիր կնքելու ազատությունն այսօր դարձել է ընդհանուր կանոն և պետք է դառնա քաղաքացիական օրենսդրության հետագա զարգացման հիմքը: Բայց սահմանափակումները ևս պետք է զարգանան, սակայն միայն ՀՀ Սահմանադրության և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի սահմաններում և նպատակներով:

1. **Բարսեղյան Տ.Կ.** Գործարարական իրավունք, Երևան, 2007, էջ 221:

2. **Բարսեղյան Տ.Կ.** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, դատագիրք բուհերի համար, 1-ին մաս, Երևան, 2000թ., էջ 410:

3. **Танага А.Н.** Принцип свободы договора в гражданском праве России. М., 2003, с. 63.

4. **Денисов С.А.** Некоторые вопросы о порядке заключения договора // Актуальные вопросы гражданского права/ под ред. **М. И. Брагинского.** М., 1998, с. 231-235.

5. **Новиков И.** Договор хранения, навязанный ГИБДД, незаконен, РЮ, 2000, с. 18.

6. Комментарий части первой Гражданскому кодексу Российской Федерации для

предпринимателей. М., 1996, с. 341.

7. Предпринимательское (хозяйственное) право, том 1: Юристы, 1999, с. 424.

8. **Витрянский В.В.** Общие положения о договоре, с. 16.

9. **Танага А.Н.** Принцип свободы договора в гражданском праве России. М., 2003, с. 68.

10. **Բարսեղյան Տ.Կ.** Գործարարական իրավունք, Երևան 2007, էջ 221:

11. **Танага А.Н.** Принцип свободы договора в гражданском праве России. М., 2003, с. 78.

12. «Ավտոմոբիլային տրանսպորտի մասին» ՀՀ օրենք 05.12.2006թ.:

13. **Танага А.Н.** Принцип свободы договора в гражданском праве России. М., 2003, с. 80.

իրավաբանական գրականության ամենաքննարկվող խնդիրներից մեկը: Ամուսնական պայմանագրի իրավական բնույթի պարզաբանումը հետաքրքրություն է ներկայացնում ոչ միայն տեսական առումով, այլ նաև ունի կարևոր պրակտիկ նշանակություն: Մեր կարծիքով այդպիսի պրակտիկ նշանակությունը նախևառաջ հիմնավորված է նրանով, որ ամուսնական պայմանագրի շրջանակներում հստակ սահմանվում են ամուսինների փոխադարձ իրավունքներն ու պարտականությունները, երրորդ անձանց նկատմամբ նրանց ունեցած փոխհարաբերությունները և ամուսիններից մեկի պարտավորությունների համար գույքի վրա բռնագանձում տարածելու առանձնահատկությունները:

Նախքան մեր կողմից առաջ քաշված պրոբլեմի ուսումնասիրությանն անդրադառնալը, նշենք, որ ամուսնական պայմանագրի կնքման միջոցով ամուսինների գույքային հարաբերությունների կարգավորման շարժառիթներից մեկը ամուսինների գույքային կամ սոցիալական անհավասարությունն է: Միևնույն ժամանակ ամուսինների գույքի նկատմամբ կիրառվող օրենքով սահմանված ռեժիմն ամենաարդյունավետ տարբերակն է այն ամուսնական գույքերի համար, որոնց գույքային դրությունը գրեթե հավասար է:

Ինչպես ցույց է տալիս արտասահմանյան երկրների պրակտիկան, ամուսինների մեծ մասը, ովքեր ձգտում են կնքել ամուսնական պայմանագիր, հանդիսանում են խոշոր սեփականատերեր, որոնք ձգտում են պաշտպանել իրենց ընտանեկան ժառանգական գույքը: Գոյություն ունի նաև կարծիք, որ ամուսնական պայմանագիր կնքել ձգտում են նրանք, ովքեր ամուսնանում են երկրորդ կամ ավելի անգամ՝ առաջին ամուսնությունից կրած «գույքային նավաբեկու-

թյունից» համապատասխան դասեր քաղելուց հետո:² Ամուսնական պայմանագիր հավանաբար ցանկալի կլինի կնքել այն գույքերի համար, որոնց մոտ տղամարդու և կնոջ միջև զգալի տարիքային տարբերություններ կան, ընդ որում, տղամարդն ունի ամուսնացնելու ավելի բազա և նախկին ամուսնությունից մեծահասակ երեխաներ, որոնց գույքային շահերը նրանց ծնողը չի ուզում դնել հարվածի տակ:³ Եվ վերջապես, ամուսնական պայմանագրի կնքումը հետաքրքրություն է ներկայացնում խոշոր գործարարների համար, քանի որ անհաջող ամուսնությունը կարող է հարվածի տակ դնել իր բիզնեսի զարգացումը: Մենք գտնում ենք, որ ամուսնական պայմանագիր ձգտում են կնքել նրանք, ովքեր պարզապես վախենում են ամուսնության անհաջող ավարտի դեպքում իրենց կապիտալը կիսել մեկ ուրիշի հետ:

Ամուսնական պայմանագրի առանձնահատկությունն այն է, որ ամուսինները լայն հնարավորություն են ունենում կարգավորելու իրենց գույքային հարաբերությունները: Ամուսնական պայմանագրում կարգավորվում է ինչպես մինչև ամուսնությունը ամուսիններից յուրաքանչյուրին պատկանող գույքի, այնպես էլ ամուսնության ընթացքում ամուսինների կողմից ձեռք բերած գույքի իրավական ռեժիմը:

Մ. Վ. Անտոկոլսկայան նշում է, որ ամուսնական պայմանագրի հիմնական իրավական նպատակը հանդիսանում է ամուսինների գույքային ռեժիմի և այլ գույքային հարաբերությունների կարգավորումը ապագայի համար:⁴

Ա. Ա. Իվանովը նշում է, որ ամուսնական պայմանագրի նպատակն ամուսինների պահանջմունքներին համապատասխան ամուսինների գույքի նկատմամբ կիրառվող օրենքով սահմանված ռեժիմի փոփոխումն է, որի արդյունքում



Ընտանեկան իրավունք

առաջանում է պայմանագրային ռեժիմը, որն այլ ձևով է կարգավորում ամուսինների գույքային իրավունքներն ու պարտականությունները:⁵

Ամուսնական պայմանագրի բնորոշումը տրված է ՀՀ ընտանեկան գործող օրենսգրքում:⁶ ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի համաձայն՝ ամուսնական պայմանագիրն ամուսնացող անձանց համաձայնությունն է կամ ամուսինների համաձայնությունը, որով որոշվում են ամուսինների գույքային իրավունքներն ու պարտականություններն ամուսնության և (կամ) այն լուծվելու ընթացքում:

Նշենք, որ ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքն օգտագործում է «ամուսնական պայմանագիր» տերմինը: Մինչդեռ պրակտիկայում հաճախ օգտագործվում են նաև «ամուսնական կոնտրակտ»⁷ կամ «ամուսնական համաձայնություն» տերմինները:

Ենթադրվում է, որ հասկացության նորմատիվ բնորոշումը պետք է ներառի նրա բոլոր հիմնական առանձնահատկությունները: ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքում տրված ամուսնական պայմանագրի իրավական սահմանումը չի ներառում դրա բոլոր հիմնական առանձնահատկությունները: Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ ենք համարում ներկայացնել ամուսնական պայմանագրի այն հիմնական առանձնահատկությունները, որոնք որոշում են նրա իրավական բնույթը:

1. Ամուսնական պայմանագիրը հանդիսանում է կողմերի իրավահավասարության սկզբունքի վրա հիմնված համաձայնություն: Այսպիսով, եթե համաձայնությունը դիտենք որպես իրավական սահմանում, ապա ընտանեկան համաձայնությունը կարելի է սահմանել որպես ընտանեկան իրավահարաբերությունների երկու մասնակիցների փոխ-

համաձայնեցված կամահայտնություն, որն ուղղված է կոնկրետ իրավական հետևանքների առաջացմանը:⁸ Տվյալ դեպքում կամահայտնությունը պետք է լինի միանման և փոխադարձ:

2. Ամուսնական պայմանագիրն ունի առանձնահատուկ սուբյեկտային կազմ: Ամուսնական պայմանագրի սուբյեկտ կարող են լինել ինչպես ամուսնացած անձինք, այնպես էլ ամուսնանալ ցանկացող անձինք:

3. Առանձնահատուկ է նաև ամուսնական պայմանագրի առարկան: Ամուսնական պայմանագրի առարկան են հանդիսանում ամուսինների գույքային իրավունքներն ու պարտականությունները, որոնց նկատմամբ տարածվում է ամուսինների ընդհանուր սեփականության իրավական ռեժիմը, ինչպես նաև քաղաքացիական օրենսդրությամբ նախատեսված այլ գույքային իրավունքներն ու պարտականությունները, որոնք ամուսինների միջև արդեն իսկ գոյություն ունեն կամ կարող են ծագել հետագայում:

Պետք է նշել նաև, որ ի տարբերություն որոշ արտասահմանյան պետությունների օրենսդրությունների՝ ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքն ամուսնական պայմանագրի կնքման հնարավորություն է նախատեսում միայն գույքային հարաբերությունների նկատմամբ: Ամուսիններին իրավունք չի տրվում իրենց անձնական հարաբերությունները կարգավորելու նպատակով որևէ համաձայնություն կայացնել:⁹

Ամուսնական պայմանագիրն ուղղված է ամուսինների գույքային իրավական ռեժիմի փոփոխմանն ու ամուսինների փոխադարձ իրավունքների ու պարտականությունների կարգավորմանը: Ամուսնական պայմանագիրը ներառում է այնպիսի դրույթներ, որոնք վերաբերում են միմյանց ապրուստը հոգալու ամուսին-

Ընտանեկան իրավունք

ների փոխադարձ իրավունքներին ու պարտականություններին, միմյանց եկամուտներին մասնակցելու եղանակներին, ամուսնական ծախսերը հոգալուն և ամուսինների գույքային հարաբերություններին վերաբերող այլ դրույթներ: Այստեղից կարելի է ենթադրել ամուսնական պայմանագրի համալիր բնույթի մասին:

4. Ամուսնական պայմանագրի դիսպոզիտիվ բնույթը: Ամուսիններն ազատ են վարքագծի կանոնների ընտրության հարցում, բացի այդ, լայն հնարավորություն ունեն իրենց հայեցողությամբ իրականացնելու իրենց սուբյեկտիվ իրավունքներն ու պարտականությունները:

Օրենսդրության մեջ ամուսնական պայմանագրի կնքման վերաբերյալ նորմերի նախատեսումը չի նշանակում, որ բոլոր ամուսինները կամ ամուսնանալ ցանկացող անձինք պարտադիր պետք է կնքեն ամուսնական պայմանագիր: Օրենսդրությունը ամուսիններին միայն հնարավորություն է տալիս ամուսնական պայմանագրի կնքման միջոցով կարգավորելու իրենց գույքային հարաբերությունները: Ամուսինները կարող են չկնքել ամուսնական պայմանագիր, և այդ դեպքում ամուսինների միջև առկա բոլոր գույքային հարաբերությունները կարգավորվում են ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

5. Ամուսնական պայմանագրի կնքումը չպետք է հակասի ընտանեկան օրենսդրության հիմնական սկզբունքներին, այդ թվում նաև պետության կողմից ընտանիքի պաշտպանության, ընտանիքում ամուսինների իրավահավասարության, ընտանիքի անաշխատունակ անդամների շահերի պաշտպանության սկզբունքներին:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք ասել, որ ամուսնական պայմանագիրը ամուսնացած կամ ամուսնանալ ցանկացող անձանց հանաձայնությունն է, որը

հիմնված է պետության կողմից ընտանիքի պաշտպանության, ընտանիքում ամուսինների իրավահավասարության, ընտանիքի անաշխատունակ անդամների շահերի պաշտպանության սկզբունքների վրա և ուղղված է ամուսինների գույքի իրավական ռեժիմի կարգավորմանը կամ փոփոխմանը:

Անդրադառնալով մեր կողմից առաջ քաշված խնդրի ուսումնասիրությանը՝ նշենք, որ ամուսնաընտանեկան հարաբերությունների ուսումնասիրությանը նվիրված հայրենական և արտասահմանյան գիտնականների աշխատություններում բազմիցս բարձրացվել է ամուսնական պայմանագրի ճիշտ պարզաբանման անհրաժեշտության հարցը, առանձնացվել են այն բարդությունները, որոնք ծագում են այդպիսի պարզաբանման գործընթացում, ինչպես նաև առաջ են քաշվել ամուսնական պայմանագրի իրավական բնույթի վերաբերյալ տարբեր տեսություններ: Տվյալ խնդրի լուծման վերաբերյալ իրավաբանական գրականության մեջ առկա են երկու հիմնական տեսություններ: Առաջին տեսության կողմնակիցները ամուսնական պայմանագիրը դիտում են որպես ընտանեկան իրավունքի հատուկ պայմանագիր: Մյուսները պնդում են, որ ամուսնական պայմանագիրը հանդիսանում է քաղաքացիաիրավական պայմանագիր: Սակայն ամուսնական պայմանագրի իրավական բնույթի վերաբերյալ առկա տեսություններից յուրաքանչյուրը ենթարկվում է խիստ քննադատության: Մեր կարծիքով տվյալ հիմնախնդրի առաջացումը պատահական չէ: Ինչպես խորհրդային ժամանակաշրջանում, այնպես էլ ներկայումս կինը և տղամարդն ամուսնանալիս մնում են քաղաքացիական իրավահարաբերությունների լիիրավ սուբյեկտներ: Առանց բացառության նրանք քաղաքացիական իրավահարաբերությունների այլ սուբյեկտների



Ընտանեկան իրավունք

հետ մտնում են տարբեր, այդ թվում նաև պայմանագրային հարաբերությունների մեջ: Ամուսինների միջև առկա պայմանագրային հարաբերությունների վերաբերյալ օրենսդրությամբ նախատեսված սահմանափակումներ ներկայումս գոյություն չունեն: Մակայն ամուսնաընտանեկան հարաբերությունները կարգավորվում են ոչ միայն իրավունքի նորմերով, այլ նաև բարոյական նորմերով, ազգային ավանդույթներով կամ սովորույթներով: Բարոյական նորմերով կարգավորվում են ամուսինների ոչ միայն անձնական ոչ գույքային հարաբերությունները, այլ նաև գույքային հարաբերությունների որոշակի մասը:

Ինչպես արդեն նշեցինք, իրավաբանական գրականության մեջ առկա տեսություններից մեկն այն է, որ ամուսնական պայմանագիրը պետք է համարել քաղաքացիաիրավական գործարք: Տվյալ տեսության կողմնակիցները, մասնավորապես՝ Մ. Վ. Անտոկուլսկայան, Լ. Մ. Պլչեխնցևան պնդում են, որ ամուսնական պայմանագիրը հանդիսանում է տիպիկ քաղաքացիաիրավական պայմանագիր, որն ունի էական առանձնահատկություններ:¹⁰ Այդպիսի տեսակետ է արտահայտվել նաև հայրենական իրավաբանական գրականության մեջ: Ամուսնական պայմանագիրը տիպիկ քաղաքացիաիրավական պայմանագիր է, ունի բարդ իրավական բնույթ: Ուստի պետք է պատասխանի այն պահանջներին, որ քաղաքացիական օրենսգիրքը ներկայացնում է քաղաքացիական-իրավական պայմանագրին (կողմերը պետք է լինեն գործունակ, իրենց կամքն արտահայտեն ազատորեն, պայմանագրի բովանդակությունը պետք է լինի օրինական և այլն):¹¹ Բացի մեր կողմից վերը թվարկված առանձնահատկություններից, նշենք, որ ամուսնական պայմանագրի էական առանձնահատկություն-

ներից են՝

1. ամուսնական պայմանագիր լիազորագրով կնքել չի թույլատրվում, անհրաժեշտ է կողմերի անմիջական մասնակցությունը,

2. ամուսնական պայմանագիրը կարող է կնքվել ինչպես մինչև ամուսնության պետական գրանցումը, այնպես էլ ամուսնության ընթացքում:

Երկրորդ մտեցման կողմնակիցները, մասնավորապես՝ Վ. Ն. Ջրբինյան, Վ. Ն. Նիզամիևան, Ռ. Ա. Սակուլին ամուսնական պայմանագրերը չեն համարում քաղաքացիաիրավական պայմանագիր:¹² Վերոնշյալ հեղինակների կարծիքով ամուսնական պայմանագիրն իր առանձնահատկությունների շնորհիվ հանդիսանում է ընտանեկան իրավունքի հատուկ պայմանագիր: Այս կապակցությամբ նրանք պնդում են, որ ամուսնաընտանեկան հարաբերություններում օբյեկտիվորեն առկա տնտեսական, հոգեբանական, ֆիզիկական, կենցաղային ընդհանրությունը, ինչպես նաև ընտանիքում անխուսափելիորեն տեղի ունեցող ամուսինների գույքի փաստացի համատեղումն էականորեն տարբերում են ամուսնաընտանեկան գույքային հարաբերությունները քաղաքացիական օրենսդրությամբ կարգավորվող այն հարաբերություններից, որոնք առաջանում են քաղաքացիական շրջանառության ինքնավար սուբյեկտների միջև:

Այս տեսանկյունից ելնելով՝ կարելի է ասել, որ ամուսնական պայմանագիրը կոչված է կարգավորելու ամուսինների գույքային հարաբերությունները, ունի էական առանձնահատկություններ՝ կախված ընտանեկան իրավունքի՝ որպես իրավական կարգավորման հատուկ ոլորտի առանձնահատկությունների հետ, որը դուրս է գալիս քաղաքացիաիրավական կարգավորման շրջանակներից և ընդգրկում է հենց ամուսնաըն-

տանեկան հարաբերություններ, որոնց անխզելի մասն են կազմում ամուսինների գույքային հարաբերությունները:

Հարկ ենք համարում նշել, որ ժամանակակից իրավաբանական գրականությունում գոյություն ունեն նաև ամուսնական պայմանագրի իրավական բնույթի վերաբերյալ այլ տեսություններ: Մի շարք հեղինակներ, մասնավորապես՝ Լ. Բ. Մաքսիմովիչը, Ա. Վ. Սլեպակովան և մյուսներն ամուսնական պայմանագիրը համարում են որպես «խառը» պայմանագիր, որն իր մեջ ներառում է ինչպես քաղաքացիաիրավական, այնպես էլ ընտանեկան-իրավական նորմեր:¹³ Վերոնշյալ հեղինակների կարծիքով ամուսնական պայմանագիրը չի հանդիսանում ո՛չ կլասիկ քաղաքացիաիրավական պայմանագիր և ո՛չ էլ պոտենցիալ ընտանեկան-իրավական համաձայնագիր, այլ իր առանձնահատուկ տեղն է զբաղեցնում այս երկու ինստիտուտների միջև:

Լ. Բ. Մաքսիմովիչն ամուսնական պայմանագիրը բնորոշում է որպես ամուսինների կամ նախկին ամուսինների միջև գույքային հարաբերությունների ընտանեաիրավական կարգավորման իրավական գործիք: Նրա կարծիքով ամուսնական պայմանագիրը հանդիսանում է քաղաքացիաիրավական պայմանագրի տարատեսակ՝ օժտված էական առանձնահատկություններով:¹⁴ Ամուսնական պայմանագրի էական առանձնահատկություններից է հանդիսանում այն, որ այն ներառում է ինչպես քաղաքացիաիրավական, այնպես էլ ընտանեկան-իրավական համաձայնագրին վերաբերող նորմեր:

Մեր կարծիքով առավել հիմնավորված կարելի է համարել այն հեղինակների կարծիքը, ովքեր ամուսնական պայմանագիրը դասում են քաղաքացիաիրավական գործարքների թվին:

Մենք համամիտ ենք այն հեղինակների հետ, ովքեր, հիմնավորելով ամուսնական պայմանագրի քաղաքացիաիրավական բնույթը, միևնույն ժամանակ նշում են, որ ամուսնական պայմանագիրը կարգավորվում է ոչ միայն ընտանեկան օրենսգրքի, այն նաև քաղաքացիական օրենսգրքի նորմերով:¹⁵ Գտնում ենք, որ ամուսնական պայմանագրի քաղաքացիաիրավական բնույթի մասին է վկայում նաև այն հանգամանքը, որ ամուսնության ընթացքում ամուսինների կողմից ձեռք բերած գույքի ճակատագրին առնչվող համաձայնագրի կնքման հնարավորության կանոնակարգումն առաջին անգամ օրենսդրական դաշտ մտավ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածով, որը զարգացրեց ՀՀ ընտանեկան օրենսգիրքը՝ այդ համաձայնագիրն անվանելով ամուսնական պայմանագիր: ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 27-րդ հոդվածում տրված ամուսնական պայմանագրի բնորոշումը բխում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում պայմանագրի հասկացությանը տրված բնորոշումից: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 436-րդ հոդվածի համաձայն՝ պայմանագիր է համարվում երկու կամ մի քանի անձանց համաձայնությունը, որն ուղղված է քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն կամ դադարեցնելուն: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 436-րդ հոդվածը գրեթե մույնությամբ կրկնում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 289-րդ հոդվածում տրված գործարքների հասկացությունը: Գործարքները քաղաքացիների կամ իրավաբանական անձանց այն գործողություններն են, որոնք ուղղված են քաղաքացիների իրավունքներ սահմանելուն, փոփոխելուն կամ դադարեցնելուն:

Անալիզի ենթարկելով վերոգրյալը՝



Ընտանեկան իրավունք

կարելի է առանձնացնել երեք իրավական հատկանիշ, որոնք հատուկ են քաղաքացիաիրավական պայմանագրերին, որոնցով էլ այն տարբերվում է այլ իրավաբանական ինստիտուտներից:

1. Պայմանագրային հարաբերություններին մասնակցում են առնվազն երկու կողմ, որոնք միմյանց նկատմամբ հանդես են գալիս որպես կոնտրագենտներ:

2. Պայմանագիրը համաձայնություն է, որը հիմնված է կողմերի փոխհամաձայնեցված կամքի վրա:

3. Պայմանագիրը, ինչպես և ցանկացած քաղաքացիաիրավական գործարք, ուղղված է քաղաքացիական իրավունքների առաջացմանը, փոփոխմանն ու դադարեցմանը:

Պայմանագիրը վերոնշյալ հատկանիշներով էլ տարբերվում է այլ քաղաքացիաիրավական գործարքներից: Կասկած չի առաջանում, որ վերը նշվածը վերաբերում է նաև ամուսնական պայմանագրին: Նշենք, որ ամուսնական պայմանագիրը երկկողմանի գործարքի տարատեսակ է, քանի որ ամուսնական պայմանագիրն ունի երկու կողմ՝ ամուսնացած կամ ամուսնանալ ցանկացող անձինք: Ամուսնական պայմանագրով ամուսինների համար սահմանված գույքային իրավունքներն ու պարտականությունները ծագում են գործարքների վավերության պայմանների պահպանության դեպքում:

Անկախ այն հանգամանքից, թե ինչ պայմաններով են ամուսինները կնքել ամուսնական պայմանագիր, նրանք միմյանց նկատմամբ օժտված են կոնկրետ իրավունքներով և պարտականություններով: Ցանկացած քաղաքացիաիրավական պայմանագրի էական հատկանիշն այն է, որ պայմանագիրը հանդիսանում է նրա կողմերի փոխհամաձայնության արդյունք: Համաձայնություն ասելով՝ հասկանում ենք ինչ-

որ հարցի շուրջ կարծիքների միավորում:¹⁶ Կողմերի ազատ կամքն էլ հանդիսանում է այն գործիքը, որի շնորհիվ ամուսինները, մտնելով պայմանագրային իրավահարաբերությունների մեջ, համաձայնության են գալիս պայմանագրի բոլոր էական, սովորական, պատահական պայմանների շուրջ: Պայմանագիրը, որում բացակայում է կողմերի համաձայնությունը, կարող է ճանաչվել անվավեր քաղաքացիական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով: Անվիճելիորեն ամուսնական պայմանագիրն ամուսնու և կնոջ (ամուսնացող տղամարդու և կնոջ) համաձայնությունն է պայմանագրի այն պայմանների վերաբերյալ, որոնք կողմերն ամուսնական պայմանագրում կսահմանեն որպես էական¹⁷: Ամուսնական պայմանագրի քաղաքացիաիրավական բնույթի մասին է վկայում նաև այն, որ ամուսիններից մեկի պահանջով ամուսնական պայմանագիրը կարող է փոփոխվել և լուծվել դատական կարգով՝ պայմանագրերի փոփոխման կամ լուծման համար քաղաքացիական օրենսդրությամբ սահմանված հիմքերով կամ կարգով:

Բացի այդ, ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ ընտանիքի անդամների միջև սահմանված և ընտանեկան օրենսդրությամբ չկարգավորվող գույքային և անձնական ոչ գույքային հարաբերությունների նկատմամբ քաղաքացիական օրենսդրությունը կիրառվում է այնքանով, որքանով որ չի հակասում ընտանեկան հարաբերությունների բնույթին:

Անփոփելի վերոգրյալը՝ նշենք, որ մենք համամիտ ենք այն հեղինակների հետ, ովքեր ամուսնական պայմանագրի իրավական բնույթի տեսանկյունից այն դիտում են որպես տիպիկ քաղաքացիական-իրավական պայմանա-

գիր, հետևաբար մենք գտնում ենք, որ այն չի կարելի դիտել որպես ընտանեկան իրավունքի հատուկ պայմանագիր: Դա հիմնավորված է նախևառաջ նրանով, որ ամուսնական պայմանագիրը կարգավորող ընդհանուր դրույթները նախատեսված են ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ: Բացի այդ, անհնարին է բացատրել, թե ինչու ամուսինների ընդհանուր սեփականության նկատմամբ պետք է կիրառվեն հատուկ ընտանեկան համաձայնագրեր, իսկ ամուսինների առանձնացված գույքի նկատմամբ՝ քաղաքացիական պայմանագրեր: Ամուսնական պայմանագրի առանձնահատկությունը նրա

համալիր բնույթն է, քանի որ ամուսնական պայմանագիրը ներառում է նորմեր, որոնք ուղղված են ոչ միայն ամուսինների գույքային ռեժիմի կարգավորմանը կամ փոփոխմանը, այլ նաև նորմեր, որոնք վերաբերում են միմյանց ապրուստը հոգալու ամուսինների փոխադարձ իրավունքներին ու պարտականություններին, միմյանց եկամուտներին մասնակցելու եղանակներին, ամուսիններից յուրաքանչյուրի կողմից ընտանեկան ծախսեր կատարելու կարգին, ինչպես նաև ամուսինների գույքային հարաբերություններին վերաբերող ցանկացած այլ նորմեր:

1. **Ղարախանյան Գ.Հ.** Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան իրավունք, ԵՊՀ, Երևան, 2008, էջ 204:
2. **Максимович Л.Б.** Брачный контракт. Комментарии. Разъяснение. “Ось-82”, 1997, с. 44.
3. **Հակոբյան Մ.** Ամուսինների գույքային հարաբերությունները՝ ըստ ՀՀ օրենսդրության, Ատենախոսություն, Երևան, 2000, էջ 98:
4. **Антокольская М.В.** Семейное право. Учебник. М., 2003, с. 56.
5. Гражданское право: Учебник: В 3-х т. Т. 3./ По ред. **А.П. Сергеев, Ю.К. Толстой.** - изд. 3-е, перераб. и доп. М., Проспект, 2001, с. 368.
6. ՀՕ-123-Ն, ՀՀՊՏ 2005/4 (376) 19.01.2005:
7. «Ամուսնական կոնտրակտ» տերմինը հանդիսանում է «marriage contract» անգլերեն բառակապակցության բառացի թարգմանությունը:
8. **Данилин В.И., Реутов С.И.** Юридические факты в советском семейном праве. Свердловск, 1989, с. 62-63.
9. **Ղարախանյան Գ.Հ.** Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան իրավունք, ԵՊՀ, Երևան, 2008, էջ 205:
10. **Антокольская М.В.** Семейное право. Учебник. М., 2003, с. 156. **Пчелинцева**

- Л.М.** Семейное право, изд. 3-е, перераб. и доп. М., Норма, 2003, с. 114.
11. **Ղարախանյան Գ.Հ.** Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան իրավունք, ԵՊՀ, Երևան, 2008, էջ 205:
12. **Злобина И.В.** О юридической сущности брачного контракта: гражданско-правовая сделка или супружеский контракт // Закон и право, 2001, N8, с. 42-44.
- Низамиева О.Н., Сакулин Р.А.** Брачный договор: актуальные проблемы формирования содержания // Юрист, 2006, N12, с. 8-13.
13. **Максимович Л.Б.** Брачный договор (контракт). Правовые режимы имущества супругов. М., 2005, с. 4, 8, 26. **Слепакова А.В.** Правоотношение собственности супругов. М., Статут, 2005, с. 45.
14. Նույն տեղում, էջ 30-32:
15. **Травкин А.А., Фетюхин Ю.М.** Имущественные отношения супругов по новому семейному законодательству Российской Федерации. Учебн. пособ. Волгоград: ВолГУ, 1999, с. 25.
16. **Черданцев А.Ф.** Толкование права и договора. М., Юнитн-Дана, 2003, с. 315-316.
17. **Шабалина О. В.** Ограничение свободы брачного договора // Нотариус, 2005, N3, с. 14-17.

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 - 11 (123 - 124)

ՊՍՍՎԿԱՆ
Իշխանություն



Нара ТОНОЯН

Соискатель Института философии,
социологии и права НАН РА

СУБЪЕКТЫ ДОВЕДЕНИЯ ДО САМОУБИЙСТВА

Уголовной ответственности подлежит лицо, которому до совершения преступления исполнилось шестнадцать лет (ст. 24 УК РА). Это общее требование, предъявляемое субъекту каждого преступления, распространяется и на ст. 110 УК.

Для ч. 1 ст. 110 УК такая характеристика признаков субъекта является достаточной, и ответственность за доведение до самоубийства несут вменяемые физические лица, достигшие установленного законом возраста.

Для квалификации же деяния по ч. 2 ст. 110 У зависимости¹. **Законодатель, таким образом, сужает круг лиц, подлежащих уголовной ответственности за доведение до самоубийства по ч. 2 ст. 110 УК, имея в виду известные качественные признаки, свойственные лишь специальному субъекту преступления.**

Материальная или иная зависимость потерпевшего от виновного должна устанавливаться на основании оценки отношений, фактически сложившихся и существовавших между этими лицами². Наличие таких отношений определяется не только обстоятельствами, обусловленными юридическими отношениями между потерпевшим и виновным, но и фактическими отношениями, существующими между ними³. Подобная зависимость предполагает такие отношения, при которых потерпевшее лицо оказывается

вынужденным переносить жестокое обращение или систематическое унижение его человеческого достоинства⁴.

Материальная зависимость имеется в тех случаях, когда виновный обязан оказывать потерпевшему материальную помощь, которая „делает второго зависимым от первого”⁵. Это—зависимость нетрудоспособного супруга от другого супруга; детей от родителей; родителей от трудоспособных детей; подчиненных от своих опекунов и т. п.⁶.

Наиболее распространенной является точка зрения о том, что под материальной зависимостью следует понимать случаи, когда потерпевший находился на иждивении виновного или когда его материальная помощь была одним из основных источников существования потерпевшего⁷. Отмечалось, что чаще всего такая зависимость складывается в результате „семейных отношений”⁸, что брачные отношения между супругами создают зависимость „такого характера”⁹.

В судебной практике Армянской ССР отношения между супругами в ряде случаев не рассматривались как зависимые, вследствие чего доведение до самоубийства не признавалось совершенным при отягчающих обстоятельствах. Так, по делу М. суд установил, что обвиняемый находился с потерпевшей А. в брачных отношениях. Когда

она поступила на работу, М. стал подозревать жену в супружеской неверности и на этой почве систематически подвергал жену травле, избиениям, из-за чего потерпевшая покончила собой. Вместо того, чтобы действия М. квалифицировать по ч. 1 ст. 104 УК, суд осудил его по ч. 2 ст. 104 УК (доведение до самоубийства со стороны лица, в отношении которого „потерпевший не находился в материальной или иной зависимости”), а Судебная коллегия по уголовным делам Верховного Суда республики приговор суда оставила без изменения¹⁰.

Признавал зависимыми отношения между супругами и судебная практика РСФСР. Б. состоял в зарегистрированном браке с Б-ой, и в период совместной супружеской жизни они имели троих детей. Б. злоупотреблял спиртными напитками, на почве чего происходили систематические ссоры и скандалы. Поскольку Б. пьянствовал, часто менял место работы, Б-ва вынуждена была обратиться в суд о взыскании алиментов на содержание детей. Муж был недоволен обращением жены в суд, просил порвать исполнительный лист, угрожал тем, что будет работать так, что она с него ничего не получит. Б. продолжал учинять ссоры, оскорблял Б-ву, которая, не выдержав издевательств, пыталась покончить жизнь самоубийством. Действия Б. суд квалифицировал по ст. 107 УК РСФСР, предусматривающей ответственность за доведение до самоубийства. На приговор суда был внесен протест в Президиум Верховного Суда РСФСР. В протесте Заместителя Прокурора РСФСР делался вывод о том, что Б-ва, имея самостоятельный заработок и взыскивая с Б. алименты, в материальной зависи-

мости от него не находилась, а следовательно, в действиях Б. нет состава преступления, предусмотренного ст. 107 УК РСФСР. Президиум Верховного Суда РСФСР с протестом не согласился, указав в постановлении, что „семейные отношения создают определенную зависимость между супругами, которая подпадает под один из признаков, требуемых ст. 107 УК. То обстоятельство, что потерпевшая работала и имела самостоятельный заработок, не исключает ответственности Б. по ст. 107 УК. Потерпевшая состояла с виновным в зарегистрированном браке, имела троих маленьких детей, ради которых старалась сохранить семью, и независимо от получаемой зарплаты находилась в зависимости от мужа, которая была обусловлена не только материальными, а в основном семейными отношениями”¹¹.

Признает материально зависимыми отношения между супругами и следственно-судебная практика Республики Армения. Так, по уголовному делу по обвинению Р. Хосровяна по ч. 1 ст. 104 УК суд в приговоре указал: „Подсудимый Хосровян, пользуясь материальной зависимостью потерпевшей, часто подвергал ее избиениям, унижал ее достоинство, показывал жестокое к ней обращение”¹².

Н. Варданяну было предъявлено обвинение по ч. 2, ст.110 УК за доведение до покушения на самоубийство 15-летней дочери, который систематически показывал жестокое обращение, пользуясь тем, что „она находилась от него в родительской зависимости”¹³. Суд в приговоре также квалифицировал взаимоотношения отца и дочери как зависимые¹⁴.

Однако в ряде случаев брачные от-



ношения не рассматриваются как зависимые, и содеянное не квалифицируется по соответствующей части ст. 110 (104) УК. Например, А. Егиазарян находился с ноября 2001г. в фактических брачных отношениях с С. Цоцорией. Из-за скандалов и ссор, избиений, нанесения телесных повреждений потерпевшая 9 мая 2002г. покончила жизнь самоубийством. Орган предварительного следствия содеянное квалифицировал по ч. 2 ст. 104 УК¹⁵, а суд признал его виновным и осудил по той же части той же статьи УК¹⁶.

Другой пример. В процессе совместной супружеской жизни А. Овсепян „из-за бытовых и текущих вопросов систематически устраивал скандалы, часто обманывал жену, играл в казино, имел долги, а во время ссор систематически избивал ее, систематически угрожал, что заберет детей у нее”. Игнорируя заявление жены о том, что она покончит с жизнью, Овсепян 9 июля 2004г. во время очередной ссоры „жестоко избил Аник Овсепян, умышленно руками и ногами нанес удары по ее лицу, различным частям тела, причинив средней тяжести вред здоровью...”. Тем не менее Овсепяну было предъявлено обвинение в совершении преступления, предусмотренного ч. 1. ст. 110 УК РА¹⁷, а суд с подобной квалификацией согласился¹⁸.

Подобная следственная и судебная практика не только противоречит содержанию и смыслу ст. 110 УК, но и *уже сложившейся практике, когда органы следствия и суда рассматривают брачные (семейные) отношения как материально зависимые, и, следовательно, этот разнорядный должен быть устранен, тем более, что вышеприведенный пример — не един-*

*ственный случай ошибочной оценки субъекта преступления*¹⁹.

Помимо материальной, ч. 2 ст. 110 УК имеет в виду и иную зависимость потерпевшего от виновника. „Иная” зависимость — это зависимость интересов потерпевшего от виновного: подчиненного от начальника, подозреваемого от следователя, пациента от врача, ученика от учителя и т. п.²⁰.

Высказано мнение, что наличие „иной” зависимости потерпевшего от виновного „должно устанавливаться на основании оценки фактически сложившихся и существовавших отношений между этими лицами”²¹. „Иная” зависимость подразумевает случаи служебной зависимости потерпевшего; зависимости, основанной на выполнении виновником функций власти или профессиональных функций”²².

В то же время в юридической литературе, по нашему мнению допускается смешение понятий „материальная зависимость” и „иная” зависимость”.

Так, признавая зависимость, существующую между супругами, между ними и детьми, подопечными и опекунами примерами материальной зависимости, выставляется положение о том, что под „иной” зависимостью следует понимать семейную связь²³. Если материальная зависимость имеет место, когда потерпевший находится на иждивении виновного или вынужден проживать на его жилплощади, то „иная” зависимость подразумевает не только зависимость подчиненного от начальника, подозреваемого от следователя, пациента от врача и т. п., но и зависимость, основанную на „существующих брачных отношениях, связанных с ведением общего хозяйства, воспитанием детей”²⁴.

Получается, что понятие “иной” зависимости включает в себя и понятие материальной зависимости. Однако подобное распространительное толкование “иной” зависимости противоречит содержанию законодательного текста ст. 110 УК в виду две, а не одну форму зависимости. Следовательно, **признаки материальной зависимости не могут быть одновременно и признаками “иной” зависимости.**

В судебной практике также имеются случаи смешения понятий „материальной” и „иной” зависимости.

С. был осужден по ч. 1 ст. 104 УК обманным путем выманил у нее большую сумму денег и в конце отказался вернуть, хотя знал, что Х. брала их взаимную у разных граждан вызванного тяжким оскорблением со стороны С., в отделе магазина Х. выпила искусственную эссенцию и скончалась. Далее в приговоре суда сказано, что „Х., работая в том же магазине в качестве продавщицы, находилась в материальной зависимости от С.”²⁵.

Взаимоотношения между заведующим магазином и продавцом характеризуются служебной, а не материальной зависимостью. Это отмечалось и в протесте в порядке надзора Заместителя Генерального Прокурора СССР, внесенное в Президиум Верховного Суда Армянской ССР. В протесте указывалось, что **материальная зависимость предполагает нахождение потерпевшего на изживении виновного или случаи, когда его помощь была одним из основных источников существования потерпевшего.** Вместе с тем, признавая служебную зависимость Х. от С., в протесте предлагалось уголовное дело прекратить за отсутствием в действиях С. состава преступления.

„Не установлено, — говорилось в протесте, — что Х., будучи в служебной зависимости от С., покончила жизнь самоубийством в результате незаконных действий последнего, вязанных со службой. Самоубийство произошло на почве личных взаимоотношений между Х. и С., и при таких обстоятельствах в действиях С. нет состава преступления, предусмотренного ст. 104 УК Армянской ССР”²⁶.

Президиум Верховного Суда протест удовлетворил частично, перекалифицировав действия С. по ч. 2 ст. 104 УК.

Генеральный прокурор СССР, не согласившись с выводами Президиума Верховного Суда Армянской ССР, принес протест в Пленум Верховного Суда СССР, где вновь ставился вопрос о прекращении уголовного дела за отсутствием состава преступления. В протесте указывалось: „Президиум Верховного Суда республики, правильно указав на отсутствие материальной зависимости потерпевшей от осужденного, в то же время необоснованно признал его виновным по ч. 2 ст. 104 Армянской ССР. Президиум считает установленным, что осужденный С., будучи в интимной связи с Х., систематически брал у нее деньги, каковые она занимала у других и отдавала ему. В дальнейшем Х. потребовала вернуть деньги, чтобы погосить долг. С. отказал ей в этом, в связи с чем они поспорили, и он сильно оскорбил ее, вследствие чего она прибегла к самоубийству путем отравления, следовательно, это деяние соответствует ч. 2 ст. 104 УК”. Если даже считать установленными эти обстоятельства смерти потерпевшей, они не влекут ответственность по ч. 2 ст. 104 УК Армянской ССР. Диспозиция



Уголовное право

данной статьи предусматривает доведение до самоубийства или покушения на него, явившихся результатом систематической травли, клеветы, оскорбления со стороны лица, в отношении которого потерпевший не находился в материальной или иной зависимости”²⁷.

Пленум Верховного Суда СССР, согласившись с протестом, в своем постановлении указал, что, „признав С. виновным в доведении Х. до самоубийства, судебные органы, рассматривавшие настоящее дело, допустили расширительное применение закона, необоснованно распространив его на иные действия, находящиеся за пределами диспозиции ст. 104 УК Армянской ССР”²⁸.

Другой пример. Суд первой инстанции Лорийского марза признал, что А. Нагапетян „путем угроз, жестокого обращения и систематического унижения личного достоинства потерпевшего по неосторожности довел до самоубийства находящегося от него в зависимости несовершеннолетнего Карена Сукиасяна”²⁹.

Было установлено, что из магазина, принадлежащего Нагапетяну, была совершена кража, в совершении которой, наряду с двумя другими лицами, участвовал и Сукиасян. Затем 28 февраля 2005г. вновь была совершена кража из магазина, и Нагапетян заявил, что вторую кражу организовал Сукиасян. Он потребовал, чтобы Сукиасян признался в совершении этой кражи, угрожая в противном случае „арестовать его и учинить с ним расправу в колонии”. 7 июля того же года на судебном заседании Нагапетян продолжал „угрожать находящемуся от него в зависимости обравшихся он обвинил его в совершении нераскрытой второй кражи из ма-

газина, потребовал от суда арестовать Карена Сукиасяна”. Он потребовал, чтобы Сукиасян возместил причиненный ему ущерб, который, по его мнению, составил 2000 долларов США.

8 июля в суде, до начала судебного заседания, Нагапетян, предполагая, что за совершенную кражу Сукиасяну будет назначено наказание, не связанное с лишением свободы, встретив Сукиасяна на улице, потребовал, чтобы тот сел в его автомашину, а когда он отказался, Нагапетян „избил его, стал наносить удары по лицу, голове и грудной клетке, порвал спортивный пиджак, угрожал ему расправой после суда”. Фактически Сукиасян „осознавал, что при вынесении приговора суд учтет и желание, и вол Амликоса Нагапетяна и припишет ему совершение второй кражи, которую он не совершал, тем самым чувствовал себя в зависимости от последнего, пережил состояние незащищенности, состоящее в том, что и в дальнейшем будет подвергаться жестокому обращению и травле со стороны Амликоса Нагапетяна”, и после судебного заседания из дому не выходил, избегал телефонных звонков, был „подавленным и рассеянным, находился в состоянии душевного волнения”, жаловался на то, что со стороны Амликоса Нагапетяном “он был избит, на боли в области головы и грудной клетки и, будучи несовершеннолетним, видя свое положение безсходным, в котором он оказался, и не находя другого выхода 18 июля 2005г. у себя дома с помощью веревки совершил самоубийство путем повешения”³⁰.

Таким образом, и орган следствия, и суд признак объективной стороны доведения до самоубийства - необоснованное обвинение в совершении преступ-

ления — соотнесли к признакам субъекта преступления, дав расширительное толкование случаям зависимости потерпевшего от виновного, вследствие чего общий субъект был квалифицирован как специальный субъект преступления. Следовательно, действия Нагапетяна подпадали под ч. 1, а не ч. 2, ст. 110 УК РА.

Под „иной” зависимостью следует понимать и взаимоотношения, вытекающие из совместного сожительства, и в таких случаях следует исходить “из установления факта совместного сожительства, а не из установления факта совместного проживания потерпевшей в одной квартире с виновным и неимения у потерпевшей самостоятельного заработка”³¹.

Мкртычян судом был осужден по ч. 1 ст. 178 УК Азербайджанской ССР (в редакции 1927 года) к четырем годам лишения свободы³². Он был признан виновным в том, что жестоким, издевательским обращением довел до самоубийства свою сожительницу Розу Аракелову, которая отравилась бертолетовой солью. Определением Верховного Суда той же республики дело было прекращено за отсутствием в действиях Мкртычяна состава преступления. Это определение по протесту Прокурора СССР было отменено Судебной коллегией по уголовным делам Верховного Суда СССР. Пленум Верховного Суда СССР отменил определение Судебной коллегии по уголовным делам, исходя из следующих мотивов: 1) Мкртычян, будучи женат, познакомился с Аракеловой и склонил ее к половому сожительству, обещав на ней жениться; 2) Мкртычян сожительствовал с Аракеловой без формальных брачных отношений, причем Аракелова, забеременев от

Мкртычяна, вынуждена была под его угрозой сделать аборт; 3) Мкртычян рекомендовал Аракелову как свою жену; 4) Мкртычян, живя со своей первой женой, сожительствовал одновременно с Аракеловой и квартирной хозяйкой Чикнаверовой. Ввиду возникшей по этому поводу ссоры между Мкртычяном и Аракеловой последний выгнал ее из квартиры и предложил ей больше к нему не являться; 5) между Мкртычяном и Аракеловой неоднократно происходили ссоры, причем после одной из ссор Аракелова бросилась под машину, но была спасена посторонними лицами. Пленум указал, что „Аракелова не находилась ни в какой материальной или иной зависимости от Мкртычяна, она даже не жила с ним в одной квартире и имела самостоятельный заработок. По делу установлено, что после довольно продолжительного сожительства Мкртычяна и Аракеловой последний охладел к Аракеловой и решил порвать с ней близкие отношения. Само по себе сожительство Мкртычяна и Аракеловой не создавало еще той зависимости между указанным обоими лицами, которая требуется согласно ч. 1 ст. 178 УК АЗССР”³³.

С подобным выводом согласиться трудно. Ибо состояние „иной” зависимости складывается не из факта совместного проживания в одной квартире и отсутствия самостоятельного заработка, а, как отмечалось выше, совместного сожительства, то есть личные взаимоотношения, наряду с другими признаками, являются примером „иной” зависимости, что, кстати, отмечалось и в юридической литературе³⁴.

В Республике Армения в 1995-2006гг. за доведение до самоубийства было осуждено 78 человек, от которых



Уголовное право

потерпевшие находились: в материальной зависимости — 14 (18%); „иной” зависимости — 25 (32%); не находились в материальной или „иной” зависимости — 39 (с 50%).

Материальную зависимость создавали брачно-семейные отношения, а „иную” зависимость — служебные отношения, существовавшие между виновным и потерпевшим лицом.

Осужденными за доведение до самоубийства являются исключительно мужчины (78 или 100%).

Возрастная структура осужденных выглядит следующим образом: от 16 до 19 — 15 (19,2%), от 20-24—36 (46,1%), 25-29—7 (8,9%), 30-34—4 (5,1%), 35-39—5 (6,4%), 40-44—6 (7,7%), 45-49—3 (3,8), 50-55—1 (1,2%).

65,3% преступление совершали лица в возрасте от 16 до 24 лет. Минимальный возраст субъекта преступления — 16 лет. В возрасте до 34 лет доведение до самоубийства совершили почти 80% осужденных (62-78)³⁵.

Как показало исследование, субъекты доведения до самоубийства имели следующий образовательный уровень: низшее — 1 (21,8%), 8 летнее 17 (21,8%), среднее — 42 (53,8%), средне-специальное — 7 (9%), незаконченное высшее — 5 (6,4%) и высшее образование — 6 (7,6%). Таким образом, подавляющее число виновных имело 8-летнее и среднее образование, что составляет 75,6% (59-78).

С точки зрения социального положения, субъекты преступления распределяются следующим образом: частный предприниматель; учитель; рабочий; земледелец (2); начальник производственного участка; зам. начальника отделения ВД; рядовой (39); исполняющий обязанности сержанта (2); сержант (3); младший сержант (3); старшина; старшина роты; курсант Военного института (3); командир отряда; командир взвода (2); командир роты (2); помощник командира взвода (2); помощник командира взвода; инструктор в военной части; капитан; замкомандира батальона по вооружению; служащий роты (2); начальник штаба стрелкового батальона, старший лейтенант; помощник начальника штаба батальона.

Не работало семеро осужденных, что составляет около 9% (7-78). Таким образом, подавляющее большинство субъектов (63) являлись военнослужащими, что составляет 80,7% от общего числа осужденных (63-78). Из них должностными лицами, или специальными субъектами, были 24 лица (30,7%); остальные составляли военнослужащие срочной службы, рядовые, — 39, или 50% (39-78).

Состояло в браке 26 (30,3%), детей имело 13 (11,8%) осужденных.

Анализ следственной и судебной практики по делам о доведении до самоубийства показывает, что в тех случаях, когда субъектами преступления являются военнослужащие, имеет место двойной подход в вопросах квалификации содеянного. В одном случае и орган следствия, и суд содеянное квалифицируют по совокупности статей УК, предусматривающих ответственность за доведение до самоубийства и совершение воинского преступления, а в другом — лишь по соответствующей статье главы о преступлениях против порядка военной службы.

Так, А. Акопяну было предъявлено обвинение по ст. ст. 110, ч. 1, и 359, ч. 1 УК РА.

Как установило следствие, Э. Джагарян, военнослужащий срочной служ-

бы, рядовой, находясь на боевой позиции, отправил свои естественные нужды в „непредвиденном месте», за что был избит командиром роты Баласаняном, и Акопян, военнослужащий срочной службы, рядовой, находящийся на боевом дежурстве, также «избил его, называя «чатлахом» и «угрожая унижить его перед сослуживцами...», «довел Э. Джагаряна до покушения на самоубийство»³⁶. Приговором суда Акопян осужден по ст. ст. 110 и 359 УК («Нарушение уставных правил взаимоотношений между военнослужащими при отсутствии между ними отношений подчиненности»)³⁷.

И в других случаях действия виновных квалифицировались по совокупности преступлений³⁸.

Однако в подавляющем большинстве случаев военнослужащие, виновные в доведении до самоубийства потерпевшего, несли ответственности лишь по соответствующим статьям главы о воинских преступлениях УК РА.

Например, Г. Арустамяну, командиру роты, должностному лицу, было предъявлено обвинение по ст. 375, г. 2, УК («Злоупотребление властью, превышение власти или бездействие власти... которые по неосторожности повлекли такие последствия»). В обвинительном заключении сказано, что Арустамян, с целью выяснения обстоятельств кражи, совершенной в военной части, 18 мая 2005г. превысив свои должностные полномочия и, «исходя из групповых интересов и иной личной заинтересованности», приставил к голове рядового А. Давтяна числящийся за ним пистолет «Макарова», угрожая, что выстрелит, если тот не скажет, кто совершил кражу. Давтян «от страха стал дрожать», ниче-

го не сказав, пошел в казарму, где страх еще больше углубился, а дрожь — усилилась. В таком состоянии А. Давтян около 19.30 часов с помощью воинского пояса пытался совершить самоубийство путем повешения...»³⁹. Приговором суда Арустамян осужден по ст. 375, ч. 2, УК⁴⁰.

Если военнослужащий, являющийся должностным лицом, совершил общественно опасное действие, в результате чего потерпевший покончил собой, деяние квалифицируется по ст. 375, ч. 2, УК; в остальных случаях ответственность наступает по ст. 359, ч. 3, УК «Нарушение уставных правил взаимоотношений между военнослужащими при отсутствии между ними отношений подчиненными, которое проявилось в унижении чести и достоинства лица, притеснении или издевательствах над ним либо сопряжено с насилием... повлекшие тяжкие последствия». (В действующем до 18 апреля 2003г. Кодекс РА это ст. ст. 252 и 268)⁴¹.

В связи с самоубийством В. Мовсисяна к уголовной ответственности были привлечены шестеро курсант Военного института им. В. Саркисяна: Д. Матевосян, А. Мадоян, С. Нанасян, С. Капанцян, О. Арутюнян и А. Егоян, однако лишь в отношении последних трех: Капанцяна, Арутюняна и Егояна была применена ст. 110 УК, хотя, как это видно из приговора суда, установлено, что и Матевосян, и Мадоян, и Нанасян совершили те же действия, что и остальные трое, а именно: «исполняющие обязанности сержанта курсанты Сергей Нанасян, Давид Матевосян и Айк Мадоян, являясь должностными лицами, исходя из групповых интересов, превысив свои должностные полномочия, а так же курсант того же



Уголовное право

батальона, несовершеннолетние Оганес Арутюнян, Сурен Капанцяян, Арман Егоян, нарушив уставные правила взаимоотношений военнослужащих, с 18 октября до 23 октября 2004г. на территории Военного института систематически избивали, с их точки зрения уличенного в совершении 18.10.2004г. кражи курсанта того же батальона Вардана Мовсисяна, обзывая его «вором», притесняли, унижали его честь и достоинство, требовали вернуть украденные у курсантов взвода деньги на сумму 10500 драмов, чем поставили последнего в безысходное положение»⁴².

В результате подобного жестокого и унижительного обращения Мовсисян 24 октября самовольно покинул территорию Военного института, совершив самоубийство путем повешения в парке «Ахтанак»⁴³. По поводу подобного «двойного» подхода при квалификации преступления в приговоре суда сказано так: «Суд, проанализировав собранные в процессе судебного следствия доказательства и оценив в совокупности, нашел, что подсудимые Давид Матевосян, Айк Мадосян, Сергей Нанасян, являясь должностными лицами, исходя из групповых интересов, своими действиями превысили должностные полномочия», которые повлекли тяжкие последствия: В. Мовсисян покончил жизнь самоубийством, а Сурен Капанцяян, Оганес Арутюнян и Арман Егоян своими действиями нарушили уставных взаимоотношения военнослужащих, чем довели В. Мовсисяна до самоубийства. Следовательно, суд полагает, что предъявленное С. Капанцяну, О. Арутюняну и А. Егояну обвинение по ч. 3 ст. 359 Кодекса следует переклассифицировать на п. 2 ч. 2 ст. 359 и ч. 1 ст. 110 Уголовного кодекса РА. Таким образом, суд считает,

что подсудимые Давид Матевосян, Айк Мадоян, Сергей Капанцяян совершили преступление, предусмотренное ст. 375, ч. 2, Уголовного кодекса РА, а Сурен Капанцяян, Оганес Арутюнян и Арман Егоян совершили претупление, предусмотренное ст. 359, п. 2 ч. 2 и ст. 110, ч. 1, Уголовного кодекса РА, и должны быть подвергнуты уголовной ответственности»⁴⁴.

Подобный судебный анализ собранных доказательств «в своей совокупности» не раскрывает, однако, «логику» такого «двойного» подхода. Она означает лишь, что, с точки зрения органа правосудия, статья 110 УК в отношении первой тройки не может быть применена, так как они являлись должностными лицами. Поскольку все шестеро подсудимых, - это установлено в ходе судебного разбирательства и нашло свое отражение в приговоре, - совершили идентичные общественно опасные действия, характерные для объективной стороны состава доведения до самоубийства, поскольку статью 110 УК следовало применить в отношении всех подсудимых, разумеется, учитывая служебную, или «иную», зависимость потерпевшего от должностных лиц. Тем более, что, совершая такие действия, подсудимые посягали на жизнь Мовсисяна, а не только на «порядок военной службы», то есть совершили преступление против личности и воинское преступление⁴⁵.

В юридической литературе отмечалось, что если доведение до самоубийства совершено должностным лицом, о его действиях следует квалифицировать как совокупности преступлений — доведение до самоубийства и превышение должностных полномочий с причинением тяжких последствий⁴⁶. «По сово-

купности с другими статьями УК,- считает С. В. Бородин, - ст. 110 (доведение до самоубийства. — Н.Т., Р. А.) должна применяться в тех случаях, когда действия виновного составляют идеальную совокупность с другим, более тяжким преступлением (например, доведение до самоубийства лица, зависимого по службе...)»⁴⁷.

Высказано также мнение о том, что без относительно к субъекту преступления, по совокупности преступлений следует квалифицировать содеянное, «Если жесткое обращение выражается в совершении действий, которые расцениваются законом как более тяжкое преступление, чем доведение до самоубийства (например, умышленное причинение тяжкого вреда здоровью)»⁴⁸. Причем такой подход к данному вопросу авторы обосновывают судебной практикой: «Представляется, что при решении вопроса о квалификации доведения до самоубийства по совокупности преступлений следует исходить из того же принципа, что и Пленум Верховного Суда Российской Федерации в постановлении от 25 октября 1996г., речь в котором идет о квалификации хулиганства по совокупности только с более тяжким, чем оно, преступлением»⁴⁹.

Давая такое (ограничительное) толкование возможных случаев квалификации доведения до самоубийства по совокупности с другими преступлениями, в то же время высказывается мнение о том, что «требуется квалификации по совокупности» доведение до самоубийства (покушения на него) «путем совершения действий, образующих самостоятельный состав преступления»⁵⁰. Причем к «самостоятельным составом преступлений», по и мнению, относятся и такие, которые представляют меньшую,

в сравнении с доведением до самоубийства, общественную опасность: побои, истязание, незаконное лишение свободы, причинение любого телесного повреждения, вымогательство и т. д. **Для одной и той же ситуации эти два разных принципа несовместимы также, как несовместимы распространительные и ограничительные виды толкований.** Правильно подчеркивалось: «В тех случаях, когда жесткое обращение выражается в насильственных действиях, представляющих по сравнению с доведением до самоубийства меньшую общественную опасность, они не должны получать самостоятельное отражение в квалификации. Например, самоубийство, явившееся результатом таких действий, как побои, телесные повреждения, истязания, систематические оскорбления, должно квалифицироваться по ст. 110 УК РФ без применения других, соответствующих перечисленным действиям, статей УК РФ. В этом случае они теряют значение самостоятельного состава, «оказываются лишь этапом доведения до самоубийства»»⁵¹.

В следственной и судебной практике РА в ряде случаев доведение до самоубийства квалифицируется по совокупности с преступлениями, представляющим меньшую, чем доведение до самоубийства, общественную опасность. Так, орган предварительного следствия предъявил обвинение А. Алекяну по ст. ст. 104, ч. 1 и 106, ч. 2 УК (причинение менее тяжкого телесного повреждения) за то, что тот, находясь в фактических брачных отношениях с Г. Аршакян, «показывал жесткое обращение к ней, систематически избивал ее, унижая личное достоинство»⁵². Если следовать логике следствия, следовало



бы Алесяну, предъявить обвинение и по статьям, предусматривающим ответственность за побой и оскорбление. Судом он осужден по совокупности преступлений⁵³.

А в другом случае С. Карапетяну было предъявлено обвинение по ст. ст. 104, ч. 1 и 128, ч. 3 УК (оставление в опасности). Как установило следствие, С. Карапетян в процессе совместной супружеской жизни систематически избивал жену, унижал ее личное достоинство. 1 января 1998г. во время очередной ссоры Карапетян вновь избил жену, Р. Амбарян, которая пыталась покончить с собой, выпив уксусную эссенцию. Подоспевшие соседи сообщили Карапетяну, который ушел из дому, о том, что жене необходима помощь, однако он выставил соседей из дома, сказав,

чтобы они не вмешивались, в результате чего потерпевшая скончалась, а Карапетян, боясь наказания за совершенное деяние, скрылся из РА. В мае 2001г. ему было предъявлено обвинение по совокупности преступлений⁵⁴, а в июле того же года он был осужден⁵⁵. Выделять оставление в опасность в качестве самостоятельного состава преступления вряд ли является правильным. Ибо оно — одно из проявлений жесткости, унижительного обращения. Не для того Карапетян довел жену до самоубийства, чтобы не оставлять ее в опасности. Бездействие Карапетяна, не оказавшего помощь жене, свидетельствовало лишь об одном: доведение до самоубийства подсудимый совершил умышленно.

1. Уголовный кодекс Республики Армения. Перевод с армянск. Р.З. Авакяна. — Санкт-Петербург: "Юридический центр Пресс", 2004, с. 160.

2. Комментарий к Уголовному кодексу Казахской ССР. — Алма-Ата: Изд-во "Казахстан, 1966, с. 286; Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР. М., "Юридическая литература", 1971, с. 268. — В юридической литературе отмечалось, что даже при отсутствии материальной или иной зависимости предполагается существование "каких-то отношений" между потерпевшим и виновным, которые используются субъектом преступления для доведения лица до самоубийства (отношения между соседями по коммунальной квартире, отношения между товарищами по работе при отсутствии служебной зависимости, интимные отношения между мужчиной и женщиной и т. п.) (См.: Комментарий Уголовного кодекса Латвийской ССР. Рига. Изд-во "Лиесма", 1967, с. 258.). С другой стороны, комментируя признаки субъекта, в ряде случаев его специфические свойства по существу игнорируются. — "Субъектом преступления... может быть лицо, достигшее 16 лет", - отмечается в учебнике по уголовному праву (Советское уголовное право. Часть Особенная. М., "Юридическая литература", 1973, с. 219). — См. также: Об Уголовном кодексе РСФСР (практическое пособие).— М., 1961, с. 70.

3. Уголовное право Республики Армения. На арм. яз. Ереван. Изд-во Ереванского университета. Изд-во "Тигран Мец", 2004, т. 122.

4. Уголовный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий. Киев. Изд-во Политичес-

кой литературы Украины, 1969, с. 251.

5. Уголовный кодекс РСФСР. Научный комментарий. Особенная часть. Т. 2. Свердловск, 1962, с. 155.

6. Научный комментарий к Уголовному кодексу РСФСР. Свердловск, 1964, с. 255.

7. Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР 1960г. Изд-во Ленинградского университета, 1962, с. 220; *Горелик Н.Н., Меркушев М. Н., Тишкевич И.С., Шкурко В.А.* Уголовный кодекс Белорусской ССР. Комментарий. Минск, Госиздат БССР, 1963; Комментарий к Уголовному кодексу Молдавской ССР. Кишинев: „Карта Молдовеняскэ”, 1964, с. 162. — Материальная зависимость — это “нахождение одного лица на полном или частичном иждивении другого” (Советское уголовное право. Часть Особенная. М., “Юридическая литература, 1973, с. 237). Например, племянница, ставшая сиротой, находится на воспитании и иждивении дяди (Кодекса Латвийской ССР, с. 259; *Авакян Р.З.* Доведение до самоубийства как уголовно наказуемое деяние. Ереван. Изд-во АН Армянской ССР, 1971, с. 53. Материальная зависимость имеет место, если потерпевший “полностью или в значительной мере” находится на иждивении виновно или вынужден проживать на его жилплощади (*Горелик И. И., Меркушев М. Н., Тишкевич И. С., Шкурко В. А.* Комментарий к Уголовному кодексу Белорусской ССР. Минск. Изд-во “Беларусь”, 1966, с. 233. Комментарий к Уголовному кодексу Белорусской ССР. Минск. Изд-во БГУ им. В. И. Ленина, 1971, с. 204.

8. Уголовный кодекс РСФСР (с комментариями). М. Товарищество «Российские промышленники», 1992, с. 305.

9. Судебная практика Верховного Суда СССР, 1949, №9, с. 38; Комментарий к Уголовному кодексу Молдавской ССР, 1964, с. 162; Комментарий к Уголовному кодексу Молдавской ССР, 1968, с. 160.

10. Пример взят из кн.: **Авакян Р.З.** Доведение до самоубийства как уголовно наказуемое деяние, с. 56.

11. Архив Верховного Суда РСФСР. Постановление Президиума Верховного Суда РСФСР от 25 января 1967г. по делу Б. № 38-п. 7-пр.—Комментируя тот же пример, отмечалось: Президиум Верховного Суда РСФСР признал, что „эти отношения создавали определенную зависимость между супругами, и такая зависимость, основанная на брачных отношениях, может явиться одним из условий ответственности, предусмотренной ст. 107” (Сборник постановлений Президиума и определений Судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда РСФСР. 1964-1972”. М., 1973, с. 280).—Примером того, что брачные отношения создают материальную зависимость между супругами было отмечено судом по делу В., оскорблявшего свою жену и выгнавшего ее из дому в состоянии беременности (См.: **Якубович М.И., Кириченко В. Ф.** Советское уголовное право. Общая и особенная части. М., Госюриздат, 1958, с. 316-317). — Между тем неосновательно утверждалось, что судебная практика отношения между супругами, относит к “иной” зависимости (См.: Советское уголовное право. Общая и особенная части. М., “Юридическая литература, 1981, с. 280). — Правильно указывалось, что материальная зависимость существует и тогда, “когда получаемая материальная помощь составляет один из более или менее постоянных доходов потерпевшего” (Уголовное право Республики Армения. Особенная часть, с. 122).

12. Архив районного народного суда Шенгавита г. Еревана. Уголовное дело №1-219/1995. Приговор от 2 ноября 1995г.

13. Архив прокуратуры Арагатского марза. Уголовное дело №27206005. Обвинительное заключение от 20 дек. 2005г.

14. Архив суда первой инстанции Арагатского марза. Уголовное дело №1-8/2005. Приговор от 7 февр. 2005г.

15. Архив прокуратуры Ширакского марза. Уголовное дело №18215602. Обвинительное заключение от 13 авг. 2002г.

16. Архив суда первой инстанции Ширакского марза. Уголовное дело №1-181/2002. Приговор от 16 сент. 2002г.

17. Архив прокуратуры общины Шенгавит г. Еревана. Уголовное дело №1120204, Обвини-

тельное заключение от 22 дек. 2004г.

18. Архив суда первой инстанции общины Шенгавит г. Еревана. Уголовное дело №1-30/2005. Приговор от 26 янв. 2005г.

19. Архив суда первой инстанции Армавирского марза. Уголовное дело №1-186/2001. Приговор от 4 июля 2001г.; Архив прокуратуры Арагатского марза. Уголовное дело №4411605. Обвинительное заключение от 19 авг. 2005г.; Архив суда первой инстанции Арагатского марза. Уголовное дело №1-262/2005. Приговор от 23 дек. 2005г.

20. **Горелик И.И., Меркушев М.Н., Тишкевич И.С., Шкурко В.А.** Уголовный кодекс Белорусской ССР. Комментарий. Минск, Госиздат БССР, 1963, с. 122; **Горелик И.И., Меркушев М.Н., Тишкевич И.С., Шкурко В.А.** Комментарий к Уголовному кодексу Белорусской ССР. Минск. Изд-во “Беларусь”, 1966, с. 233; Комментарий к Уголовному кодексу Белорусской ССР. Минск. Изд-во БТУ им. В.И. Ленина, 1971, с. 304.

Трудовое соглашение также является примером такой зависимости (См.: Уголовный кодекс РСФСР. Научный комментарий. Особенная часть. Т. 2. Свердловск, 1962, с. 155).

21. Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР. М. “Юридическая литература”, 1971, с. 268.

22. См.: Комментарий Уголовного кодекса Латвийской ССР, с. 259.

23. См.: Уголовный кодекс РСФСР. Научный комментарий. Особенная часть. Т. 2, с. 155. — Под “иной” зависимостью следует понимать зависимость, вытекающую из семейных, служебных и личных “отношений” (Советское уголовное право. Части Общая и Особенная. М. Юридическое изд-во НКЮ СССР, 1940, с. 127).

24. **Горелик И.И., Меркушев М.Н., Тишкевич И.С., Шкурко В.А.** Уголовный кодекс Белорусской ССР. Комментарий. Минск. Госиздат БССР, 1963, с. 122. “Брачные”, “семейные”, “брачно-семейные” отношения, “семейную связь”, зависимость детей от родителей рассматривают как разновидность “иной” зависимости и другие авторы (См.: Уголовный кодекс РСФСР. Научный комментарий. Т. 2, с. 155; Научный комментарий к Уголовному кодексу РСФСР. Свердловск, 1964. с. 255; Комментарий к Уголовному кодексу Казахской ССР. Алма-Ата: Изд-во “Казахстан”, 1966, с. 287; Комментарий Уголовного кодекса Латвийской ССР. Уголовное законодательство Украинской ССР. М., “Юридическая литература”, 1971, с. 240. — К случаям “иной” зависимости относят и зависимость детей от родителей (См.: Уголовное законодательство Украинской ССР, с. 240); основанную на воспитании детей (См.: Комментарий к Уголов-



Уголовное право

ному кодексу Белорусской ССР, 1971, с. 204); основанную на факте проживания потерпевшего на площади виновного (См.: Комментарий к Уголовному кодексу Казахской ССР, с. 286; Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР. М., "Юридическая литература", 1971, с. 268); в связи с осуществлением опеки и попечительства (См.: Уголовный кодекс РСФСР (с комментариями). М., Товарищество "Российские промышленники", 1992, с. 305).

25. Пример взят из кн.: Р. З. Авакян. Доведение до самоубийства как уголовно наказуемое деяние, с. 54.

26. Там же, с. 55.

27. Там же.

28. Там же. — Расхождение в законодательной обрисовке способов доведения до самоубийства, имевшееся между ч. 1 и ч. 2 ст. 104 УК, привело к тому, что С., который довел Х. до самоубийства путем жестокого, но не систематического, обращения до самоубийства, к уголовной ответственности не был привлечен. Приведенное дело является примером того, что эти расхождения следовало бы устранить, и в новой диспозиции ст. 110 УК РФ этот законодательный пробел устранен. (См.: Уголовный кодекс Республики Армения, с. 160): "Доведение лица до самоубийства или покушения на самоубийство, — сказано в ч. 1 ст. 110 УК, — путем угроз, жестокого обращения или систематического унижения личного достоинства с косвенным умыслом или по неосторожности, —наказывается лишением свободы на срок не свыше трех лет". А в ч. 2 той же статьи сказано: "То же деяние, совершенное по отношению к лицу, находящегося в материальной или иной зависимости от виновника, - наказывается лишением свободы на срок не свыше пяти лет" (Там же).

29. Архив суда первой инстанции Лорийского марза. Постановление о прекращении производством уголовного дела N39200905 от 13 сент. 2006г. (в связи с амнистией).

30. Архив прокуратуры Лорийского марза. Уголовное дело N39200905. Обвинительное заключение от 25 авг. 2006г.

31. Авакян Р.З. Доведение до самоубийства как уголовно наказуемое деяние, с. 57.

32. Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда Союза ССР (1938г. и первое полугодие 1939г.). М., Юридат, 1940, с. 65.

33. Там же, с. 66.

34. Советское уголовное право. Части Общая и Особенная. М., Юридат НКЮ СССР, 1940, с. 127. — По существу допускают такую возможность и составители Комментария к УК Эстонской ССР: состав доведения до самоубийства отсутствует, если оно совершается "на почве личных взаимоотношений между другим ли-

цом и потерпевшим (например, прекращение интимной связи или дружбы)", **но не является результатом жестокого обращения с последним или издевательства над ним** (Уголовный кодекс Эстонской ССР. Комментированное издание. Таллин. Изд-во "Ээсти Раамат", 1968, с. 283). — В то же время мы согласны с тем, что сам по себе факт прекращения интимной связи не является "еще достаточным для обвинения прекратившего эту связь в доведении до самоубийства" (Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР. М., Юридат НКЮ СССР, 1939, вып. 11, с. 40). Но мы не согласны с тем, что "Сам же по себе факт сожителства не создает зависимости", необходимо для применения статьи об ответственности за доведение лица до самоубийства или покушения на него (Уголовный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий. — Киев. Изд-во Политической литературы Украины, 1969, с. 251).

35. По данным Р.З. Авакяна, в судебной практике Армянской ССР (1961-1968гг.) субъектами доведения до самоубийства являлись лишь лица, в отношении которых потерпевший находился в материальной или иной зависимости. Случаи совершения этого преступления со стороны лица, в отношении которого потерпевший не находился в такой зависимости, в судебной практике отсутствовали (См.: Р.З. Авакян Доведение до самоубийства как уголовно наказуемое деяние, с. 60). Что касается возраста осужденных, то от 25 до 34 лет преступление совершили 67,8%, а до 34 лет, - 89,5% субъектов (Там же). Новая редакция ст. 110 УК РФ исключила из диспозиции требования материальной или иной зависимости потерпевшего от виновного при доведении до самоубийства, расширив "рамки применения этой статьи по сравнению с рамками применения ст. 107 УК РСФСР" (**Бородин С.В.** Преступления против жизни, с. 247). Однако эта законодательная новелла "привела к другому, во многом неожиданному, результату: невключение в новую норму указания о материальной или иной зависимости было воспринято некоторыми практиками как исключение уголовной ответственности за эти наиболее злостные случаи доведения до самоубийства" (Там же, с. 298). В качестве подтверждения этого тезиса **С.В. Бородин** приводит следующие данные судебной статистики: если по ст. 107 УК РСФСР ежегодно осуждалось 120-140 человек, то по ст. 110 УК РФ ныне осуждается 35-50 человек. В 2001 году, например, по данной статье было осуждено 45 человек (Там же).

36. Архив прокуратуры Аскеранского гарнизона, Уголовное дело N91001205, Обвинительное заключение от 16 сент. 2005г.

37. Архив суда первой инстанции Сюникского марза Уголовное дело N1 /88/2005. Приговор от 23 дек. 2005г.

38. Архив Военной прокуратуры РА. Уголовное дело N90607396. Обвинительное заключение от 24 дек. 1996г. и Обвинительное заключение от 1997г.; Архив Военной прокуратуры Мардакертского гарнизона. Уголовное дело N721/1997. Обвинительное заключение от 8 дек. 1997г.; Архив Военной прокуратуры РА. Уголовное дело N301/98. Обвинительное заключение от 6 июля 1998г.; Архив Военной прокуратуры Ереванского гарнизона. Уголовное дело N90202798 от 23 янв. 1999г.; Архив Военной прокуратуры РА. Уголовное дело N90204798. Обвинительное заключение от 13 авг. 1999г.; Архив суда первой инстанции Армавирского марза. Уголовное дело N1-88/1999. Приговор суда от 27 сент. 1999г.; Архив Военной прокуратуры Гугарского гарнизона. Уголовное дело N90414599. Обвинительное заключение от 22 ноября 1999г.; Архив Военной прокуратуры РА. Уголовное дело N90211100. Постановление о приостановлении производства по уголовному делу от 3 марта 2001г. Там же остановление о возбуждении ходатайства о продлении срока предварительного следствия по уголовному делу от 16 июля 2001г.; и Постановление о возбуждении ходатайства о продлении срока 24 ноября предварительного следствия по уголовному делу от 16 сент. 2001г.; Там же Уголовное дело N90213501. Постановление о возбуждении ходатайства о продлении срока предварительного следствия по уголовному делу от 12 дек. 2001г.; Архив Следственного управления Генеральной прокуратуры РА. Уголовное дело N18209997. Обвинительное заключение от 5 авг. 2003г.; Архив суда первой инстанции Ширакского марза. Уголовное дело N1-307/2003. Приговор от 12 дек. 2003г. Приговор Апелляционного суда РА по уголовным и воинским делам от 9 марта 2004г. Определение Палаты по уголовным и воинским делам Кассационного суда РА от 30 апреля 2004г. Архив прокуратуры Гугарского гарнизона. Уголовное дело N90402704. Обвинительное заключение от 2 окт. 2004г. Архив Военной прокуратуры РА. Уголовное дело N90104504. Обвинительное заключение от 16 марта 2005г. и Тезисы обвинительной речи прокурора, участвующего в суде 2005, 28 сент. Архив суда первой инстанции общин Аван и Нор Норк г. Еревана Уголовное дело N1-60/2005. Приговор от 29 сент. 2005г.

39. Архив Военной прокуратуры РА. Уголовное дело N90802005. Обвинительные заключения от 28 апр. 2006г.

40. Архив суда первой инстанции Сюникского марза. Уголовное дело N1-123/2006. Приговор суда от 4 авг. 2006г.

41. Архив прокуратуры Ереванского гарнизона. Уголовное дело N90206596. Обвинительное заключение от 19 авг. 1996г. Там же Уголовное дело N90208496. Обвинительное заключение от 27 ноября 1996г. Архив Арабкирского районного народного суда г. Еревана. Уголовное дело NA-8-1/180-1997. Приговор суда от 1 июля 1997г. Архив прокуратуры Гугарского гарнизона. Уголовное дело N 90417397. Обвинительное заключение от 6 февр. 1997г. Архив районного народного суда Ванадзора. Уголовное дело N 1-61/1998. Приговор от 17 марта 1998г.; Архив Военной прокуратуры РА. Уголовное дело N307-98. Обвинительное заключение от 12 окт. 1998г. Архив прокуратуры Зангезурского гарнизона. Уголовное дело N 90506798. Обвинительное заключение от 3 мая 1999г. Архив суда первой инстанции Сюникского марза. Уголовное дело N1-192/1999. Приговор от 31 авг. 1999г. Архив суда первой инстанции общин Аван и Нор Норк г. Еревана. Уголовное дело N1-19/2000. Приговор от 7 февр. 2000г. Архив Военной прокуратуры РА. Уголовное дело N90414699. Обвинительное заключение от 16 авг. 2000г.; Архив суда первой инстанции Тавушского марза. Уголовное дело N1-325/2000. Приговор от 19 дек.2000г. Архив Военной прокуратуры РА. Уголовное дело N90802901. Обвинительное заключение от 27 авг. 2001г. Там же, Уголовное дело N90403801. Обвинительное заключение от 14 ноября 2001г.; Архив суда первой инстанции Сюникского марза. Уголовное дело N1-10/2002. Приговор от 10 апр. 2002г. Архив Военной прокуратуры РА. Уголовное дело N90401201. Обвинительное заключение от 27 февр. 2002г. Архив суда первой инстанции Тавушского марза. Уголовное дело N1-108/2002. Приговор от 28 июля 2002г. и др.

42. Архив суда первой инстанции общин Аван и Нор Норк г. Еревана. Уголовное дело N1-60/2005. Приговор от 29 сент. 2005г., с. 4.

43. Там же.

44. Там же, с. 18.

45. Суд счел установленным, что 17 октября «А. Егоян несколько раз кулаком ударил по телу В. Мовсисяна. Последнего в это время избил также А. Мадоян, Д. Матевосян, С. Нанасян, руками нанося удары по разным частям его тела. Во второй раз В. Мовсисяна избил 18.10.04г. на первой перемене А. Егоян. Последний несколько раз ударил Вартана. В тот же день на второй перемене он, А. Мадоян, Д. Матевосян, С. Нанасян и А. Егоян вновь в аудитории избил В. Мовсисяна, нанеся удары кулаками по разным частям его тела. В тот же день около 10:30 С. Нанасян отвел Вартана Мовсисяна в «катерку», где в присутствии О. Арутюняна избил его. В следующий раз он, А. Мадоян, Д. Матевосян, С. Нанасян и О. Арутюнян в очередной раз избил 23.10.04г. около 8 часов, в



«кантерке» роты, где Матевосян и Мадоян принудили Вартана, чтобы на следующий день, 24.10.04г., когда придут повидать его родные, взял бы них 10500 драмов и передал им украденные у С. Нанасяна и А. Егояна суммы» (Там же, с. 7). Как сказано в приговоре суда, со слов «ни в коем случае не хотели показать свое превосходство перед другими, и если какому-либо курсанту дали пощечину, толкнули или сделали грубые замечания, то только по той причине, что они желали обеспечить в отряде высокую успеваемость и порядок, однако они действовали в рамках уставных требований, в чем они признают себя виновными» (Там же, с. 4).

46. См., например, Курс уголовного права. Особенная часть. Т.3 М., Зерцало, 2002, с. 148; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. М., ЮРАЙТ, 2005, с. 317; Квалификация преступлений против жизни и здоровья. М., ЗЕРЦАЛО, 2006, с. 102; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. М., «ЮРАЙТ», 2008, с. 283.

47. **Бородин С. В.** Преступления против жизни. Санкт-Петербург, Юридический центр пресс, 2003, с. 306. Существует и другая точка зрения: самоубийство или покушение на него, ставшее следствием превышения власти или служебных полномочий, охватывается соответствующей статьей Уголовного кодекса и не требует дополнительной квалификации по статье, предусматривающей ответственность за доведение до самоубийства (См.; Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины. Киев: «Каннон», «А. С. К.», 2002, с. 307).

48. **Эльмурзаев Д. М.** Уголовная ответственность за доведение до самоубийства. Канд. дисс. М., 2004, с. 147.

49. Там же. - «При доведении до самоубийства, - считают авторы Комментария к УК РСФСР, - когда жесткое обращение или систематическое унижение личного достоинства содержит самостоятельный состав преступления, применяется правило о квалификации по совокупности, например, причинение тяжкого телесного повреждения... если же она по сравнению с доведением до самоубийства представляет меньшую общественную опасность, действия виновного квалифицируются только по ст. 107 (доведение до самоубийства. — Н. Т., Р. А.). Такой подход основывается на принципе, из которого исходил Пленум Верховного Суда СССР в постановлении от 16 октября 1972г. «О судебной практике по делам о хулиганстве», где речь идет о квалификации хулиганства по совокупности только с более тяжким, чем хулиганство, прес-

туплением» (Уголовный кодекс РСФСР (с комментариями). М. Товарищество «Российские промышленники», 1992, с. 301-302); Квалификация по совокупности имеет место, «Если только сам способ или его последствия не охватываются более общественно опасными» (Уголовное право России. Часть Особенная. М. Волтерс лувр, 2004, с. 52).

50. Курс уголовного права. Особенная часть. Т. 3, с. 202; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. М., ЮРАЙТ, 2005, с. 317; Квалификация преступлений против жизни и здоровья, с. 102; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. М., «ЮРАЙТ», 2008, с. 283. - Действия виновного квалифицируются по совокупности, если жесткое обращение с потерпевшим «составляет самостоятельный состав преступления (причинение средней тяжести или тяжкого телесного повреждения, истязание и т.п.)» (Комментарий Уголовного кодекса Латвийской ССР, с. 257-258), то есть безотносительно к степени общественной опасности деяния.

51. **Эльмурзаев Д. И.** Уголовная ответственность за доведение до самоубийства. Канд. дисс., с. 147. - «Состав доведения до самоубийства имеет сложную обрисовку объективной стороны, - пишет В. А. Кузьмин. — Довести до самоубийства можно путем противоправных действий. Следовательно, если совершение действия является непосредственно причиной более тяжелых последствий — самоубийства или покушения на него, то они представляют меньшую общественную опасность и являются составной частью преступления, предусмотренного ст. 110» (**Кузьмин В. А.** Уголовное право. М., 2004, с. 106). Побой, телесные повреждения, истязание, систематические оскорбления, как способ доведения до самоубийства не требует самостоятельной квалификации, поскольку «оказываются лишь этапом доведения до самоубийства» (**Бородин С. В.** Преступления против жизни, с. 301).

52. Архив прокуратуры Шенгавитского района г. Еревана. Уголовное дело N11201496. Обвинительное заключение от 11 июля 1996г.

53. Архив Шенгавитского районного народного суда г. Еревана. Уголовное дело N 1-194/1996. Приговор от 19 июля 1996г.

54. Архив прокуратуры Армавирского марза. Уголовное дело N48201093. Обвинительное заключение от 11 мая 2001г.

55. Архив суда первой инстанции Армавирского марза. Уголовное дело N1-186/2001. Приговор от 4 июля 2001г.



Louise S. MANUKIAN

LL.M

EXTRADITION: HISTORY, DEVELOPMENT & MODERN PRACTICE

Introduction

International legal assistance on criminal matters is one of the important cooperation between states in struggling against transnational and common criminality. This cooperation took its origin in early stages of civilization and is continued today being developed and modified during the practice. One of the main processes in international legal assistance on criminal matters is the practice of extradition – rendition of an individual from one State to another to stand the trial and be called to criminal liability. Taking into consideration the role of extradition in modern international fight against common criminality, this paper is going to present the evolution of extradition and its modern practice – the practice that now days predominates the interests of individuals and international human rights, unlike the extradition of ancient times, and will underline most common problems of extradition presenting the practices of different states of different times.

Historical background

The practice of extradition, delivering of a requested person to the requesting sovereign, originated in early non western civilizations such as Egyptian, Chinese, Chaldean and Assyro-Babylonian¹. In remote past, rendition of a fugitive from justice by

one sovereign to another was considered as a special ceremony and was celebrated as a festive occasion. Generally, although extradition of that time has been also implemented according to the agreements between sovereigns; however, mostly it was based on reciprocity of and good will between states, emphasizing the amicable and peaceful relationship of the states.²

The presence of wanted individual in the territory of the requested sovereign was explained by his/here expectation to acquire refuge at that territory. And, as was mentioned by M.Cherif Bassiouni, “The surrender of a person who has been granted privilege of presence and refuge in the requested state was deemed as an exceptional measure running against the traditions of asylum and hospitality... This gave rise to a speculation about the origin of the term extradition, i.e. “extradition”, which ultimately evolved into “extradition”³ However, according to the M.Cherif Bassiouni, there is also another origin of the word “extraditions” that is the Latin word “extradere” meaning “forceful return of a person to his/het state”.

Conducted research of extradition history shows that, from the early beginning, extradition practice reflected the political relations between the



Criminal law

requested and the requesting states. In case of official relations between states the extradition of an offender was based on documents and treaties. However, in case of politically close states, the extradition was being implemented through informal means to show amicable relationship between them. During the time this discriminatory practice has been moved towards bilateral concern of participants to straggle against crime.⁴

The Bible mentions one of the earliest cases of extradition in 1350 b.c. The case involves denial of extradition of individuals committed rape and manslaughter. Levite and his girlfriend went to the Gib'-e-ah City populated by Benjamites and got an accommodations to stay. The friends of the landlord and Levite went into the squirrel. After that, with aim to revenge Levite, the friends raped his girlfriend. On the next day, she felt down at the stairs of the house and died. Levite cut up her body into 12 pieces and sent to the several clans of Israel, asking for the suggestion how to be with that what had happened. In the result, the assembly of Israeli clans demanded the following: "Deliver us the men, the children of Be'-li-ah that are in Gib'-e-ah that we may put them to death and put away evil from Israel". However the rendition of the men was denied. In the result Israel and Benjamin went to the war and Israel won setting fire in the Gib'-e-ah City.⁵

As to the international documents on extradition, it should be mentioned that the first treaty on extradition was signed approximately in 1280 b.c. It was Peace Treaty signed between Pharaoh of

Egypt Ramses II and the King Hattusili III for the Hitties. The oldest diplomatic document was created in hieroglyphics and prescribed the rendition of a person whom refuge was granted and who was wanted by the other signatory party⁶. This informs us that other civilizations also have historical experience of extradition; however, European international law texts are mainly based on extradition practices of Greece and Rome.

One of the important differences between ancient and modern extradition practice is rendition of an individual for offences of political character. The fact of being charged with criminal crime only was not necessarily until the 18th century. "Sovereigns were obliged one another by surrendering those persons who most likely affected the stability of political order of the requesting states. The stronger the relationships between the sovereigns, the more interest and concern they had for each other's welfare and the more intent they would be on surrendering those political offenders who had created the greatest dangers to their respective welfare".⁷ The rendition of the peoples charged with criminal offences was not the main purpose for extradition as it is now days. It was explained by the level of consequential affects of the act committed by political and criminal offenders. In the first case, the sovereign or the public order of the sovereign was under the affection, which was considered as the most significant danger (collective danger), in the second, rights of individuals were affected, which was not a priority issue

at that time. “Interests of the states far outweighed those of individuals”⁸.

According to the M.Cherif Bassiouni, the evolution of extradition history has four stages: the first - from ancient times to 17th century, key issues – “extradition for political and religious reasons mostly”. It is notable that both are exemptions according to modern extradition laws, treaties and practice, and thus are the ground for denial. The second – from 18th to the half of 19th century, key issues - ‘treaty conclusion’ and ‘extradition for military offences, due to situation of Europe at that time’. Again, military offences today also fall under the exemption from extradition. The third – from 1833 to 1948, key issue – “consideration of multilateral effort to combat against common criminality”, and the fourth – post 1948 – collective concerns of human rights protection and of international due process of law.

Developments of extradition, especially concerns for human right protection shifted out the practice of rendition of a person for political, religious and military offences. Step by step it became exception under international law to extradite a person committed mentioned category of crimes. Finally, extradition has been evolved into one of the means of international cooperation in the suppression of transnational crimes and terrorism. This evolution was advocated by the “philosophers of the Age of Enlightenment, such as Voltaire, Jurists like Puffendorf , de Vattel, and Rousseau, and penal reformers such as Beccaria in the 1500’s long before

Grotius”, “who advocated the same shift in 1625”⁹.

The history of extradition practice in Europe was different from the one of Mediterranean. Due to stage of war between some European states until 18th, there was no necessity to cooperate. The demand to return the offender was based on use of force and arms. Extradition as a mutual legal assistance was formulated in 17th to 18th.¹⁰ Now days, the extradition practice between the Member-States of the Council of Europe is regulated by the Multilateral document “European Convention on Extradition, signed on 13/12/1957 in Paris and came into force on 18/4/1960 (www.coe.org).¹¹ By the way, the member States of European Union accepted modern procedure to grant extradition adopting European Arrest Warrant.

Extradition as a national act

Now day’s extradition of an individual is a national act exclusively implemented by the national government and regulated by bilateral or multilateral treaties concluded between independent States, thus falling within foreign affairs of the state. In general, extradition treaties prescribe that the signatory States agree reciprocally to deliver persons found in their territories accused of crimes committed within the jurisdiction of the requesting state. The crimes for which extradition can be provide either are the acts which are criminal offences under the laws of both States and punishable by a certain minimum term of imprisonment, as prescribed, for example, by the European Convention



Criminal law

on Extradition, or, as in the case of the conventions between the United States and Britain of 1842, 1889, and 1900, only those crimes enumerated in the convention. (Wikipedia Encyclopedia).

Extradition in the absence of treaty: Absence of obligation: Legal authority — law and practice of US, Great Britain, former USSR, Armenia, Morocco and Thailand. Rejection and granting extradition in the absence of treaty.

As was mentioned above, before treaty making period, the law of nations – the predecessor of International Law, prescribed the obligations to States to extradite offenders wanted by the other State to call to liability. As International Law and extradition procedure developed and treaties came forward to regulate that international procedure the prescription of that obligation in the absence of treaty became not effective.

In 1933 the Supreme Court of the United States mentioned that “... the principles of international law recognize no right to extradition apart from treaty. While a government may, if it is agreeable to its own constitution and laws, voluntarily exercise the power to surrender a fugitive from justice to the country from which he has fled, and it has been said that it is under a moral duty to do so, ... the legal rights to demand the extradition and the correlative duty to surrender him to the demanding country exist only when created by treaty”. (Factor v. Laubheimer, 290 U.S. 276, 287 (1933)).¹²

Similarly, in 1947 Soviet Embassy in Washington requested extradition of

Kiril Alekseev, accused of embezzling of States funds while being the Soviet trade representative in Mexico, the Department of State mentioned that there was no extradition treaty concluded between US and Soviet Union: “... it is a well established principle of international law that no right to extradition is exists apart from treaty.”¹³

However, it should be mentioned that international law does not prohibit extradition without the treaty concluded between the requesting and the requested states. In that cases extradition is realized through diplomatic channels of the requesting and the requested States, if so agreed by the States. Now days there is no extradition treaty between the United States and the Republic of Armenia, and despite of that the practice presents several extradition cases implemented on the bases of diplomatic cooperation between and good will of the States in the issue and emphasizing common efforts against crimes¹⁴.

Comparing legal practice of different states on extradition it will be apparent that the legal authority to extradite in every country is rested on the national governments. For example, in United States v. Rauscher, in 1936, the Supreme Court of the US noted that “It cannot be doubted that the power to provide extradition is a national power, it pertains to the national government and not to the States. But albeit a national power, it is not confided to the Executive in the absent of treaty or legislative provision. ‘As was mentioned by John Bassett Moore, ...

the general opinion has been, and practice has been in accordance with it, that in the absence of conventional or legislative provision, there is no authority vested to any department of the government to seize a fugitive criminal and surrender him to a foreign power'. It rests upon fundamental consideration that the Constitution creates no executive prerogative to dispose of the liberty of the individual. Proceedings against him must be authorized by the law...".¹⁵

International treaties are the part of domestic legislation of the State and in most countries are dominant in relation to the domestic law. Extraditions laws of the US do not vest the authority to the law enforcement bodies to extradite in absence of conventional agreement and as mentioned by the title 18 of the US Code extradition provisions "shall continue in force only during the existence of any treaty of extradition" (Section 3181). Section 3184 provides procedure for obtaining the arrest and extradition of an offender "Whenever there is treaty or convention for extradition between the United States and any foreign government", and if wanted person is charged "with having committed within the jurisdiction of any such foreign government any of the crimes provided for by such treaty or convention". And the authority to extradite, according to the Section 3186 of the mentioned Code, is vested to the Secretary of States of the US.¹⁶

Great Britain had similar provision in its Extradition Act of 1870 which mentioned that extradition is granted only "Where an arrangement has been

made with any foreign state with respect to the surrender".

The Constitution of the Republic El Salvador of 1872, prescribed that "The extradition of criminals shall be granted only by virtue of treaties in force".

The Principles of criminal court procedure of the former USSR provided that extradition of an individual shall be granted only according to the procedure and in the cases provided by international treaties between the USSR and requesting state...

However, although in the absence of a treaty, no State is under an international legal obligation to extradite, the domestic extradition legislation of some countries like Armenia, Morocco and Thailand provides bases to grant extradition to the requesting country. The Chapter 541 of the Code on Criminal Procedure of the Republic of Armenia provides the legislation and means for granting mutual legal assistance on criminal cases in case of absence of international agreements. The article 487 of the chapter allows extradition of an offender to call him/her to criminal liability or to serve the sentence already held by a court of the foreign state.

Articles 1 and 3 of extradition law of Morocco provide the following: "... In the absence of treaty the conditions, procedure, and effects of extradition shall be determined to the following Articles". "... Our Government may surrender to foreign Governments, upon their request, any person, not a Moroccan who, being prosecuted in the name of the requesting state or convicted by its courts, is found on the



Criminal law

territory of OUR Kingdom”.¹⁷

The law of Thailand also authorizes to grant extradition in the absence of the special treaty, however prescribes special limitations – the crime the person is charged with shall prescribe “at list one year of imprisonment” according to Thai law. It says the Government may grant extradition of an individual in the absence of treaty between Thailand and the requesting country, however “provided that by [our] law such crime are punishable with imprisonment of not less than one year”.¹⁸

It should be mentioned, that similar limitation or requirement is provided by the European Convention on Extradition of 1957 and the Convention between CIS19 countries On Legal Assistance on Civil, Family and Criminal Matters, concluded in Minsk in 1993.

The other way to extradite individuals in the absence of any treaty is concept of reciprocity. As mentioned, for example by the Mexico Law on Extradition, 1897, art. 32.I, “No extradition shall take place without the authority of treaty, unless the Government demanding it shall promise strict reciprocity and full compliance with the other requirements contained in this law”.

Similarly, some countries grant extradition as an “act of comity” or “act of good will” to the requesting country if it does not contradict to its domestic legislation or international legal obligations. In regard of “act of comity” in the written communication of US Secretary of State in 1953 was

mentioned that US Government “does not request surrender as an act of comity ... since ... it is necessary to” inform the requesting country that the US “would be unable to comply with such a request if it should receive one...”.²⁰

Extradition based on treaty: extradition treaties

Practice of extradition recognizes several types of bilateral or multilateral treaties: some of them prescribe the list of the crimes for which extradition is granted between the contracting States, for example extradition treaty between US and Great Britain prescribed that extradition may be granted if an individual is charged with murder or forgery. Others, like Treaty of Amiens of 1802, between France, Spain, Holland and Great Britain provides larger list of crime like murder, forgery, or fraudulent bankruptcy. The Treaty of Peace of 1947 with Italy prescribed that “Italy shall take all necessary steps to ensure the apprehension and surrender for the trial of : a) persons accused of having committed, ordered or abetted war crimes and crimes against peace and humanity, b) nationals of any Allied or Associated Power accused of having violated their national law by treason or collaboration with enemy during the war”.

European Convention on Extradition of 1957 (one of the examples of multilateral treaties, thus serving as a source in International Law²¹) prescribes the bases for and the means of granting and denying extradition between signatory states. The article 1 states that: “Extradition shall be granted in respect of offences punishable under

the laws of the requesting Party and of the requested Party by deprivation of liberty or under a detention order for a maximum period of at least one year or by a more severe penalty.” The convention does not provide the list of extraditable offences, like others mentioned above. It just gives large flexibility to the requesting states to apply with the extradition request to the other signatory states and to ask to deliver to them an individual charged with the offence that is punishable according to the domestic legislation of both states with imprisonment, not other penalty, for at list one year. However, this Convention prescribes also limitations and ground for denial, which will be discussed in the paragraph related to exemptions from extradition.

Retroactivity of the treaties

As to the retroactivity of the treaties and conventions on extradition Marjorie M. Whiteman²² mentioned that “Extradition treaty provides means whereby a state may obtain the return to it for trial or punishment of persons charged with or convicted of having committed acts which are crimes at the time their commission and who have fled beyond the jurisdiction of the State whose laws, it is charged, have been violated. Accordingly, insofar as the application of an extradition treaty to a particular case is concerned, it is immaterial whether at the time of the commission of the offense for which extradition is sought under a treaty the treaty was in existence, or was suspended, or whether the offence was included in an existing treaty between

the States concerned. If at the time extradition is requested there is in force between the requesting and the requested States a treaty which covers the offence on which the request is based, the treaty is applicable”.²³

As was mentioned in written communication of Acting Secretary of States on December 13, 1933 and cited by Whiteman, “...Extradition treaties are generally considered as retroactive, that is to say, they apply to offences committed prior to their conclusion unless there is express limitation.”

In 1958 Italy requested from the US extradition of Vincenzo Gallina for crimes committed at the period when Extradition Treaty between Italy and US of 1868 was suspended due to war. On his habeas corpus proceeding offender claimed that mentioned extradition treaty cannot be applied since the crimes he was accused of were committed in the period when the treaty was suspended. US District Court replied that “...It appears to have been established long ago, that extradition treaties, unless they contain a clause to the contrary, cover offences committed prior to their conclusion. If a person can be extradited for offences against the demanding government committed prior to the existence of any treaty of extradition, the conclusion is inescapable that where the offence were committed during a period of suspension only (as opposed to non existence), extradition will be allowed when the treaty is revived. Essential to the demanding government’s claim of extradition is a showing that the acts referred to in the request were offences



Criminal law

against that government when committed...”

Similarly, if the crime type was added to the extradition treaty or became extraditable offence after its commission, there is no basis to deny the person’s extradition as long as the laws of the requesting and the requested States make the offence criminal and punishable at the time when they were committed. So the essential part is not that whether the offence was mentioned in the treaty at the time of commission, the main fact is that the committed act, at the time of its commission, was considered as a criminal crime according to the domestic legislations of concerned states.

“The same principle is applied where the offence, at the time of commission” but not at the time of the extradition request “was not an offence under the laws of the State from which extradition is sought”. Once Scotland requested extradition of an offender from the US that was charged with falsification in contemplation of bankruptcy committed in 1924. At that time such crime was not prescribed by US legislation, however in 1926 it became criminal act in the US. In the extradition proceedings the offender argued that “he could not be extradited for the reason that, since at the time the alleged offence his act was not a crime in the US, the extradition treaty provisions could not apply to him”. However, the principle that “extradition treaties apply to the acts committed prior to their existence” was enacted by the Court of Appeals.²⁴

As to the question whether or not the Extradition Convention of 1868

between the US and Italy was “completely abrogated in 1941 due to declared war” and that the Convention cannot be applied to offenders for extradition between these two Stats, the US Supreme Court held a conclusion, as was mentioned by Whiteman, “has never been questioned”: It held “... Treaties do not cease on the occurrence of war, but are, at most only suspended while it lasts; and unless they are waived by the parties, or new or repugnant stipulations are made, they revive in their operations at the return of peace”.

“Fugitive”

In the theory and the practice of extradition the question comes up as to whether or not the extradition treaty can be applied to the person charged with the commission of criminal act after leaving the county where the act has been committed. In this regard in one of the cases concerning extradition request between US and Greece, Department of State mentioned that “It is apparently contended by Mylonas that since no charges were outstanding in Greece at the time he came to the US from that country, he is therefore not a fugitive seeking asylum and is therefore not subject to the provisions of the Extradition Treaty. We know of no requirement in international extradition that the individual being sought must have been charged with the offences at the time he left the country subsequently seeks his extradition. On the contrary, the Extradition Treaty of 1931 between US and Greece refers to ‘any person ... who shall seek an asylum or shall be found’ within the

territory of the requested country. Further such a requirement would be extremely unrealistic and illogical, since the responsibility of an individual for a crime is frequently not determined until long after the commission of the offence”.²⁵

Exemptions: Extraditable or non-extraditable offences: Similarities in extradition laws of different countries:

One of the main issues in dealing with extradition is whether the wanted person is charged by extraditable or non-extraditable offences. The requirements of the offences to be “extraditable” or “non-extraditable” usually are similar in laws of different states. Usually the list of extraditable or non-extraditable offences is provided in the treaty otherwise a specific clause is included generally saying: “a criminal act is extraditable if the domestic legislations of the Member States provide punishment in form of imprisonment for the term of at list one year”.

As was mentioned above, in the absence of treaty domestic legislations cover that issue. However, the mere fact of complying with that requirement is not enough to consider the crime extraditable. International legislation prescribes number of limitations to the crime types that could be considered extraditable; e.g. “statute of limitation” or “offences of political character” that are ground for rejection an extradition request.

So, for example, Greek Code of Criminal Procedure said “the extradition of a foreigner is permitted a) if he is accused of a punishable offence

which under the Greek criminal law and that of the country demanding the extradition, carries a penalty depriving him of his liberty for two years or more or a death penalty”. It should be added here, that death penalty, according to the European Convention on Extradition of 1957, as well as the other laws on extradition, is considered as a ground for exemption from extradition. It means if there is reasonable ground to belief that the requesting country is going to implement death penalty towards the offender, the requested country would have a right to deny the extradition request.

Belgian Law on extradition passed on March 15, 1874 provides that “The Government may surrender to the Governments of foreign countries, on a basis of reciprocity any alien who is committed for trial, prosecuted or convicted by the courts of the said countries as principal or accessory in any of the acts listed below, committed in their territories:” (the list of acts follows the article).²⁶

Political offences

The biggest problems of extradition process, that sometimes let the criminal unpunished, are exemptions from extradition, which is one of the main parts of this research. Within types of exemptions there are political, religious, fiscal and military offences. These exemptions are often listed in the treaties on extradition under such subtitle like “extradition shall not be granted if ...” However not every extradition treaty or law on extradition provides the definition for political, religious, fiscal and military offences.



Criminal law

And that often leads to the problems with determination whether or not the crime in the issue falls within the mentioned sub-titles.

For the first, I will describe the meaning and role of political offences in modern extradition based on the laws and practice. As was mentioned above, during the first historical stages of extradition there were given priority to extradite a person for the crimes of political character and crimes against State and political order. By the development of international human right protection that practice had been completely changed to the opposite. Today acts of political character are considered as most commonly excepted offences and consequently form the ground to deny an extradition.

However, it is necessary to define what is a political offence and to draw distinction between “purely” political offence (treason, sedition) and “relative” political offence that is also called “offence of political character”.²⁷

As was also mentioned by Marjorie M. Whiteman in general “neither extradition treaties, nor extradition laws undertakes to define the meaning of political offences. However the following definition, among the others appeared in the Extradition Law of Germany of 1929. It said ‘political acts’ are those punishable offences which are directed immediately against the existence of the security of State, against the head or a member of the government of the State, as such, against the body provided for by the constitution, against the rights of citizens in electing or voting, or against

the good relations with foreign states’”. Also as was mentioned in one of the draft conventions on extradition (Harvard) “for the meanings of this Convention the term ‘political offence’ includes treason, sedition and espionage, whether committed by one or more persons; it includes any offence connected with the activities of an organized group directed against the security or governmental system of the requesting State; and it does not exclude other offences having a political objective”.

Example: Collaboration with the enemy

In the end of 1940s Denmark requested extradition from Brazil of its national convicted of treason by criminal collaboration with enemy – provided German occupation forces with technical assistance. As Brazilian law does not allow to grant extradition in cases of political offence, in 1947 extradition was denied by Brazilian Court stating the following: “... the crime with which the accused are charged is that of collaboration with the enemy, who was then in occupation of their country ... The crime of assisting the enemy in time of war is a political one lato sensu because it is a crime against the State in its supreme function, namely, its external defense and its sovereignty”.²⁸

Example: Flight from the country

Another notable case of rejecting extradition on the ground of political offence is the following. Three Czechoslovak Airlines aircraft having, 85 passengers on the board landed at the territory of US military airport in

Germany. Soon, Ministry of foreign Affairs of Czechoslovakia sent a diplomatic note to the US Embassy in Prague to request the extradition of the offenders, stating that the flight was an act prepared and committed “by terrorist group of marauders” that violently change flight direction, committing by that kidnapping act a series of crimes according to the Czechoslovakian legislation. And as the crimes took place on board of Czechoslovak airplanes, representing Czechoslovak sovereign territory, the Ministry requires to turn those common criminals over to stand the trial.

In the result, US declined extradition of individuals that preferred to stay in the US. It mentioned that treaties between US and Czechoslovak Governments are not applicable to extradition of the mentioned accused offenders from US Zone of Germany, and thus, in the absence of treaty the extradition cannot be granted. Moreover, according to the written communication for that extradition “it was clear that these individuals fled Czechoslovakia for political reasons by whatever means they find to escape. It was never the practice of US Government to take actions to subject political offenders to criminal jurisdiction”. So the reason for denial of extradition by the US was that even the flight was implemented through committing number of criminal acts, it was for political reasons. Therefore the crimes were considered as political offences.

Example: “Berezovski’s Case” - Asylum

One of the ongoing requests for

extradition that was denied on the bases of “political offence exemption” is Russian magnate Berezovski’s case. He was charged with 11 criminal acts one of which is embezzlement of 215 million of Russian rubles from the accounts of one of the biggest avia corporations of the Russian Federation “Aeroflot”. Some years ago Russia requested his extradition from Great Britain which denied the request because Berezovski received political asylum in that country that believed he was persecuted in Russia for the crimes of political character. In October 2007 his trial was held in one of the Moscow court in absentia and prosecutor asked to sentence him to imprisonment with the term of 9 years.

Here we face with one of the difficulties of extradition. From the one hand, the person is not extradited because the requested State has reasonable grounds to believe that Berezovski would be prosecuted in Russia with the political crime, which is non-extraditable offence. From the other hand, Russia presented charges to the person and accuses him with committing criminal crimes and is going to sentence him, to call to criminal liability for the crimes, it has reasonable grounds to proof, committed by Berezovski and that those crimes are not of political issue. In these cases, however, criminal cases are going to be suspended until receiving the offender.²⁹

However, in extradition practice such cases that are criminal in their nature, however committed by political reasons, are used to be non-punished, since they are held suspended for some



Criminal law

period of time after which the statute of limitation can be applied to them. In the result people avoid the trial, thus escaping from criminal liability. Except for crimes against humanity (genocide, war crimes ...) no statute of limitation is applied to them.³⁰

However, whether or not exemption of “political offenses” is applicable to the certain cases: “Gonzalez Case”.

One of the difficulties in facing extradition request, which seems to be for a political crime, is to distinguish whether or not the elements of “political crime” or “crime of political character” are involved. The burden of proof in establishing that the case does not fall within those of political character is on the requesting state. One of the famous cases where the magistrate concluded that exemption of political offences cannot be applied to the person in the issue is the case of Ortiz Gonzalez, a former agent of the Dominican Military Intelligence Services. His extradition was requested from US by Dominican Republic in 1962, charging him for torture and killing of two prisoners.

The District Court for Southern District of New York reviewing hold decision at the previous hearings stating that the charges against Gonzalez were ‘political offences’ and so non-extraditable, disagreed and came to the following conclusion: “The affidavits Support the conclusion that Ortiz was one of those who, acting on military or quasi-military capacity under the regime of Generalissimo Rafael Trujillo, did actively participate in the torturing and killing of two named prisoners...” So it was well grounded that the crime was punishable by the

domestic legislation of the requesting county. The other issue is whether or not it falls within non extraditable offences meeting the requirement of “political offence” as was argued by Gonzalez. Court continued “I am constrained to hold that by the facts disclosed by the record before me, the political offence exemption does not apply... those offences are political (Castioni case, 1891) which were incidental to and formed a part of political disturbances... Political offence exemption is applicable to acts of government agents seeking to suppress an uprising, as well as to the acts of those participating in the apprising (Karadzole v. Artukovic, 1957)... Noting in the record suggests that Ortiz acted with such essentially political motives or political ends as might justify substantial relencacion of the ‘political disturbance’ ... His acts was those of military subordinate obeying the orders of a superior, and hence were essentially incidents of a system of military discipline. Ortiz’ conduct must be regarded as following not so much from a personal commitment to a political cause, as from a personal commitment to a system of military discipline. Thus, in my view, particularly reinforces the conclusion that the ‘political offence’ principle or exception is inapplicable here”.³¹

Nevertheless, it should be mentioned that there are certain categories of crimes that according to the international bilateral and multilateral documents “shall not be considered as political crimes for the purpose of extradition, e.g. genocide”³².

Other crimes that, according to modern international law and extradition treaties fall within the list on exemptions from extraditions, are military, religious, fiscal and press offences. European Convention on Extradition that, as was mentioned above, is considered as one of the largest conventions by the number of signatory countries, also provides limitation for political, military, religious, fiscal offences. Mostly the requested states are authorized under international treaties to deny the extradition of individuals charged with the mentioned categories of crime.

Nationality of the requested person

Other grounds for denial prescribed by the international documents, e.g. by the European Convention on Extradition, also exist. Nationality (citizenship) of the wanted individual is one of them. Article 6 of the European Convention on Extradition prescribes the norm concerning extradition of nationals. It says that “a) Contracting Party shall have the right to refuse extradition of its nationals”.

Extradition practice recognizes many problems concerning the nationality issue. For the first, it is up to domestic legislation to define whether or not the person in the issue is a national of the State and domestic laws are vary from country to country about that prescription. For this reason each contracting party to the European Convention on Extradition was given the right to “define as far as it is concerned the term “nationals” within the meaning of this Convention” (article 6). According to the same article

“Nationality shall be determined as at the time of the decision concerning extradition. If, however, the person claimed is first recognized as a national of the requested Party during the period between the time of the decision and the time contemplated for the surrender, the requested Party may avail itself” to refuse extradition of its nationals.

However, there are cases in the practice that nationality of the requested state was acquired after committing crime, as a means to escape from the country and the criminal liability. And in the absence of specific provision not to apply nationality exemption in extradition to those individuals, they get the right exemptions.

Nationality acquired after the offence

In 1932 Bulgaria sent extradition request to Greece asking to turn him off the person that being a national of Bulgaria committed crimes and was convicted in the territory of the requesting state, then escapes and got the nationality of Greece. Greece Courts refused to extradite the requested person stating that “By Article 2 of the Extradition treaty ... the contracting parties do not extradite their own nationals. No distinction is made between nationality acquired before and nationality acquired after the act for which extradition is requested.”³³

Some extradition laws and international documents between countries prescribe special provision concerning the offenders that after committing crime in the territory of the requesting state acquire the citizenship



Criminal law

of the asylum country. E.g. Treaty between US and Greece of 1931, mentioned that “Under the stipulation of this Treaty, neither of the High Contracting Parties shall be bound to deliver up its own citizens, except in cases where such citizenship has been obtained after the perpetration of the crime for which extradition is sought. The State appealed to shall decide whether the person claimed is our citizen”.³⁴

It should be mentioned that, since last year in the frame of negotiations between member states of Coordinating Council of CIS Countries Prosecutor Generals’ the draft proposal has been discussed to deprive the person from the citizenship if there is reasonable ground to believe that nationality was acquired by him/her with the aim to escape from criminal liability of the committed crime. CIS countries law-enforcement bodies believe that this proposal will be agreed and extradition law within CIS countries will be amended and extradition practice in some extent will be simplified.

Nationality lost after the offence

In one of the cases of extradition requested by Italy from Switzerland concerning the person, that lost her Swiss nationality after committing the crime, Swiss court, according to the Swiss extradition Law and Swiss-Italian extradition Treaty concluded that “delivering up of a former subject who was a Swiss citizen when the crime was committed or when he/she was convicted but who later lost Swiss

nationality, could not be called the extradition of a Swiss citizen and that the principal reason for refusing to surrender citizens did not obtain in regard of a person who had lost his/her nationality. Accordingly extradition was granted”.³⁵

Principle of equality before the law and of criminal responsibility

When the extradition request is denied on the bases of nationality exemption of extradition law, the question arises in regard of principle of equality before the law and of criminal responsibility for committed crime. Hence, legislation of many countries, like Armenia, Russia and other CIS countries prescribes that in this case the requested country after the refusal can express its redness to call its citizen to criminal liability on its territory for the crime committed abroad. This means prosecution in lieu extradition. Article 14 of Code of Criminal Procedure of the Republic of Armenia provides the provision supporting prosecution in lieu extradition in cases involved nationals.

Brazilian Extradition Decree-Law, article 1, provides the following “In no case shall the extradition of Brazilians, requested by a foreign state, be granted. ... If the extradition of a Brazilian is requested, he shall be tried in his own country when the act of which he is accused constitutes a violation under Brazilian law. If the penalty specified in the Brazilian law is more severe than that of the requesting State, it shall be reduced accordingly.”³⁶

Article 6 of the European Convention on Extradition provides that “If the requested Party does not

extradite its national, it shall at the request of the requesting Party submit the case to its competent authorities in order that proceedings may be taken if they are considered appropriate. For this purpose, the files, information and exhibits relating to the offence shall be transmitted without charge by the means provided for in Article 12, paragraph 1. The requesting Party shall be informed of the result of its request.”

In contrast to the above mentioned examples and laws, US domestic legislation does not authorize prosecution of United States citizens for crimes committed abroad.³⁷

“Extradition shall not be granted when the person claimed has, according to the law of either the requesting or the requested Party, become immune by reason of lapse of time from prosecution or punishment” (article 10 of the Convention). Also, article 9 provides the principle “Non bis in idem” which means no double jeopardy for the same offence. Article 11 provides that “If the offence for which extradition is requested is punishable by death under the law of the requesting Party, and if in respect of such offence the deathpenalty is not provided for by the law of the requested Party or is not normally carried out, extradition may be refused unless the requesting Party gives such assurance as the requested Party considers sufficient that the deathpenalty will not be carried out”.

Procedure

Once receiving information

concerning whereabouts of searched person, based on the treaty between requesting and requested states, the requesting state files a request to the appropriate authority of the requested state to grant the extradition of the individual to stand the trial and be called for criminal liability. This request shall contain: identity of wanted person, identity of victim, time and place of committing the crime, and the contacts of the requesting authorities. Additional information, required by the acting treaty or international law shall be attached to the request. Upon the request, or upon the search information received through Interpol or Police, the requested country ensures the preliminary arrest (detention) of the individual found on the territory of the requested state. The time limits of this preliminary measure cannot exceed 40 days. 38If the requested state fails to provide all necessary information and materials on the case to ensure the extradition, detainee would be released.

The scope of inquiry before the extradition magistrate or extradition officials (can vary from state to state) is to be directed to proof the identity of the offender, to determination whether or not the crime is extraditable according to the existing treaty, to verify whether the accused has committed the offence with which he/she is charged. Once extradition officials holds the decision that the offence is extraditable and there are no grounds to deny the extradition request, the individual has a right to appeal or to habeas corpus and the laws regulating the mentioned practices also vary from country to country. Law of Israel for example, states that the



Criminal law

wanted person and the attorney General can appeal the decision on extradition. The person accused for surrender can also challenge the legality of his detention by means of petition for a writ of Habeas Corpus.³⁹

Extradition Warranties

Extradition Warranties are the other important aspect of extradition procedure. Extradition laws and international documents like – European convention on Extradition, 1957, Convention between CIS countries On Legal Assistance on Civil, Family and Criminal Matters, of 1993, provides that the requesting country in its request of extradition shall warranty that upon the return of the requested individual he/she shall not be proceeded against, sentenced or detained with a view to the carrying out of a sentence or detention order for any offence committed prior to his surrender other than that for which he was extradited, nor shall he be for any other reason restricted in his personal freedom (some limitations to this rule are provided by the article 14 of the convention). Article 15 of the European Convention on Extradition provides that “the requesting Party shall not, without the consent of the requested Party, surrender to another Party or to a third State a person surrendered to the requesting Party and sought by the said other Party or third State in respect of offences committed before his surrender.”

Conclusion

As we can see, mostly, extradition

legislation, as well as its practice not so much varies from country to county. Mostly it is explained by the fact that, international extradition is a practice established by international principles, developed by international law and implemented by international bilateral and multilateral documents, which provide extradition procedure for large number of countries and member states. And even in the absence of treaty between the requesting and requested states, the states are governed by the international practice of the states that act according to the extradition treaties. In other words, extradition implemented according to the existing international treaties based on the norms of international law, creates precedents for the cases where no extradition treaty comes to govern, reinforcing by that the role of international law and international custom in combating common criminality.

Bibliography

- International extradition: United States Law and Practice, by M.Charif Bassiouni, fourth edition, 1937, Oceana Publications Inc.,
- Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968
- European Convention on extradition of 1957
- Wikipedia Encyclopedia
- United Nations Conventions
- Own practice
- The Assyro-Babylonian Mythology, <http://home.comcast.net/~chris.s/assyrb/abyl-faq.html>

Criminal law

1. Assyria, was the northern portion of Mesopotamia (the area of the Tigris and Euphrates rivers), who's capital was Ashur (until 883 BCE, when it was moved to Calah/Nimrud) and whose reach included the major city of Nineveh (Ninua).

2. International extradition: United States Law and Practice, by M.Cherif Bassiouni, fourth edition, 1937, Oceana Publications Inc., p. 30.

3. International extradition: United States Law and Practice, by M.Cherif Bassiouni, fourth edition, 1937, Oceana Publications Inc., p. 31.

4. International extradition: United States Law and Practice, by M.Cherif Bassiouni, fourth edition, 1937, Oceana Publications Inc., p. 31.

5. International extradition: United States Law and Practice, by M.Cherif Bassiouni, fourth edition, 1937, Oceana Publications Inc., p. 31.

6. International Public Law, by professors of Moscow Academy of Law, 2005.

7. International extradition: United States Law and Practice, by M.Cherif Bassiouni, fourth edition, 1937, Oceana Publications Inc., p. 31.

8. International extradition: United States Law and Practice, by M.Cherif Bassiouni, fourth edition, 1937, Oceana Publications Inc., p.31.

9. International extradition: United States Law and Practice, by M.Cherif Bassiouni, fourth edition, 1937, Oceana Publications Inc., p. 33-34.

10. International extradition: United States Law and Practice, by M.Cherif Bassiouni, fourth edition, 1937, Oceana Publications Inc., p. 34.

11. As of 26/11/2007 Convention is

ratified by 47 Member-States and by two Non-Member States of the Council of Europe.

12. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

13. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

14. Information from own practice.

15. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

16. Title 18 of the US Code.

17. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

18. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968

19. Commonwealth of Independent States, established after collapse of the Soviet Union

20. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

21. "Rules in a treaty becoming binding on third States through international custom" Vienna Convention of Law on Treaties 1969, article 38.

22. Marjorie M. Whiteman – B.A, LL.B, M.P.L., J.S.D, LL.D, (HON.), Assistant Legal adviser, Department of State.

23. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US



Criminal law

Department of State Publication, February 1968.

24. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

25. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

26. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

27. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

28. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

29. Some time, the offenders move from one country to another and since they still are under the international search, they can be arrested in other state, in which the extradition procedure will differ from the procedure of previous requested country (own practice).

30. UN Convention on non application of statute of limitation to the crimes against humanity, war crimes, genocide.

31. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication,

February 1968.

32. (UN Convention on Prevention and Punishment of the Crime of Genocide).

33. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

34. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

35. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

36. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

37. Digest of International Law, by Marjorie M. Whiteman, v. 6, US Department of State Publication, February 1968.

38. European Convention on Extradition, 1957.

39. Wikipedia Encyclopedia, it is the name of a legal action, or writ, through which a person can seek relief from unlawful detention of themselves or another person. The writ of habeas corpus has historically been an important instrument for the safeguarding of individual freedom against arbitrary state action.

«ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ԼԵՉՈՒՆ» ՍԴՐԲԵՉԱՆԻ ՀԱԿԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՔԱՐՈՉՉՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Ժամանակակից աշխարհում տեղեկատվական պատերազմները դարձել են պետությունների արտաքին և ներքին քաղաքականության կարևորագույն բաղադրիչներից մեկը: Տեղեկատվական պատերազմների դերն էլ ավելի բարձրացրեցին աշխարհում տեղի ունեցող գլոբալացման գործընթացները, որոնք հանգեցրին «Քափանցիկ սահմանների» առաջացման գործոնին և կտրուկ բարձրացրին տեղեկատվության ազատ փոխանակման հնարավորությունները: 21-րդ դարում տեղեկատվական պատերազմը դիտարկվում է որպես ժամանակակից համաշխարհային քաղաքականության հիմնական միջոց՝ հանդիսանալով միաժամանակ քաղաքական և տնտեսական իշխանության հասնելու տիրապետող եղանակ: Տեղեկատվական պատերազմները և դրանց մաս կազմող տեղեկատվական օպերացիաներն ու հոգեբանական ներգործությունը սերտորեն կապված են քարոզչության հետ: Քարոզչությունը մարդկանց որոշակի խմբի գիտակցության, զգացմունքների և տրամադրության վրա ռազմական, տնտեսական, քաղաքական նպատակներով իրականացվող ներգործությունն է հաղորդակցության ցանկացած միջոցի պարբերաբար օգտագործմամբ: Ներազգային և միջազգային մակար-

դակներով տարվող քարոզչությունը դարձել է ժամանակակից պետությունների գործունեության կարևորագույն ուղղություններից մեկը:

Այս առումով չափազանց արդիական է խոսել ադրբեջանական քարոզչամեքենայի կողմից դեռևս 1980-ական թվականների վերջից տարվող հակահայկական քարոզչության մասին, որը հանգեցրել է հայատյացության (արմենոֆոբիայի) առաջացմանն ադրբեջանական հասարակության բոլոր շերտերում: Ընդ որում, այդ քարոզչությունն ուղղված է ոչ միայն ՀՀ-ի կամ Արցախի, այլև ամբողջ հայության դեմ և իր մեջ ընդգրկում է ռասիզմի ակնհայտ տարրեր: Գաղտնիք չէ, որ ներկայումս էլ Ադրբեջանը շարունակում է Հայաստանի դեմ մղել տեղեկատվական պատերազմ բոլոր հնարավոր միջոցներով: Այդ պատերազմի հիմնական տարրերից է ճիշտ կազմակերպված և լայնածավալ կիրառում ունեցող պետական քարոզչությունը, որի կարևորագույն բաղադրիչն է քարոզչության, այսպես կոչված, «ատելության լեզվի» (Hate speech) մեթոդները և մոտեցումները: Քարոզչության այս տեխնոլոգիան, որի հիմքում ընկած են ռասիզմը և անհանդուրժողականությունն այլ ազգերի ներկայացուցիչների նկատմամբ, թույլ է տալիս ձևավորել «թշնամու կերպար» և հիմնականում



Քաղաքագիտություն

կիրառվում է ՁԼՄ-ների և պաշտոնական հայտարարությունների միջոցով: Եվրախորհրդի Նախարարների կոմիտեն «ատելության լեզուն» (Hate speech) սահմանել է որպես ինքնարտահայտման բոլոր այն ձևերը, որոնք ներառում են ռասայական ատելության տարածումը, խթանումը, հրահրումը կամ արդարացումը, ազգատյացությունը, հրեատյացությունը, ինչպես նաև ատելության բոլոր մյուս ձևերը, որոնք հիմնված են անհանդուրժողականության վրա, ինչպես նաև խտրականությունն ազգային փոքրամասնությունների և ներգաղթյալների նկատմամբ:¹ Աղբրեջանական քարոզչամեթոդների կողմից օգտագործվող այս տեխնոլոգիայի մեթոդները և եղանակները վիթխարի ազդեցություն են ունենում աղբրեջանական հասարակությունում հայատյացության տարածման գործում:

Աղբրեջանական հասարակությունում հակահայկական տրամադրություններն առկա էին դեռևս 1918թ-ին, երբ ձևավորվեց աղբրեջանական պետությունը: Խորհրդային ժամանակաշրջանում այդ տրամադրությունները շարունակում էին ինտենսիվորեն զարգանալ՝ դրսևորվելով հիմնականում պատմամշակութային հարթությունում, երբ պատմաբանները ձգտում էին աղբրեջանականացնել Ադր. ԽՍՀ տարածքում բնակվող տարբեր էթնիկ խմբերի, հատկապես հայերի պատմամշակութային ժառանգությունը:

Խորհրդային Միության թուլացումը և հետագա փլուզումը, դրան հաջորդած նորանկախ պետությունների ու չճանաչված պետական

կազմավորումների առաջացումն ակտիվացրեց մինչ այդ մոռացված կամ էլ լատենտ (ծածուկ) վիճակում գտնվող էթնիկ անհանդուրժողականության դրսևորումները: Հատկապես կովկասյան բազմազգյան միջավայրում, էթնոքաղաքական կոնֆլիկտների բռնկումը հանգեցրեց անհանդուրժողականության և ազգատյացության հզոր ալիքի առաջացման: Պետական մարմինները և նրանց կողմից տարվող քարոզչական աշխատանքն այս մթնոլորտի առաջացման հիմնական պատճառներից էին, քանի որ այս կամ այն էթնիկ, կրոնական կամ սոցիալական խմբի նկատմամբ բացասական վերաբերմունքի առաջացումը ոչ միայն քաղաքացիական հասարակության թուլության նշան է, այլ նաև նպատակամղված պետական քաղաքականության հետևանք:

Հակահայկական տրամադրությունները և հայատյացությունն աղբրեջանական հասարակությունում բուռն կերպով դրսևորվեցին 1988թ-ի փետրվարին Սունգայիթյան ջարդերի ժամանակ և նույն թվականի դեկտեմբերին, երբ Բաքվի աղբրեջանցիները, լսելով Սպիտակի երկրաշարժի մասին, լուրը ցնծության հսկայական ալիք բարձրացրեցին: Այդ գործողությունները հրահրվեցին և ընթացան աղբրեջանական հասարակության ներսում հատուկ կերպով շրջանառվող ապատեղեկատվության համատեքստում, ըստ որի, հայերը «դաժանություններ» էին իրականացնում Խորհրդային Հայաստանի և ԼՂԻՄ սահմաններում բնակվող աղբրեջանցիների նկատմամբ: ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո աղբրե-

ջանական քարոզչամեթոդների հակահայկական գործունեությունն ավելի ակտիվացավ, որի հետևանքով հակահայկական տրամադրությունները վարակեցին արդեն ամբողջ ադրբեջանական հասարակությանը: Արցախյան պատերազմի ժամանակ Ադրբեջանում արդեն ձևավորվել էր «թշնամի հայի» կերպար, որպես «ագրեսորների», «դավադիրների», «ցեղասպանների», որոնք «գրավում» են ադրբեջանական տարածքները և որոնց հարկավոր է ոչնչացնել: Չինադադարից հետո հայատյացության մթնոլորտն ադրբեջանական հասարակությունում ոչ միայն չթուլացավ, այլ շարունակեց ստանալ նոր ազդակներ միաժամանակ «հարստանալով» նոր կարծրատիպերով, արժեքային որակներով և մեկնաբանություններով: Ադրբեջանի հակահայկական քարոզչությունը նոր թափ, որակ և շեշտադրումներ ստացավ 2003թ-ից հետո, երբ իշխանության եկավ Իլհամ Ալիևը: Դրա հիմնական պատճառը նավթի վաճառքից ստացված հսկայական գումարներն էին, որոնք թույլ տվեցին Ադրբեջանին վարել ավելի ակտիվ տեղեկատվական քաղաքականություն՝ ներգրավելով այլ երկրներից այդ ոլորտի մասնագետներին: Այսօր հայատյացության քարոզչությունն Ադրբեջանում հասցվել է պետական քաղաքականության մակարդակի: Հայատյացությունն Ադրբեջանում քարոզվում է բոլոր հնարավոր միջոցներով՝ ներարկելով այն ադրբեջանական հասարակության յուրաքանչյուր անդամի գիտակցության մեջ: Ներկայիս ադրբեջանական հասարակությունն ամբողջովին վարակվել է հայերի դեմ չթաքցված ռասայական ատելու-

թյամբ և Հայաստանի դեմ բացահայտ թշնամությամբ: Այս ամենը տեղի է ունենում պետական մակարդակով տարվող քարոզչության հետևանքով, որի հիմքում ընկած են «ատելության լեզվի» մեթոդները և եղանակները: 2004թ-ին Բուդապեշտում ադրբեջանական բանակի ավագ լեյտենանտ Ռամիլ Սաֆարովի կողմից ՀՀ ՁՈՒ սպա Գուրգեն Մարգարյանի կացնահարումը և Սաֆարովի հետագա հերոսացումն ու արդարացման փորձերն ադրբեջանական հասարակությունում հանդիսանում են «ատելության լեզվի» քարոզչության ամենավառ և ցավալի հետևանքներից մեկը:

Պետք է նշել, որ ադրբեջանական իշխանությունների կողմից հակահայ քարոզչությունը և հայատյացության տարածումն իրականացվում է և՛ միջազգային, և՛ ներպետական մակարդակներում, սակայն հիմնական շեշտադրումը կատարվում է Ադրբեջանի ներսում քարոզչություն կատարելու վրա: «Ատելության լեզվի» տարածումն Ադրբեջանում իրականացվում է մի քանի մակարդակներում:

Առաջին մակարդակում քարոզչությունն իրականացվում է ադրբեջանական իշխանությունների ներկայացուցիչների կողմից, որոնց ռազմամուկ, հակահայկական բնույթի հայտարարությունները խրախուսիչ ազդեցություն են ունենում նաև մյուս մակարդակների վրա: Ադրբեջանում նույնիսկ նախագահների մակարդակով ժամանակ առ ժամանակ հակահայ բնույթի հայտարարություններ են արվում, որոնք արտացոլվում են տեղական մամուլի էջերում: Սակայն հիմնական «բեռը» իրենց վրա են վերցրել Ադրբեջանի իշխանական բուրգի ավելի ցածր ներկայացուցիչները կառավա-



Քաղաքագիտություն

ՀԱՏԱԿԱՆ ԻՋՏԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 - 11 (123 - 124)

96

րության անդամները, Միլի Մեջլիսի պատգամավորները, ուժային կառույցների ներկայացուցիչները, դեսպանները, օմբուդսմենը և այլն: Այստեղ անմասն չեն մնում նաև կրոնական իշխանությունները, մասնավորապես՝ Ադրբեջանի և Կովկասի մուսուլմանների առաջնորդ շեյխուլ իսլամ Ալլահշուքյուր Փաշազադեն, որը, հանդիպելով Լոս Անջելեսի Հանդուր-ժողականության կենտրոնի ղեկավար Աբրահամ Կուլեբին, հայտարարեց. «Կեղծիքն ու դավաճանությունը հայերի արյան մեջ են»:² Ռասիզմով ներծծված նման հռետորաբանությունը դարձել է ժամանակակից Ադրբեջանի քաղաքական կյանքի կարևոր բաղկացուցիչներից մեկը և ամեն կերպ խրախուսվում է երկրի բարձրագույն ղեկավարության կողմից: Ադրբեջանի կառավարող էլիտան, ի դեմս Հայաստանի և հայության ձևավորելով «թշնամու կերպար», լուծում է մի քանի խնդիր: Գաղտնիք չէ, որ Ադրբեջանում չեն պահպանվում մարդու տարրական իրավունքները, չկա օրենքի գերակայություն, գործում է կառավարման կլանային համակարգ, գոյություն ունի ահռելի կոռուպցիա և այլն: Հասարակության ուշադրությունն այս խնդիրներից շեղելու համար Ադրբեջանի կառավարող էլիտան փորձում է հասարակությունը կոնսոլիդացնել՝ «հայկական վտանգի» դեմ ներկայացնելով այն՝ որպես ադրբեջանցիների գոյատևման և անվտանգության սպառնալիք:

Երկրորդ մակարդակում քարոզչություն է տարվում տպագիր և էլեկտրոնային ՉԼՄ-ների միջոցով: Այսօր ադրբեջանական բոլոր թերթե-

րում հազվադեպ կարելի է հանդիպել համարների, որոնք չհիշատակեն «թշնամի հայերի» մասին: Ընդ որում, դա վերաբերում է ինչպես իշխանամետ, այնպես էլ ընդդիմադիր թերթերին: Բացառիկ դեպքերը, երբ լրագրողները կամ որևէ լրատվամիջոց փորձել են դեմ գնալ պաշտոնական քարոզչության տեսակետներին, հանգեցրել են ծանր հետևանքների նրանց համար, ինչպես “Gundelik Azerbaijan” և “Реальный Азербайджан” թերթերի հետ, որոնք փակվեցին, իսկ նրանց հիմնադիրը՝ լրագրող Էյնուլլա Ֆատուլևը, դատապարտվեց ազատազրկման ահաբեկչության և միջէթնիկական ատելություն սերմանելու մեղադրանքով:

Հակահայկական քարոզչություն է իրականացվում նաև արտասահմանի ադրբեջանական համայնքներում տպագրվող թերթերում, որոնց մեջ կարելի է առանձնացնել Բոյուսելում լույս տեսնող «Եվրոխաբար» (“Euroxeber”) թերթը, որը տարածվում է ԵՄ երկրների ադրբեջանական համայնքներում, ինչպես նաև առաքվում է ԵՄ, Եվրախորհրդի, ԵԱՀԿ պաշտոնյաներին: Ադրբեջանական հեռուստա և ռադիոալիքները (AzTV, LIDER TV, ANS և այլն) նույնպես իրականացնում են հակահայ բռուն քարոզչություն արբանյակային կապի միջոցով՝ եթեր հեռարձակելով նաև Եվրոպայի տարածքում: Նախատեսվում է նաև շուտով գործարկել բազմալեզու (այդ թվում նաև հայերեն) միջազգային հեռուստաընկերություն (“ATV International”), որը ժամը մեկ լրատվություն կհաղորդի:

Ինտերնետ ցանցի առաջացումը և աննախադեպ զարգացումը քարոզչություն և հակաքարոզչություն իրա-

կանացնելու առումով տվեցին նոր հսկայական հնարավորություններ: Ադրբեջանը բավականին արդյունավետ կերպով օգտագործում է այդ հնարավորությունները: Ներկայումս ինտերնետ ցանցում գործում են հարյուրավոր ադրբեջանական կայքեր, որոնց մեջ առավել ագրեսիվ հակահայկական քարոզչություն է իրականացնում Day.az լրատվական ռեսուրսը: Անմիջականորեն նախագահի աշխատակազմից վերահսկվող այս կայքում յուրաքանչյուր օր կարելի է հանդիպել «վերլուծական» հոդվածներ հայերի մասին, որոնց իմաստը հետևյալն է. հայերը հիմար են, իսկ մենք՝ խելացի, հայերը վախկոտ են, մենք՝ քաջ, հայերը եկվոր են, մենք՝ տեղացի և այլն: Ընդհանուր առմամբ, կարելի է փաստել, որ ներկայումս Ադրբեջանն իր տրամադրության տակ ունի ժամանակակից ինֆորմացիոն լուրջ զինանոց, որն իրենից մեծ վտանգ է ներկայացնում ՀՀ տեղեկատվական անվտանգության համար:

Հակահայկական քարոզչությունը երրորդ մակարդակում տարվում է գրահրատարակչության միջոցով: Ադրբեջանում հրատարակվող գրականության զգալի հատվածն ուղղված է հակահայկական քարոզչությանը և հայատյացության տարածմանը: Դրանք տպագրվում են թե՛ մասնավոր և թե՛ ակադեմիական շրջանակների կողմից վայելելով պետական աջակցություն: Ադրբեջանի Ազգային անվտանգության նախարարությունը նույնիսկ խրախուսական մրցանակ է սահմանել լավագույն հակահայկական աշխատության համար:³ Վերահրատարակվում

են նաև հակահայկական բովանդակությամբ օտարազգի հեղինակների աշխատություններ (օրինակ՝ Վ.Վելիչկոյի, Մ.Ֆայզլի և այլոց աշխատությունները): Բացահայտ հակահայկական քարոզչություն է իրականացվում դպրոցական, մասնավորապես՝ հումանիտար առարկաների դասավանդման համար նախատեսված դասագրքերում, որի նպատակն է երիտասարդ ադրբեջանցիների շրջանում «թշնամի հայի» կերպարի ներդրումը: Այդ դասագրքերում, ի դեմս հայի, ստեղծվում է խիստ բացասականացված կերպար, որպես ադրբեջանցիների դարավոր և դիսերիմ թշնամի: Որպես առավել ցայտուն օրինակ կարելի է մեջբերում անել 2002թ. Բաքվում լույս տեսած 11-րդ դասարանի պատմության դասագրքից (խմբագիրներ պրոֆեսորներ Ս.Գանդիլով և Ի.Մամեդով). «Դժվար է պատկերացնել, թե որքան են հայերն ատում թուրքերին: Հայերը «Սթինգեր» հրթիռով խփեցին Իլ-76 ինքնաթիռը, որն օգնության էր շտապում Հայաստանի երկրաշարժից տուժած շրջաններին: Խփվեց նաև Հարավսլավիայից երկրաշարժի գոտի ուղևորվող ինքնաթիռը, որը սխալմամբ թուրքական էր համարվել»:⁴

Չորրորդ մակարդակում հակահայկական քարոզչությունն իրականացնում են Ադրբեջանի գիտության, մշակույթի գործիչները, սպորտի հայտնի դեմքերը և այլն: Այս ոլորտների ներկայացուցիչների կողմից տարվող քարոզչությունն ինչ-որ տեղ ավելի ուժեղ ազդեցություն է ունենում Ադրբեջանում հակահայկական հիստերիայի տարածման գործում, քան պաշտոնական քարոզչամեքենայի



Քաղաքագիտություն

գործունեությունը: Ադրբեջանական հասարակությունն այն աստիճանի է վարակվել հայատյացությամբ, որ նույնիսկ այս ոլորտներում գերխնդիր է դրվում ոչ թե սեփական երկրի փառաբանումը, այլ հայի նկատմամբ հաջողության հասնելը: Այս մակարդակում տարվող քարոզչության առավել վառ օրինակներից է Ադրբեջանի շախմատի հավաքականի առաջատար Թեյմուր Ռաջաբովի հայտարարությունը («Քշնամին մնում է թշնամի և մենք բոլորս ատում ենք հայերին»), որը ցնցեց ամբողջ շախմատային աշխարհը:

Չերժ մնալով առավել լայն շրջանակի նյութերի վերլուծությունից՝ կարելի է առանձնացնել Ադրբեջանի հակահայկական քարոզչության որոշ հիմնական թեզեր, որոնց հիմքում ընկած է «ստեղծության լեզուն»:

1. Լեռնային Ղարաբաղի հետ կապված թեզեր, հայերի ագրեսոր, ադրբեջանական տարածքները զավթած, հակամարտություն հրահրող ու միակ մեղավոր լինելու մասին թեզեր:

Արցախյան պատերազմի շրջանում և 1994թ-ի զինադադարից հետո, ամբողջ ադրբեջանական լրատվական դաշտը ողողված է հայերին որպես ագրեսոր և զավթիչ ներկայացնող դրույթներով: Խեղաթյուրելով Արցախյան պատերազմի ազատագրական բնույթը՝ ադրբեջանական քարոզչամեքենան այն ներկայացնում է որպես «միջազգային հայկական լոբբի» և Ռուսաստանի օգնությամբ Հայաստանի ագրեսիա Ադրբեջանի պատմական հողերի նկատմամբ: Անընդհատ խոսվում է Հայաստանի կողմից Ադրբեջանի տարածքների 20%-ի օկուպացիայի, դրանք ռազմական ճանապարհով «ազա-

տագրելու» և 1 մլն ադրբեջանցի փախստականների մասին: Ընդ որում, ադրբեջանական քարոզչամեքենան որպես պատերազմի միակ մեղավորներ դիտարկում է միմիայն հայերին, որոնց ադրբեջանցիները դարեր առաջ բարեկամաբար հյուրընկալեցին, սակայն այնուհետև հայերը, գտնելով հարմար պահ, նենգաբար դավաճանեցին ադրբեջանցիներին ու հրահրեցին պատերազմ: Ադրբեջանական ներպետական պրոպագանդայի կողմից անընդհատ խոսվում է նաև Հայաստանի կողմից Ադրբեջանի նվաճման և բռնի ենթարկեցման գաղտնի ծրագրերի մասին, որը կիրականացվի հենց որ ստեղծվեն ներքին ու արտաքին բարենպաստ պայմաններ: Պարբերաբար կեղծ տեղեկատվություն է հաղորդվում իբր Արցախում տեղի ունեցող իրադարձությունների մասին: Օրինակ՝ Միլլի մեջլիսի պատգամավոր Գանիրա Փաշաևայի կողմից շրջանառության մեջ դրվեց այն ապատեղեկատվությունը՝ իբր պատերազմից հետո շուրջ 4 հազար ադրբեջանցի երեխա գերի է մնացել հայերի մոտ: Որպես դրա շարունակություն, 2006թ-ի հոկտեմբերի 3-ին Բաքվի «Триво вьдора» թերթում տեղեկատվություն տարածվեց, որ հայերը, գերեվարված ադրբեջանցի երեխաներից մահապարտներ են պատրաստում Լաչինի շրջանի Չաբուղ գյուղում: Բնականաբար, նման լուրերի տարածումը հայատյացության նոր ալիքներ է առաջացնում ադրբեջանական հասարակության մոտ: Վերջին շրջանում ադրբեջանական հասարակության մեջ ներդրվում է նաև «Արևմտյան Ադրբեջանի» մասին գաղափարը, ըստ որի՝ ոչ միայն Արցախի, այլ

նաև ՀՀ-ի տարածքը հանդիսանում է աղբբեջանական պատմական հող, որը հայերը ևս զավթել են: Ընդհանուր առմամբ, աղբբեջանական քարոզչամեքենայի կողմից կիրառվող այս տիպի թեզերին հատուկ է ռազմական հռետորությունը, որը հանգեցնում է հասարակության մեջ ռազմական փսիխոզի արմատավորման և ռևանշի հասնելու ձգտումների:

2. Հայերին, որպես աղբբեջանցիների նկատմամբ վայրագություններ և ցեղասպանություններ գործած ազգներկայացնող թեզեր:

1998-ի մարտի 26-ին Աղբբեջանի նախագահ Հեյդար Ալիևը ստորագրեց, այսպես կոչված, «Աղբբեջանցիների ցեղասպանության մասին» հրամանագիրը: Նրա իրավահաջորդ Իլհամ Ալիևի կողմից հայտարարվեց, որ «Վերջին 200 տարիների ընթացքում հայ ազգայնականների կողմից աղբբեջանական ժողովրդի նկատմամբ իրականացվել է ագրեսիա և ցեղասպանություն»:⁵ Խոսքն այստեղ գնում է 3 պատմական փաստերի խեղաթյուրման հիմքի վրա իրականացվող քարոզչության մասին: 1918թ. Բաքվի կոմունայի զինված ուժերի և մահմեդականների զինված ամբոխի միջև տեղի ունեցան բախումներ, որն աղբբեջանական պրոպագանդան ներկայացնում է որպես հայերի կողմից «աղբբեջանցիների ցեղասպանություն», «հանցագործ պլանի» իրագործում, որը հանգեցրեց 50 հազար աղբբեջանցիների, ինչպես նաև այլ ժողովուրդների (մասնավորապես՝ հրեաների) սպանության: Այս ուղղվածության մյուս քարոզչական թեզը վերաբերում է 1990թ. հունվարի 20-ին, երբ Բաքվում խորհրդա-

յին բանակի գործողությունների արդյունքում զոհված աղբբեջանցիները ներկայացվում են իբրև հայկական սադրանքների զոհեր: Ընդ որում, իրադարձությունները ներկայացվում են համատեքստից կտրված՝ դեպքերի մասին հիշատակումը սկսելով միայն հունվարի 20-ից, շրջանցելով հայերի նկատմամբ հունվարի 13-ից սկսած ջարդերը և արտաքսումը, որի պատճառով էլ խորհրդային բանակը հայտնվել էր Բաքվում: Հաջորդը Խոջալուում իրականացված «ցեղասպանության» տեսակետի զարգացումն է: Խոջալուի դեպքերի խեղաթյուրված պատկերումն աղբբեջանական քարոզչամեքենայի առանցքային և կարևորագույն թեմաներից մեկն է: Այս թեմայի շուրջ իրականացվում են աշխարհին «իրականությունը» ներկայացնելուն ուղղված հետևողական քայլեր, հրատարակվում են բազմաթիվ հոդվածներ, գրքեր և այլն: Հայկական կողմն իրականացրել է համապարփակ հետազոտություն աղբբեջանական և արտասահմանյան չեզոք աղբբյուրների հիման վրա, որը թույլ տվեց կազմել տեղի ունեցածի ամբողջական պատկերը:⁶ Այս ուղղության քարոզչական թեզերի մեջ են մտնում նաև պատերազմի ժամանակ հայերի կողմից իբր իրականացված վայրագություններ (կանանց, երեխաների և ծերերի նկատմամբ), որոնք, որպես կանոն, իրենց մեջ կրում են հուզականության ուժեղ տարրեր: Այս ուղղության թեզերը մի կողմից ծառայում են աղբբեջանցիների՝ որպես «զոհի կերպարի» ամրագրմանը և հայերից «թշնամու կերպարի» կերտմանը, իսկ մյուս կողմից՝



Քաղաքագիտություն

կոչված են հակակշիռ ստեղծելու Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացին:

3. Հայերի վախկոտ, խաբեբա, նենգամիտ, արյունարբու և դավաճան լինելու մասին թեզեր:

Ադրբեջանական քարոզչամեքենան ջանում է հայերին ներկայացնել անմարդկային կերպարով՝ որպես վախկոտ, խաբեբա և արյունարբու, զարգացման ցածր մակարդակում գտնվող էթնոս: Իրականացվում է անցյալի և ներկայի հայ գործիչների վարկաբեկում, ռազմական հերոսներին պարտվածի բնութագրի հաղորդում:⁷ Ադրբեջանցիների համեմատությամբ հայերը ներկայացվում են իբրև երկրորդական էթնոս, որը միշտ գտնվել է նրանց իշխանության տակ: Աղավաղվում է նաև հայոց պատմությունը՝ շրջանառության մեջ դնելով տարածաշրջանում հայերի եկվոր էթնոս լինելու գաղափարը: Ցանկանալով խեղաթյուրել հայի բարոյաժողովրդական և քաղաքական անկարգի լոկալիզացիան, աշխարհի ցանկացած կետում ծագումով հայի կողմից կատարված թեկուզ ամենամանր հանցագործությունը լուսաբանում են բացահայտ էթնիկական տեսնակյունից:

Այսօր հայատյացությունը Ադրբեջանում գտել է համատարած ծավալում և ընդգրկել է հասարակության ճնշող մեծամասնությանը: Այն տարածվել է գործունեության բոլոր բնագավառներում, կապ չունի լինի դա քաղաքականություն, մշակույթ, գիտություն, թե սպորտ: Բոլոր այս ոլորտներում առաջնային և կարևորագույն նպատակ է համարվում հայերի նկատմամբ հաջողու-

թյան հասնելը: Նույնիսկ չնչին հաջողությունը հայի նկատմամբ երկրորդական որևէ մրցույթում հայտարարվում է համաժողովրդական հաջողություն: Ադրբեջանում տեղի ունեցող գործընթացները ցույց են տալիս, թե ինչ աստիճանի է վարակված ադրբեջանական հասարակությունը հայատյացությամբ և որքան թույլ է նրա իմունային համակարգը: Անհանդուրժողականությունը, ռասիզմի քարոզչությունը դարձել է ներկայիս Ադրբեջանի քաղաքական և հասարակական կյանքի կարևորագույն բաղկացուցիչներից մեկը: Գաղտնիք չէ, որ Ադրբեջանի կառավարող էլիտան ասիմիլյացիոն քաղաքականություն է վարում Ադրբեջանում բնակվող ազգային փոքրամասնությունների թափշների, լեզգիների, ավարների, ուդիների և այլ խմբերի նկատմամբ, որի հիմքում նույնպես ընկած են ռասիզմի ակնհայտ տարրեր: Միջազգային հանրությունը պարտավոր է անհապաղ միջամտություն իրականացնել, այլապես ադրբեջանական պետությունը վերջնականապես կձևավոխի ֆաշիստական տիպի պետության: Միջազգային որոշ կազմակերպություններ արդեն արձագանքել են ադրբեջանական հասարակությունում տեղի ունեցող գործընթացներին: Մարդու իրավունքների Հելսինկյան խումբն իր զեկույցում փաստում է, որ հայատյացության դրսևորումներն Ադրբեջանում պաշտպանվում են որոշ պաշտոնյաների և օմբուդսմենի կողմից:⁸ 2007 թվականի մայիսին հրապարակված Ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ եվրոպական կոմիտեի (ECRI) երկրորդ զեկույցում նույնպես նշվում է,

որ Ադրբեջանում պետությունը ներկայացնող մարդկանց կողմից թույլ են տրվում հայտարարություններ, որոնք թշնամություն են առաջացնում բնակչության մոտ հայերի նկատմամբ:

Հաշվի առնելով ադրբեջանական հրապարակումների խիստ հակահայկական և ռասիստական բնույթը՝ հայկական կողմը պետք է միջազգային դատարանական առաքելությունների ուշադրությունը հրավիրի այդ հրապարակումների վրա կամ դրանց մոնիթորինգի անցկացման հարց բարձրացնի, կամ էլ դիմի միջազգային դատարան:

Ադրբեջանի ինֆորմացիոն քաղաքականությունը սերմանում է ազգային ագրեսիվ, ռևանշիստական բնույթի գաղափարախոսություն, որը պայթյունավտանգ իրավիճակ է առաջացնում Հարավային Կովկասում, անհաղթահարելի խոչընդոտներ է առաջացնում Լեռնային Ղարաբաղի կոնֆլիկտի խաղաղ կարգավորման գործընթացին և հավանական է դարձնում Ադրբեջանի ներսում միջէթնիկական և միջկրոնական բախումների առաջացումը:

1 <http://www.medialaw.ru/publications/zip/125/4.htm>. **Китайчук М.** Правовые механизмы противодействия “языку вражды” в СМИ.

2 <http://www.day.az/news/society/125166.html>.

3. Преступление армянских террористических и бандитских формирований против человечества (19-20вв.), Баку, 2004. Գիրքն արժանացավ Ադրբեջանի ԱԱՆ խրախուսական մրցանակին (\$2000): “Зеркало”, 19.03.2004.

4. **Գեմոյան Հ.** Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի շուրջ քարոզչության և հակաքարոզչության կազմակերպման և իրականացման եղանակների մասին: Նորավանք ԳԿՀ, Երևան, 2005:

5 http://ru.wikipedia.org/wiki/День_азербайджанского_геноцида”.

6. **Гайк Демоян, Левон Мелик-Шахназарян** Ходжалинское дело: особая папка, Ереван, 2003. **Hayk Demoyan, Levon Melik-Shahnazaryan** Khodjalu Case: A Special Dossier, Yerevan, 2004.

7. **Վրթանեսյան Կարեն** «Հայ-ադրբեջանական հակամարտության քարոզչության թեզերը», «Գլոբուս. Ազգային անվտանգություն», #2 (6) (Inf), Երևան, 2009:

8 http://www.ihf-hr.org/viewbinary/viewdocument.php?doc_id=6322, Extract from the IHF report. Human Rights in the OSCE Region: Europe, Central Asia and North America, Report 2005.



Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆԻ

ՔԱԳԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱՎԱՆ ԴԱՍԱՏԸ

(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի հոկտեմբերի 16-ին դռնբաց դատական նիստում, քննելով Արթուր Հովհաննիսյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 06.03.2009 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Վանուշ Հովհաննիսյանի ընդդեմ «Կենտրոն» նոտարական տարածքի նոտար Նունե Սարգսյանի, Արթուր Հովհաննիսյանի, երրորդ անձ ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Էրեբունու տարածքային ստորաբաժանման՝ ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիրն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Վանուշ Հովհաննիսյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել «Կենտրոն» նոտարական տարածքի նոտար Նունե Սարգսյանի կողմից 26.04.2007 թվականին Արթուր Հովհաննիսյանի անվամբ տրված Երևանի Նոր Արեշի 36 փողոցի թիվ 15 հասցեի անշարժ գույքի վերաբերյալ ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիրը:

Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 22.04.2008 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 25.06.2008 թվականի որոշմամբ Դատարանի վճիռը բեկանվել է, և գործն ուղարկվել է նույն դատարան՝ նոր քննության:

Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 04.12.2008 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (Վերաքննիչ դատարան) 06.03.2009 թվականի որոշմամբ Դատարանի 04.12.2008 թվականի վճիռը մասնակիորեն բեկանվել է և փոփոխվել՝ հայցը բավարարվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Արթուր Հովհաննիսյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Վանուշ Հովհաննիսյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածը, որի արդյունքում չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1225-րդ հոդվածի 5-րդ մասը և 1226-րդ հոդվածի 3-րդ մասը:

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 – 11 (123 – 124)
ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ չի գնահատել Ազատ Հովհաննիսյանի սեփականության իրավունքի ծագման և Արթուր Հովհաննիսյանին 26.04.2007 թվականին ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիր տալու համար հիմք ծառայած հանգամանքները, մասնավորապես՝ Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 03.05.1999 թվականի վճիռը, որով անվավեր է ճանաչվել Ազատ Հովհաննիսյանի՝ Անահիտ և Գագիկ Հովհաննիսյանների անվամբ կազմված կտակը, այդ վճռի դեմ վերաքննիչ բողոք բերելու արդյունքում կայացված ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի՝ 23.06.1999 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճիռը, որով հաստատվել է վիճելի գույքը փաստացի տիրապետողների միջև բաժանելու մասին կողմերի հաշտության համաձայնությունը, դրա հիման վրա Ազատ, Վանուշ, Գայանե Հովհաննիսյանների և Սիրվարդ Մարգարյանի միջև 28.10.1999 թվականին կնքած «Անշարժ գույքի բաժանման պայմանագիրը»:

Վերաքննիչ դատարանը, չկիրառելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1225-րդ հոդվածի 5-րդ մասը, հայցի բավարարման հիմքում դրել է նաև այն հանգամանքը, որ Ազատ Հովհաննիսյանը գործարքից ծագող իրավունքների պետական գրանցում չի կատարել, որը հանգեցրել է դրա անվավերությանը և եկել է սխալ եզրահանգման այն մասին, որ Ազատ Հովհաննիսյանը վիճելի տան նկատմամբ սեփականության իրավունք ձեռք չի բերել:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 06.03.2009 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Դատարանի 04.12.2008 թվականի վճռին:

2.1. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Սույն գործով էական նշանակություն ունի այն հանգամանքը, որ Գևորգ Հովհաննիսյանը Երևանի Նոր Արեշի 36 փողոցի թիվ 15 հասցեի ողջ անշարժ գույքը կտակել է իր դստերը՝ Անահիտ Հովհաննիսյանին, և վերջինիս որդուն՝ Գագիկ Հովհաննիսյանին: Նշված կտակը դատական կարգով վիճարկել է միայն Վանուշ Հովհաննիսյանը, սակայն վեճը լուծվել է հաշտության համաձայնությամբ, որում շարադրված պայմանները Ազատ Հովհաննիսյանին չեն վերաբերվել, քանի որ նա չի հանդիսացել տվյալ քաղաքացիական գործին մասնակցող անձ:

3.Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. 02.02.1995 թվականի սեփականության վկայագրի համաձայն՝ Երևանի Նոր Արեշ 36 փողոցի թիվ 15 տան սեփականատերն էր Գևորգ Հովհաննիսյանը (հատոր 2-րդ, գ. թ. 41):

2. 18.05.1998 թվականին տրված թիվ ԱԱ 044137 մահվան վկայականի համաձայն՝ Գևորգ Հովհաննիսյանը մահացել է 27.12.1992 թվականին (հատոր 2-րդ, գ. թ. 44):

3. Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 03.05.1999 թվականի վճռով անվավեր է ճանաչվել Գևորգ Հովհաննիսյանի՝ Անահիտ և Գագիկ Հովհաննիսյանների անվամբ կազմված կտակը, իսկ այդ վճռի դեմ վերաքննիչ բողոք բերելու արդյունքում ՀՀ քաղաքացիական գործերով վե-



Դատական պրակտիկա

րաքննիչ դատարանի՝ 23.06.1999 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով հաստատվել է կողմերի հաշտության համաձայնությունն այն մասին, որ յուրաքանչյուր տիրապետող իրավունք ունի իր փաստացի տիրապետման ներքո գտնվող անշարժ գույքը տնօրինելու, իսկ անօրինական կառույցները՝ օրինականացնելու:

Նշված գործով Ազատ Հովհաննիսյանը գործին մասնակցող անձ չէր (հատոր 1-ին գ. թ. 8):

4. Ազատ, Վանուշ, Գայանե Հովհաննիսյանների և Սիրվարդ Մարգարյանի միջև 28.10.1999 թվականին կնքվել է «Անշարժ գույքի բաժանման պայմանագիր», որով Ազատ Հովհաննիսյանին սեփականության իրավունքով անցել է Երևանի Նոր Արեշի 36 փողոցի թիվ 15 հասցեում գտնվող անշարժ գույքից 67.1 քմ մակերեսով շինությունը, 81.0 քմ մակերեսով հողամասը և ընդհանուր օգտագործման իրավունքով 67.9 մակերեսով հողամասը (հատոր 2-րդ, գ. թ. 48):

5. Երևանի Էրեբունի համայնքի թիվ 14 տեղամասի լիազոր ներկայացուցչի կողմից 25.04.2007 թվականին տրված տեղեկանքի համաձայն՝ Գևորգ Հովհաննիսյանի մահից հետո նրա որդին՝ Ազատ Հովհաննիսյանը, մինչև իր մահը բնակվել է Երևանի Նոր Արեշ 36 փողոցի թիվ 15 հասցեում (հատոր 1-ին գ. թ. 34):

6. ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի աշխատակազմի 20.10.2006 թվականին տրված տեղեկանքի համաձայն՝ Երևանի Նոր Արեշի 36 փողոցի թիվ 15 հասցեում գտնվող անշարժ գույքի՝ Ազատ Հովհաննիսյանի բաժնի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցում չի կատարվել (հատոր 2-րդ, գ. թ. 39):

7. 21.09.2000 թվականի թիվ 6319 «Մահվան վերաբերյալ ակտի գրանցման» համաձայն՝ Ազատ Հովհաննիսյանը մահացել է 18.09.2000 թվականին (հատոր 1-ին գ. թ. 31):

8. Երևանի Էրեբունի համայնքի թիվ 14 տեղամասի լիազոր ներկայացուցչի կողմից 28.03.2007 թվականին և 25.04.2007 թվականին տրված տեղեկանքների համաձայն՝ Ազատ Հովհաննիսյանի որդին՝ Արթուր Հովհաննիսյանը, փաստացի տիրապետել է Ազատ Հովհաննիսյանին պատկանող վերոնշյալ անշարժ գույքը (հատոր 1-ին գ. թ. 34):

9. 26.04.2007 թվականին Արթուր Հովհաննիսյանին՝ որպես Ազատ Հովհաննիսյանի առաջին հերթի ժառանգի, տրվել է Երևանի Նոր Արեշի 36 փողոցի թիվ 15 հասցեում գտնվող անշարժ գույքի ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիր (հատոր 1-ին գ. թ. 29):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1186-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ժառանգության զանգվածի մեջ է մտնում ժառանգության բացման օրը **ժառանգատուին պատկանող** գույքը՝ ներառյալ դրամը, արժեթղթերը, գույքային իրավունքները և պարտականությունները:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1225-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ ընդունված ժառանգությունը ժառանգության բացման ժամանակից համարվում է ժառանգին պատկանող, անկախ այդ գույքի նկատմամբ **ժառանգի իրավունքի պետական գրանցումից**, եթե նման իրավունքը ենթակա է գրանցման:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ եթե այլ բան սպացուցված չէ, սպա ժառանգությունը ժառանգի կողմից ընդունված է համարվում, երբ նա սկսում է փաստացի տիրապետել կամ կառավարել ժառանգված գույքը՝ ներառյալ, երբ ժառանգը՝

1) միջոցներ է ձեռնարկել գույքը պահպանելու և այն երրորդ անձանց ոտնձգություններից կամ հավակնություններից պաշտպանելու համար.

2) իր հաշվին կատարել է գույքը պահպանելու ծախսեր.

3) իր հաշվից վճարել է ժառանգատուի պարտքերը կամ երրորդ անձանցից ստացել է ժառանգատուին հասանելիք գումարները:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1236-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ժառանգության զանգվածի մեջ մտնող և երկու կամ մի քանի ժառանգների ընդհանուր բաժնային սեփականության ներքո գտնվող գույքը կարող է բաժանվել ժառանգների համաձայնությամբ:

Դատարանը հայցի մերժման հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ Ազատ Հովհաննիսյանը Նոր Արեշ 36 փողոցի թիվ 15 հասցեի անշարժ գույքի սեփականատերն է: Նման եզրահանգման համար Դատարանը հիմք է ընդունել՝ 23.06.1999 թվականի ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի 23.06.1999 թվականի վճիռը, ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի 28.02.2007 թվականին տրված ձև 2 տեղեկանքը, 20.10.2006 թվականին Կադաստրի տրված տեղեկանքը, 15.08.2006 թվականին Վանուշ Հովհաննիսյանին տրված թիվ 1506851 անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականը:

Վերաքննիչ դատարանը հայցի բավարարման հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի 23.06.1999 թվականի վճռով հաստատված կողմերի միջև հաշտության համաձայնություն կնքելիս Ազատ Հովհաննիսյանը դատավարության կողմ չի հանդիսացել, ուստի նշված վճիռը վերջինիս համար իրավունքներ և պարտականություններ չի առաջացրել: Բացի այդ, Ազատ Հովհաննիսյանը անշարժ գույքի բաժանման պայմանագրից ծագող սեփականության իրավունքի պետական գրանցում չի կատարել, ուստի պետական գրանցման պահանջը չպահպանելը հանգեցրել է պայմանագրի անվավերության:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Գևորգ Հովհաննիսյանը Երևանի Նոր Արեշ 36 փողոցի թիվ 15 ամբողջ տունը կտակել էր Անահիտ և Գագիկ Հովհաննիսյաններին: Նշված կտակի վավերականության հարցը Վանուշ Հովհաննիսյանի կողմից վիճարկվել է, և Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 03.05.1999 թվականի վճռով այն անվավեր է ճանաչվել: Նշված վճռի դեմ վերաքննիչ բողոք բերելու արդյունքում ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի՝ 23.06.1999 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով հաստատվել է կողմերի հաշտության համաձայնությունն այն մասին, որ վերոնշյալ հասցեի անշարժ գույքի **յուրաքանչյուր տիրապետող** իրավունք ունի իր **փաստացի տիրապետման** ներքո գտնվող անշարժ գույքը տնօրինելու, իսկ անօ-



Դատական պրակտիկա

րինական կառույցները՝ օրինականացնելու: Այնուհետև հիշյալ վճռի հիման վրա Երևանի Նոր Արեշ 36 փողոցի թիվ 15 հասցեի անշարժ գույքի փաստացի տիրապետողների՝ Ազատ, Վանուշ, Գայանե Հովհաննիսյանների և Սիրվարդ Մարգարյանի միջև կնքվել է «Անշարժ գույքի բաժանման պայմանագիր», որով հստակեցվել է ժառանգության զանգվածից յուրաքանչյուրին պատկանելիք բաժինը:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալ փաստերը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Դատարանի կողմից ճիշտ են գնահատվել գործով ձեռք բերված ապացույցները, և հայցն իրավացիորեն մերժվել է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Այսպես՝ ՀՀ քաղաքացիական գործերով վերաքննիչ դատարանի՝ 23.06.1999 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով հաստատված հաշտության համաձայնությունից հետևում է, որ կողմերն ընդունել են Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 03.05.1999 թվականի վճռով կտակն անվավեր ճանաչելու հանգամանքը և համաձայնության են եկել վիճելի անշարժ գույքն ըստ օրենքի ժառանգական իրավունքով ժառանգելու մասին: Նման պարագայում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ըստ օրենքի առաջին հերթի ժառանգ է համարվել նաև Ազատ Հովհաննիսյանը, որը, փաստացի տիրապետելով վիճելի անշարժ գույքը, ընդունել է ժառանգական զանգվածի իր բաժինը:

Ինչ վերաբերում է Վերաքննիչ դատարանի այն պատճառաբանությանը, որ Ազատ Հովհաննիսյանը պետական գրանցման չի ենթարկել «Անշարժ գույքի բաժանման պայմանագրից» ծագող սեփականության իր իրավունքը, հետևաբար, վիճելի գույքի նկատմամբ ձեռք չի բերել սեփականության իրավունք, ապա Վճռաբեկ դատարանն այն անհիմն է համարում, քանի որ սույն գործով ժառանգության զանգվածի բաժանման վերաբերյալ ժառանգների միջև առկա է համաձայնություն: Բացի այդ, Ազատ Հովհաննիսյանը վիճելի անշարժ գույքի փաստացի տիրապետման ուժով արդեն իսկ ձեռք է բերել դրա նկատմամբ սեփականության իրավունք՝ անկախ այդ իրավունքի պետական գրանցումից:

Ելնելով վերոգրյալից՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ազատ Հովհաննիսյանին սեփականության իրավունքով պատկանող Երևան քաղաքի Նոր Արեշի 36 փողոցի 15 հասցեում գտնվող անշարժ գույքից 67.1 քմ մակերեսով շինությունը, 81.0 քմ մակերեսով հողամասը և ընդհանուր օգտագործման իրավունքով 67.9 մակերեսով հողամասը մտնում են ժառանգության զանգվածի մեջ, հետևաբար, Ազատ Հովհաննիսյանի որդի Արթուր Հովհաննիսյանը՝ որպես ըստ օրենքի առաջին հերթի ժառանգ, փաստացի տիրապետման ուժով համարվում է այդ ժառանգությունն ընդունած ժառանգ:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Սիաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետով սահմանված՝ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիա-

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 – 11 (123 – 124)
ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
106

Դատական պրակտիկա

կան գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալով՝ Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 06.03.2009 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 04.12.2008 թվականի վճռին:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 - 11 (123 - 124)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

107



Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

ՔԱՂԱՔԱԳԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱԾ

(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի հոկտեմբերի 16-ին դռնբաց դատական նիստում, քննելով Մարինե Գալստյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 04.02.2009 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Լուսիկ Գալուստյանի ընդդեմ Մարինե Գալստյանի, Էրեբունու նոտարական գրասենյակի, երրորդ անձ «Էկոմենիկ եկեղեցական փոխատվական ֆոնդ» ունիվերսալ վարկային կազմակերպություն ՍՊԸ-ի, ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի՝ Երևանի Խաղաղ Դռնի 8 շենքի թիվ 9 բնակարանի նվիրատվության պայմանագիրը, սեփականության իրավունքի պետական գրանցումն անվավեր ճանաչելու և սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջների մասին,

ՊԱՐՁԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Լուսիկ Գալուստյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել Երևանի Խաղաղ Դռնի 8 շենքի թիվ 9 բնակարանի 27.04.1998 թվականի նվիրատվության պայմանագիրը, սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը և նշված հասցեի նկատմամբ ճանաչել սեփականության իրավունքը:

Երևանի քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 30.09.2008 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 04.02.2009 թվականի որոշմամբ Դատարանի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Մարինե Գալստյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Լուսիկ Գալուստյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածը, կիրառել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 594-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությունը, 306-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, 585-588-րդ, 317-րդ հոդվածները, որոնք չպետք է կիրառեր, չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 594-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին պարբերությունը, 595-րդ, 596-րդ 332-րդ, 335-րդ հոդվածները, որոնք պետք է կիրառեր:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքները, որ Լուսիկ Գալուստյանն իր կամքով ու գիտակցությամբ է կատարել վեճի առարկա բնակարանի

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 – 11 (123 – 124)
ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
108

նվիրատվությունը, որը վավերացվել է նոտարական կարգով, և կատարվել է դրանից ծագող իրավունքների պետական գրանցում: Վերաքննիչ դատարանը սխալմամբ այն դիտել է որպես շինծու գործարք՝ առանց հիմնավորելու հանդիպական պարտավորության առկայության հանգամանքը, և կիրառել է ցմահ հոգալու պայմանով ռենտայի և դրա միակողմանի դադարման համար՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված կանոնները: Գործարքն առաջինը դիտելու արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը մերժել է նաև հայցային վաղեմություն կիրառելու վերաբերյալ Մարինե Գալստյանի միջնորդությունը՝ դատարան դիմելու համար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված 10-ամյա ժամկետը լրացած չլինելու հիմքով:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել և փոփոխել Վերաքննիչ դատարանի 04.02.2009 թվականի որոշումը՝ հայցը մերժել:

2.1. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Լուսիկ Գալուստյանը, լինելով ծեր, հիվանդ ու միայնակ կին, իրեն ցմահ հոգալու պայմանով վեճի առարկա բնակարանը նվիրել է իր եղբոր դստերը՝ Մարինե Գալստյանին: Թեև վերջինս չի ընդունում, որ բնակարանը նվիրելու ժամանակ կողմերի միջև կայացվել է Մարինե Գալստյանի կողմից Լուսիկ Գալուստյանին պահելու և խնամելու մասին հաստիկ համաձայնություն, սակայն և՛ հայցադիմումի պատասխանով, և՛ դատաքննության ընթացքում Մարինե Գալստյանի, ինչպես նաև դատաքննությանը ներգրավված վկաների ցուցմունքներով հաստատվում է կողմերի միջև հանդիպական պարտավորության առկայության փաստը: Այն է՝ Մարինե Գալստյանի կողմից Լուսիկ Գալուստյանի խնամքը և կենցաղային կարիքները ցմահ հոգալու պարտավորությամբ վերջինիս կողմից իր միակ բնակելի տարածությունը անհատույց կարգով օտարել է պատասխանողին, իսկ վերջինս իր ընտանիքով մշտապես պետք է հոգար Լուսիկ Գալուստյանի խնամքը և ֆինանսական աջակցություն ցույց տար նրան:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) 27.04.1998 թվականին Լուսիկ Գալուստյանը Երևանի Խաղաղ Դռնի 8 շենքի թիվ 9 հասցեի բնակարանը նվիրել է իր եղբոր դստերը՝ Մարինե Գալստյանին: Մարինե Գալստյանն ընդունել է նվիրատվությունը և 01.06.1998 թվականին անշարժ գույքի նկատմամբ ձեռք է բերել սեփականության իրավունք (հատոր 1-ին, գ.թ. 101, 118):

2) Էրեբունի բժշկական կենտրոն պոլիկլինիկայի 18.04.2008 թվականի տեղեկանքի համաձայն՝ Լուսիկ Գալուստյանը 09.04.1991 թվականից ունի հաշմանդամության 3-րդ խումբ՝ խրոնիկ գաստրոդուոդենիթ ինֆեկցիոն, ոչ սպեցիֆիկ պոլիարթրոիդ հիվանդություն, 25.02.2003 թվականից հաշմանդամության խումբը փոխվել է 2-րդ՝ ՄԻՀ, ոչ ստաբիլ ստենոկարդիա, զարկերակային հիպերտենզիա, ձախ ստորին վերջույթի տրոմբոֆլեբիտիկ հիվանդություն, հետևանքներ տարած իշեմիկ ինսուլտից հետո, ձախակողմյան թեթև հեմիպարեզ, Պարկինսոնի սինդրոմ հիվանդությամբ (հատոր 1-ին, գ.թ. 82):

3) Վկաներ Սաբենիկ Ոսկանյանի, Ալինա Ներսիսյանի, Արման Աշոտաբոյանի, Նվեր Ներսիսյանի, Նահրա Մխչյանի, Մարգարիտա Գևորգյանի և Վոլոդյա Գալստյանի ցուցմունքների համաձայն՝ Մարինե Գալստյանն իր ընտանքով մշտապես հոգացել է Լուսիկ Գալուստյանի խնամքը և ֆինանսական ծախսերը (հատոր 2-րդ, գ.թ. 159):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտ-



Դատական պրակտիկա

նում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ:

27.04.1998 թվականի նվիրատվության պայմանագիրը կնքելու ժամանակ գործող 1964 թվականի ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 256-րդ հոդվածի համաձայն՝ նվիրատվության պայմանագրով մեկ կողմը գույքը անհատույց մյուս կողմին է տալիս ի սեփականություն:

«ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը գործողության մեջ դնելու մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի համաձայն՝ **գործարքների անվավերության հիմքերի** և հետևանքների մասին՝ օրենսգրքի նորմերը կիրառվում են այն գործարքների նկատմամբ, որոնց անվավեր ճանաչելու մասին պահանջները դատարանի՝ ներառյալ արբիտրաժային տրիբունալի, կողմից քննվելու են 1999 թվականի հունվարի 1-ից հետո՝ **անկախ համապատասխան գործարքների կնքման ժամանակից**:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 594-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ գույքի կամ իրավունքի հանդիպական հանձնման կամ **հանդիպական պարտավորության** առկայության դեպքում պայմանագիրը նվիրատվություն չի համարվում: **Այդպիսի պայմանագրի նկատմամբ կիրառվում են սույն օրենսգրքի 306-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված կանոնները:**

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 306-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ շինծու գործարքը, այսինքն՝ մեկ այլ գործարքի քողարկման նպատակով կնքված գործարքը, առջինն է: Այդ գործարքի նկատմամբ, հաշվի առնելով դրա էությունը, կիրառվում են այն գործարքին վերաբերող կանոնները, որը կողմերն իրականում նկատի են ունեցել շինծու գործարքը կնքելիս:

Վերոնշյալ հոդվածից հետևում է, որ գրավոր գործարքների նկատմամբ շինծու լինելու հիմքով առջինն գործարքի անվավերության հետևանքների կիրառման համար անհրաժեշտ է ապացուցել, որ՝

1. գործարքն իրականում կնքվել է ոչ այն ստորագրած անձանց միջև, կամ

2. այն ստորագրած անձանց կամքը չի համապատասխանում պայմանագրում շարադրվածին: Այսինքն, շինծու գործարքն առկա է այն դեպքում, երբ կողմերի միջև իրականում ծագում են իրավահարաբերություններ, սակայն դրանք իրենց բնույթով այլ են, քան այն իրավահարաբերությունները, որոնք կողմերը ցանկանում են ներկայացնել երրորդ անձանց (տե՛ս «Մինկրիստալ» ՍՊԸ-ն (այսուհետ՝ *Ընկերություն*) ընդդեմ *Գագիկ Բողոյանի, Եվգինյա Բողոյանի*, երրորդ անձ ՀՀ կենտրոնական դեպոզիտարիա *ԻԿԿ-ի՝ Ընկերության լիազորված անձ Ռոստոմ Կուրդիյանի և Գագիկ Բողոյանի միջև 23.07.2002 թվականին կնքված «Մինկրիստալ-ԱՌ» ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Կազմակերպություն) բաժնետոմսերի առուվաճառքի, որպես առջինն պայմանագրի, անվավերության հետևանքները կիրառելու և Գագիկ Բողոյանի և Եվգինյա Բողոյանի միջև 22.07.2005 թվականին կնքված Կազմակերպության բաժնետոմսերի նվիրատվության պայմանագիրն անվավեր ճանաչելու պահանջների մասին, թիվ 3-623 (ՎԳ) քաղաքացիական գործը):*

Վերոնշյալ հոդվածներից հետևում է, որ պայմանագիրը նվիրատվություն չհամարելու և դրա նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 306-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված կանոնները կիրառելու համար օրենսդիրն անհրաժեշտ է համարել գործի բնույթի ժամանակ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված հիմքերով ծագած գույքի կամ իրավունքի հանդիպական հանձնման կամ հանդիպական պարտավորության առկայության հաստատումը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցները:

րի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է **դատարանը**՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա:

Վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում անդրադարձել է դատական ակտերի իրավական հիմնավորվածության հարցին (*տես Ալվարդ Խաչատրյանի օրինական ներկայացուցիչ Թեհմինե Խաչատրյանն ընդդեմ Արմեն, Անահիտ Խաչատրյանների, Քանաքեռավանի գյուղապետարանի, ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Եղվարդի տարածքային ստորաբաժանման՝ Քանաքեռավանի շրջխորհրդի գործկոմի 31.01.1995 թվականի թիվ 1 որոշումը, սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը, գրանցման վկայականը մասնակիորեն անվավեր ճանաչելու և համասեփականատեր ճանաչելու պահանջների մասին, և Արմեն Խաչատրյանի հակընդդեմ հայցն ընդդեմ Թեհմինե Խաչատրյանի՝ բնակության իրավունքը դադարեցնելու և բնակելի տարածությունից վտարելու պահանջների մասին ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 26.12.2008 թվականի որոշում, քաղաքացիական գործ թիվ ԿԴ-03/0026/02/08*):

Մասնավորապես՝ Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պարտավոր է տալ որոշման իրավական հիմնավորումը:

Որոշման իրավական հիմնավորումը կայանում է հաստատված փաստերի և իրավահարաբերությունների նկատմամբ իրավունքի համապատասխան նորմի կամ նորմերի ընտրության և կիրառման մեջ, այն նորմի (նորմերի), որի հիման վրա դատարանը եզրակացություն է անում վիճելի իրավահարաբերության առկայության կամ բացակայության մասին:

Որոշման մեջ ոչ միայն պետք է ցույց տալ նորմատիվ ակտի այս կամ այն հոդվածը, որում ամրագրված է կիրառման ենթակա նորմը, այլ պետք է պատճառաբանվի, թե հատկապես ինչու պետք է կիրառվի հենց այդ նորմը:

Որոշման իրավական հիմնավորումը բնութագրում է ինչպես դատարանի, այնպես էլ նրա որոշման իրավակիրառ գործառույթը, ընդգծում դատական գործունեության և դատական որոշման օրինականությունը:

Դատարանը պետք է նշի ոչ միայն այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնվել է վճիռ կայացնելիս, այլև պետք է պատճառաբանի, թե ինչու է կողմի ներկայացրած այս կամ այն ապացույցը մերժվում: Միայն նման հիմնավորումը կարող է վկայել գործի բազմակողմանի հետազոտության մասին:

Սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ իրականում կողմերի միջև կնքվել է ցմահ ռենտայի պայմանագիր, իսկ նվիրատվության պայմանագրով քողարկվել է կողմերի միջև իրականում ծագած ցմահ ռենտայի իրավահարաբերությունը:

Վերաքննիչ դատարանի նման եզրահանգման համար հիմք են հանդիսացել գլխավորապես սույն գործով վկաների ցուցմունքներն այն մասին, որ Մարինե Գալստյանն իր ընտանքով մշտապես հոգացել է Լուսիկ Գալուստյանի խնամքը և ֆինանսական ծախսերը, ինչպես նաև այն հանգամանքը, որ Լուսիկ Գալուստյանը միայնակ, թոշակառու և հաշմանդամ կին է, ինչը հիմք է տվել ենթադրելու, որ վերջինս բնակարանը նվիրել է կարիքից դրդված: Նշվածը Վերաքննիչ դատարանը դիտել է բավարար՝ հաստատված համարելու համար հանդիպական պարտավորության առկայության փաստը, մասնավորապես այն հանգամանքը, որ նվիրատվության պայմանագիրը կնքելու



Դատական պրակտիկա

Ժամանակ Մարինե Գալստյանը պարտավորվել է ցմահ հոգալ Լուսիկ Գալուստյանի խնամքը և կենցաղային կարիքները: Արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը հիշյալ գործարքը որակել է որպես շինծու գործարք՝ գտնելով, որ կողմերի միջև ծագած իրավահարաբերություններն իրենց բնույթով իրականում ցմահ ռենտայի հարաբերություններ են:

Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով չի հիմնավորվել Մարինե Գալստյանի կողմից հանդիպական պարտավորության ստանձնման փաստը, ուստի ևս պացուցված չէ կնքված գործարքի շինծու լինելու հանգամանքը հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Սույն գործով վկաներ Սաթենիկ Ոսկանյանի, Ալինա Ներսիսյանի, Արման Աշուղաթյանի, Նվեր Ներսիսյանի, Նահրա Մխեթյանի, Մարգարիտա Գևորգյանի և Վոլոդյա Գալստյանի ցուցմունքների համաձայն՝ Մարինե Գալստյանն իր ընտանիքով մշտապես հոգացել է Լուսիկ Գալուստյանի խնամքը և ֆինանսական ծախսերը:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերոնշյալ վկաների ցուցմունքներով չի հաստատվում նվիրատվությունը կատարելու ժամանակ նվիրատուի մասին ցմահ հոգալու՝ Մարինե Գալստյանի պարտավորության ստանձնման փաստը, քանի որ նվիրատուի մասին կարող է հոգ տարվել ոչ միայն նման պարտավորության ստանձնումով, այլ նաև բարեկամական-հարազատական հարաբերություններից, երախտագիտությունց և այլ հանգամանքներից ելնելով, և որ վերջինիս հանդեպ փաստացի խնամքի իրականացումը դեռևս հիմք չէ նվիրատվության պայմանագիրը ցմահ հոգալու պայմանով կնքված լինելու փաստը հաստատելու համար: Ինչ վերաբերում է նվիրատուի միայնակ, թոշակառու և հաշմանդամ լինելու հանգամանքներին, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դրանք սույն գործով էական նշանակություն ունեցող հանդիպական պարտավորության առկայությունը հավաստելու հիմք չեն:

Ելնելով վերոգրյալից՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործում բացակայում է որևէ ապացույց, որով հաստատվում է սույն գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող այն փաստը, համաձայն որի՝ վեճի առարկա բնակարանի նվիրատվության պայմանագրով գույքը հանձնելու դիմաց Մարինե Գալստյանը պարտավորվել է ցմահ հոգալ Լուսիկ Գալուստյանի խնամքը և կենցաղային կարիքները:

Ինչ վերաբերում է հայցային վաղեմություն կիրառելու վերաբերյալ բողոք ներկայացրած անձի փաստարկներին, ապա Վերաքննիչ դատարանի կողմից հայցային վաղեմություն չկիրառելը պայմանավորված էր գործարքն առոչինչ ճանաչելու հետ, ուստի Վճռաբեկ դատարանը դրանց չի անդրադառնում:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածի ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 04.02.2009 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱԳՅԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի հոկտեմբերի 16-ին դռնբաց դատական նիստում, քննելով Ղևոնդ Հակոբյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 10.04.2009 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Ղևոնդ Հակոբյանի ընդդեմ Ռոման և Վաչագան Գևորգյանների՝ գումար բռնագանձելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Ղևոնդ Հակոբյանը պահանջել է համապարտության կարգով բռնագանձել Ռոման և Վաչագան Գևորգյաններից 1.800 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ, ինչպես նաև 2004-2006 թվականների համար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված տոկոսները՝ 2.214.000 ՀՀ դրամի չափով:

Երևանի Մալաթիա-Սեբաստիա համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 24.12.2008 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է՝ Ռոման և Վաչագան Գևորգյաններից համապարտությամբ բռնագանձվել է 1.800 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ, ինչպես նաև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված տոկոսները՝ 2.214.000 ՀՀ դրամի չափով:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 10.04.2009 թվականի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է մասնակիորեն: Դատարանի 24.12.2008 թվականի վճիռը Վաչագան Գևորգյանի մատով բեկանվել է և փոփոխվել՝ Ղևոնդ Հակոբյանի հայցը մերժել է: Վճիռը մնացած մասով թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ղևոնդ Հակոբյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Ռոման Գևորգյանը

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 7-րդ, 360-362-րդ և 1058-րդ հոդվածները, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածը:

Վերաքննիչ դատարանը պատշաճ չի գնահատել գործում առկա ապացույցները, մասնավորապես՝ քրեական դատավարության կարգով քննվող նյութերով հիմնավորված այն փաստը, որ Վաչագան և Ռոման Գևորգյանները պարտավորվել են վնասը հատուցել՝ նշելով գումարի վերադարձման ժամկետ՝ 30.12.2006 թվական:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է Վաչագան Գևորգյան-

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 – 11 (123 – 124)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն



Դատական պրակտիկա

նի մասով բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 10.04.2009 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Դատարանի վճռին:

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն գործով Վաչագան Գևորգյանը պատասխանող չէ և որևէ առնչություն չունի սույն գործի հետ: Գումարի վճարման վերաբերյալ Վաչագան Գևորգյանը և Ղևոնդ Հակոբյանը չեն ունեցել որևէ գրավոր պայմանագիր, սակայն նրան պետք է վերադարձնեն 1000 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ, որից վերադարձվել է 700 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամը, և պարտք է մնացել 300 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ:

3.Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

Ղևոնդ Հակոբյանը 2005 թվականին Ռոման Գևորգյանին վարձակալությամբ հանձնել է ՌԱՖ 63LL476 պետհամարանիշի ավտոմեքենան: Ռոման Գևորգյանը ավտոմեքենան վթարի է ենթարկել՝ Ղևոնդ Հակոբյանին պատճառելով նյութական վնաս:

ՀՀ ոստիկանության Երևան քաղաքի քննչական վարչության Մալաթիայի քննչական բաժնի քրեական գործի հարուցումը մերժելու և քրեական հետապնդում իրականացնելու մասին 26.04.2006 թվականի որոշման համաձայն՝ «Նախապատրաստվող նյութերի ընթացքում Ռոման Գևորգյանը և վերջինիս հայրը՝ Վաչագան Գևորգյանը բացատրություններ են տվել որոնցում նշել են, որ իրենք չեն հրաժարվում Ղևոնդ Հակոբյանի ավտոմեքենայի արժեքը վճարելուց» (գ.թ 7-9):

3) Վաչագան Գևորգյանը 09.03.2006 թվականին ՀՀ ոստիկանության Մաշտոցի բաժնում տրված բացատրության համաձայն՝ «Ես պետք է բնակարանս վաճառեմ դրանով նոր մեքենա գնեմ Ղևոնդի համար կամ իր պահանջած գումարը տանք մեքենայի դիմաց: Բնակարանս վաճառել եմ 2005թ. հուլիս ամսին գումարը բաժանել եմ տղաներիս միջև դրանից 3500 ԱՄՆ դոլար գումար տվել եմ Ռոմանին պայմանով, որ նոր մեքենա գներ Ղևոնդին կամ վճարեր վթարված մեքենայի գինը» (գ.թ 63-64):

4) Վաչագան Գևորգյանը 25.04.2006 թվականին Երևանի Մալաթիայի քննչական բաժնում տրված լրացուցիչ բացատրության համաձայն՝ «Ես ինքս ներկա եմ եղել բոլոր խոսակցություններին կապված Ղևոնդի մեքենայի հետ: Ես նույնպես Ղևոնդի հետ պայմանավորվածություն եմ ունեցել, որ տղաս իր հողամասը կվաճառի և Ղևոնդի մեքենայի գումարը կվճարի: Ես ինչպես նախկին բացատրություններում հիմա էլ նորից նշում եմ, որ չենք հրաժարվում Ղևոնդի գումարը տալուց: Այդ հողատարածքը արդեն ցանկացողներ կան և մոտ օրերս այն կվաճառվի և մենք Ղևոնդի գումարը անպայման կտանք», «Ղևոնդը երբ տեսավ վթարված մեքենան ասաց, որ սա մեքենա չի դառնա և պահանջեց մեքենայի արժեքը վճարել և այն հարցի շուրջ մենք եկանք ընդհանուր հայտարարի և պայմանավորվեցինք, որ տունը վաճառեմ գումարը տանք», «Խնդրում եմ մեզ որոշակի ժամանակ տրամադրեք այդ գումարը վճարելու համար» (գ.թ 83):

4.Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 361-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ համապարտ պարտականությունը (պատասխանատվությունը) կամ համիրավ պահանջը ծագում է, եթե պարտականության համապարտությունը կամ պահանջի համիրավու-

թյունը նախատեսված է պայմանագրով կամ սահմանված է օրենքով, մասնավորապես, եթե անբաժանելի է պարտավորության առարկան:

Նույն օրենսգրքի 298-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ գործարքի գրավոր ձևը չպահպանելը վեճի դեպքում կողմերին զրկում է ի հաստատումն գործարքի ու նրա պայմանների՝ վկաների ցուցմունքներ վկայակոչելու, սակայն նրանց չի զրկում գրավոր և այլ ապացույցներ ներկայացնելու իրավունքից:

Դատարանը հայցը բավարարելու հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ ոստիկանությունում Ռ-ոման և Վաչագան Գ-ևորգյանները բացատրություններ են տվել՝ նշելով, որ իրենք չեն հրաժարվում Ղևոնդ Հակոբյանի ավտոմեքենայի արժեքը վճարելուց:

Վերաքննիչ դատարանը, Վաչագան Գ-ևորգյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարելով, պատճառաբանել է, որ «Ինչ վերաբերում է Դատարանի կողմից որպես հիմք ընդունված 26.04.2006 թվականի քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումից բերված մեջբերմանն, առ այն, որ Ռ-ոման Գ-ևորգյանը և վերջինիս հայրը՝ Վաչագան Գ-ևորգյանը, բացատրություններ են տվել, որոնցում նշել են, որ իրենք չեն հրաժարվում Ղևոնդ Հակոբյանի ավտոմեքենայի արժեքը վճարելուց և մոտակա ժամանակաշրջանում պարտավորվում են վերջինիս ավտոմեքենայի գումարը վերադարձնել Ղևոնդ Հակոբյանին, ապա Վերաքննիչ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ այն թույլատրելի ապացույց չի համարվում, որով կհավաստվի Վաչագան Գ-ևորգյանի կողմից վնասի պատճառման փաստը», «Տվյալ պարագայում հայցվորի և բողոքաբերի միջև բացակայում է որևէ պայմանագիր, և ինչպես արդեն նշվեց, բացառվում է բողոքաբերի կողմից վնասի պատճառումը, հետևաբար և անհիմն է վերջինիս համար գումարային պարտավորություններ սահմանելը»:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ 09.03.2006 թվականի և 25.04.2006 թվականի բացատրություններով Ռ-ոման և Վաչագան Գ-ևորգյանները պարտավորվել են վճարել Ղևոնդ Հակոբյանին պատճառված վնասը: Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վաչագան Գ-ևորգյանը համապարտ պատասխանատվություն է կրում Ռ-ոման Գ-ևորգյանի կողմից Ղևոնդ Հակոբյանի գույքին վնաս պատճառելու համար:

Ինչ վերաբերում է Վերաքննիչ դատարանի այն պատճառաբանությանը, համաձայն որի՝ Ռ-ոման և Վաչագան Գ-ևորգյանների բացատրությունները թույլատրելի ապացույցներ չեն համարվում, անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության 47-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ ապացույցներ են նույն օրենսգրքով և այլ օրենքներով նախատեսված կարգով ձեռք բերված տեղեկությունները, որոնք հաստատվում են՝ գրավոր և իրեղեն ապացույցներով, վկաների և գործին մասնակցող անձանց ցուցմունքներով:

Վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում անդրադարձել է դատական ակտերի հիմնավորվածության հարցին (*տես՝ Անժելա Ղազարյանը, Արփիկ և Արմինե Գասպարյաններն ընդդեմ Շուշանիկ Սարգսյանի, Ոսկեհատ, Նունե, Հրանուշ Գասպարյանների՝ ժառանգական գույքը ժառանգների միջև բաժանելու պահանջի մասին, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 12.12.2007 թվականի որոշում, քաղաքացիական գործ թիվ 3-1843(ՎԴ)*): Ուստի, սույն որոշմամբ կրկին չի անդրադառնում տվյալ հարցին:

Մինչդեռ սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը, որոշման հիմքում դնելով այն հանգամանքը, որ Ռ-ոման և Վաչագան Գ-ևորգյանների բացատրությունները թույլատրելի ապացույցներ չեն, չի հիմնավորել իր այդ պնդումը:

Հիմք ընդունելով վերոգյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դա-



Դատական պրակտիկա

տարանի որոշումն անհիմն է:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխանում առկա փաստարկները հերքվում են վերոնշյալ պատճառաբանություններով:

Այսպիսով, վերը նշված հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի 10.04.2009 թվականի որոշումը մասնակի բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 6-րդ ենթակետով սահմանված՝ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալով՝ Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 10.04.2009 թվականի որոշման՝ Վաչագան Գևորգյանի մասը և այդ մասով օրինական ուժ տալ Երևանի Մալաթիա-Մեքաստիա համայնքի ընդհանուր իրավասության դատարանի 24.12.2008 թվականի վճռին:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 – 11 (123 – 124)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի հոկտեմբերի 16-ին դռնբաց դատական նիստում, քննելով Երևանի քաղաքապետարանի (այսուհետ՝ Քաղաքապետարան) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական դատարանի 07.05.2009 թվականի վճռի դեմ՝ ըստ Սիլվա Կուզիկյանի, Մարտին Կուզիկյանի հայցի ընդդեմ Քաղաքապետարանի, երրորդ անձ ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Արաբկիրի տարածքային ստորաբաժանման (այսուհետ՝ Կադաստր)՝ Երևանի քաղաքապետի (այսուհետ՝ Քաղաքապետ) 12.11.2007 թվականի թիվ 4743-Ա որոշումն անվավեր ճանաչելու և ինքնակամ շինության և հողատարածքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Սիլվա և Մարտին Կուզիկյանները պահանջել են անվավեր ճանաչել Քաղաքապետի 12.11.2007 թվականի թիվ 4743-Ա որոշումը, ինչպես նաև ինքնակամ շինության և հողատարածքի նկատմամբ ճանաչել սեփականության իրավունքը:

ՀՀ վարչական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 07.05.2009 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Քաղաքապետարանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան են ներկայացրել Սիլվա և Մարտին Կուզիկյանները:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

1) Դատարանը չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 188-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, ՀՀ կառավարության 18.05.2006 թվականի «Ինքնակամ կառույցների օրինականացման և տնօրինման կարգը հաստատելու մասին» թիվ 912-Ն որոշմամբ հաստատված կարգը, որոնք պետք է կիրառեր, սխալ է մեկնաբանել «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» ենթակետը, խախտել է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ, 6-րդ, 24-րդ հոդվածները, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 130-րդ, 132-րդ հոդվածները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 – 11 (123 – 124)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն



Դատական պրակտիկա

Դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ Քաղաքապետի 12.11.2007 թվականի թիվ 4743-Ա որոշման կայացման համար հիմք է հանդիսացել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 188-րդ հոդվածը, ՀՀ կառավարության 18.05.2006 թվականի «Պետական և համայնքային հողամասերում գտնվող ինքնակամ կառույցների նկատմամբ պետության կամ համայնքների սեփականության իրավունքի պետական գրանցման կարգը հաստատելու մասին» թիվ 731-Ն, 18.05.2006 թվականի «Ինքնակամ կառույցների օրինականացման և տնօրինման կարգը հաստատելու մասին» թիվ 912-Ն, Քաղաքապետի 21.12.2006 թվականի «ՀՀ կառավարության 2006 թվականի մայիսի 18-ի թիվ 731-Ն և թիվ 912-Ն որոշումների կատարումն ապահովող միջոցառումների մասին» թիվ 2250-Ա որոշումներն ու Քաղաքապետարանի աշխատակազմի ճարտարապետության և քաղաքաշինության վարչության 02.11.2007 թվականի թիվ 18-06/Ի-6424 եզրակացությունը, որի համաձայն՝ կառույցով զբաղեցված և դրա սպասարկման համար անհրաժեշտ 34,75 քմ մակերեսով հողամասն ընդգրկված չէ ՀՀ հողային օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի սահմանափակումների ցանկում, որի արդյունքում առաջարկվել է ճանաչել շինության նկատմամբ պետության սեփականության իրավունքը՝ հետագայում օրինական ճանաչելու և կառուցապատողին օտարելու հնարավորությամբ:

Դատարանը չի նշել, թե վիճարկվող վարչական ակտը ո՞ր օրենքի խախտման, սխալ կիրառման կամ մեկնաբանման արդյունքում է կայացվել, ինչը կարող էր հիմք հանդիսանալ Քաղաքապետի վիճարկվող որոշումն անվավեր ճանաչելու համար:

Դատարանը, Քաղաքապետի վիճարկվող որոշումն անվավեր ճանաչելով, վճռի պատճառաբանական մասում չի նշել այն ապացույցները, որոնք հիմք են հանդիսացել եզրահանգելու, որ նշված որոշումը կայացվել է ՀՀ օրենսդրության պահանջների խախտմամբ:

Դատարանը, ի պաշտոնե պարզելով գործի փաստերը, պարտավոր էր պարզել այն փաստը, թե արդյո՞ք Քաղաքապետի վիճարկվող որոշման կայացման պահին խախտվել են Սիլվա և Մարտին Կուզիկյանների իրավունքները:

2) *Դատարանը կիրառել է «Երևան քաղաքում իրավունք հաստատող փաստաթղթերը չպահպանած անհատական բնակելի տների կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքը, որը չպետք է կիրառեր:*

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

«Երևան քաղաքում իրավունք հաստատող փաստաթղթերը չպահպանած անհատական բնակելի տների կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքն ուժի մեջ է մտել ավելի ուշ, քան Քաղաքապետի վիճարկվող որոշումը և չի պարունակում նշված օրենքին հետադարձ ուժ տալու վերաբերյալ նորմ:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Դատարանի 07.05.2009 թվականի վճիռը և այն փոփոխել՝ հայցը մերժել:

2.1. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանում բերված փաստարկները

Դատարանի 07.05.2009 թվականի վճիռը հիմնավոր է և օրինական, իսկ բողոք բերած անձի մատնանշած խախտումները բացակայում են:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) Մարտին Կուզիկյանը դիմում է ներկայացրել Քաղաքապետարան՝ ինքնակամ

կառուցված շինությունը և դրա համար առանձնացված հողամասն անհատույց սեփականաշնորհելու վերաբերյալ:

2) Քաղաքապետի 12.11.2007 թվականի թիվ 4743-Ա որոշմամբ Կալենցի փողոցի թիվ 6/2 հասցեում Մարտին Կուզիկյանի կողմից պետական սեփականություն հանդիսացող 34.75քմ մակերեսով հողամասում ինքնակամ կառուցված շինությունը (բնակելի տանը կից ավտոտունակ) ճանաչվել է պետական սեփականություն (գ.թ. 62):

3) Քաղաքապետի 12.11.2007 թվականի թիվ 4743-Ա որոշման ընդունմանն ուղղված վարչական վարույթին Սիլվա և Մարտին Կուզիկյանները մասնակից չեն դարձվել:

4) Քաղաքապետարանի 10.12.2007 թվականի թիվ 09/6478 գրությամբ Մարտին Կուզիկյանը տեղեկացվել է, որ Քաղաքապետի 12.11.2007 թվականի թիվ 4743-Ա որոշմամբ Կալենցի փողոցի թիվ 6/2 հասցեում գտնվող ինքնակամ կառույցի (ավտոտունակ) նկատմամբ ճանաչվել է Քաղաքապետարանի սեփականության իրավունքը (գ.թ. 12):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքերի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ՝

1) Վճռաբեկ բողոքն առաջին հիմքով անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական վարույթի մասնակիցներն են (այսուհետ՝ վարույթի մասնակիցներ)՝

ա) վարչական ակտի հասցեատերը՝ այն անձը, ով դիմել է վարչական ակտ ընդունելու համար (դիմող), կամ այն անձը, ում նկատմամբ վարչական մարմինն իր նախաձեռնությամբ ընդունելու է վարչական ակտ.

բ) երրորդ անձինք՝ այն անձինք, որոնց իրավունքները կամ օրինական շահերը կարող են շոշափվել վարույթի արդյունքում ընդունվելիք վարչական ակտով:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ նույն հոդվածի 1-ին մասի «բ» կետում նշված վարույթի մասնակիցները վարչական վարույթում ներգրավվում են իրենց դիմումի համաձայն կամ վարչական մարմնի նախաձեռնությամբ:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վարչական մարմինը իր նախաձեռնությամբ վարչական վարույթ հարուցելիս վարույթի մասնակիցներին կամ նրանց ներկայացուցիչներին պատշաճ ձևով ծանուցում է վարչական վարույթ հարուցելու մասին, եթե վարչական վարույթի հարուցումից մինչև վարչական ակտն ընդունելու միջև ընկած ժամանակահատվածը երեք օրից ավելի է, իսկ նույն օրենքի 38-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական մարմինը վարչական վարույթի ընթացքում պարտավոր է վարույթի մասնակիցներին և նրանց ներկայացուցիչներին հնարավորություն տալ արտահայտվելու վարչական վարույթում քննարկվող փաստական հանգամանքների վերաբերյալ:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գրավոր վարչական ակտն ուժի մեջ է մտնում այդ



Դատական պրակտիկա

ակտի ընդունման մասին՝ նույն օրենքի 59-րդ հոդվածով սահմանված կարգով իրազեկելուն հաջորդող օրվանից, եթե օրենքով կամ այդ ակտով այլ բան նախատեսված չէ:

Նույն օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ անվավեր է առ ոչինչ չհանդիսացող այն ոչ իրավաչափ վարչական ակտը, որն ընդունվել է՝

ա) օրենքի խախտմամբ, այդ թվում՝ օրենքի սխալ կիրառման կամ սխալ մեկնաբանման հետևանքով.

բ) կեղծ փաստաթղթերի կամ տեղեկությունների հիման վրա, կամ եթե ներկայացված փաստաթղթերից ակնհայտ է, որ ըստ էության պետք է ընդունվեր այլ որոշում:

Նշված հոդվածներից հետևում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական նորմի ուժով յուրաքանչյուրի համար երաշխավորված է պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքը, որը դրսևորվում է նաև դիմումի հիման վրա կամ վարչական մարմնի նախաձեռնությամբ հարուցված վարչական վարույթի մասին ծանուցվելու, իրականացվող վարչական վարույթում քննարկվող փաստական հանգամանքների վերաբերյալ արտահայտվելու և վարչական ակտի ընդունման մասին իրազեկվելու իրավունքների սահմանմամբ: Որպես անձի՝ պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքի սահմանադրական նորմի իրացման երաշխիք, օրենքով սահմանված է այդ իրավունքի խախտմամբ ընդունված վարչական ակտի անվավեր ճանաչման հնարավորություն:

Սույն գործով Դատարանը հայցը բավարարելու հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ վիճարկվող ակտի ընդունման կապակցությամբ Քաղաքապետարանի նախաձեռնությամբ հարուցվել է վարչական վարույթ, ինչի արդյունքում կայացվել է Քաղաքապետի 12.11.2007 թվականի թիվ 4743-Ա որոշումը, սակայն նշված վարչական վարույթին Սիլվա և Մարտին Կուզիկյանները մասնակից չեն դարձվել: Բացի այդ, Դատարանը հաստատված է համարել, որ Երևանի Կալենցի փողոցի թիվ 6/2 հասցեում պետական սեփականություն հանդիսացող 42 քմ մակերեսով հողամասում ինքնակամ կառուցված ավտոտնակի նկատմամբ Քաղաքապետարանի սեփականության իրավունքը գրանցելու պահին՝ 04.12.2007 թվականին, Քաղաքապետի 12.11.2007 թվականի թիվ 4743-Ա որոշումը դեռևս ուժի մեջ մտած չի եղել, քանի որ Սիլվա և Մարտին Կուզիկյանները նշված որոշման մասին տեղեկացվել են միայն 10.12.2007 թվականի գրությունից:

Վճռաբեկ դատարանը Դատարանի նշված պատճառաբանությունները համարում է հիմնավոր, քանի որ գործի նյութերով հաստատվում է, որ Մարտին Կուզիկյանն ինքնակամ կառուցված վիճելի շինությունը և դրա համար առանձնացված հողամասն անհատույց սեփականաշնորհելու վերաբերյալ դիմում է ներկայացրել Քաղաքապետարան, սակայն Քաղաքապետարանն իր նախաձեռնությամբ իրականացրել է Քաղաքապետի 12.11.2007 թվականի թիվ 4743-Ա որոշման ընդունմանն ուղղված վարչական վարույթ, որին Սիլվա և Մարտին Կուզիկյանները մասնակից չեն դարձվել և ընդհանրապես չեն ծանուցվել վարչական վարույթի հարուցման մասին՝ անտեսելով այն հանգամանքը, որ նրանք «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի 1-ին մասի «բ» ենթակետի ուժով երրորդ անձինք են: Բացի այդ, գործի նյութերով հաստատվում է նաև, որ Սիլվա և Մարտին Կուզիկյանները վիճարկվող վարչական ակտի ընդունման մասին իրազեկվել են միայն Քաղաքապետարանի

10.12.2007 թվականի թիվ 09/6478 գրությամբ, հետևաբար, Քաղաքապետի 12.11.2007 թվականի թիվ 4743-Ա որոշումն ուժի մեջ է մտել միայն նրանց իրազեկելուն հաջորդող օրվանից, մինչդեռ նշված որոշման հիման վրա դեռևս 04.12.2007 թվականին Քաղաքապետարանին է տրվել թիվ 2286299 սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականը, այսինքն՝ Քաղաքապետարանի սեփականության իրավունքը գրանցվել է ուժի մեջ չմտած վարչական ակտի հիման վրա:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Քաղաքապետի 12.11.2007 թվականի թիվ 4 743-Ա որոշման ընդունմանն ուղղված վարչական վարույթի իրականացմամբ խախտվել է Սիլվա և Մարտին Կուզիկյանների՝ ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածով երաշխավորված պետական մարմնի առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքը, և այդպիսի վարչարարության արդյունք հանդիսացող վարչական ակտը ենթակա է անվավեր ճանաչման:

Վերը նշված պատճառաբանություններով հերքվում են վճռաբեկ բողոքի սույն հիմքում բերված մյուս փաստարկները:

2) Վճռաբեկ բողոքը երկրորդ հիմքով հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ անձի իրավական վիճակը բարելավող, նրա պատասխանատվությունը վերացնող կամ մեղմացնող իրավական ակտերը հետադարձ ուժ ունեն, եթե դա նախատեսված է այդ ակտերով:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 78-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին պարբերության համաձայն՝ իրավական ակտը տարածվում է մինչև դրա ուժի մեջ մտնելը ծագած հարաբերությունների վրա, այսինքն՝ ունի հետադարձ ուժ միայն նույն օրենքով և այլ օրենքներով, ինչպես նաև տվյալ իրավական ակտով նախատեսված դեպքերում:

Նշված նորմերից հետևում է, որ անձի իրավական վիճակը բարելավող իրավական ակտը կարող է տարածվել մինչև այդ ակտի ուժի մեջ մտնելը ծագած հարաբերությունների վրա միայն դրա վերաբերյալ օրենքով կամ տվյալ ակտով նախատեսված դրույթի առկայության դեպքում:

Սույն գործով Դատարանը, կիրառելով «Երևան քաղաքում իրավունք հաստատող փաստաթղթերը չպահպանած անհատական բնակելի տների կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածը, պատճառաբանել է, որ այն քաղաքացու համար սահմանում է իրավագործություն՝ օրինական հողամասին կից սահմանագատված մինչև 300 քմ հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունք ձեռք բերելու համար, ինչից հետևում է, որ որևէ խոչընդոտ չկար Սիլվա և Մարտին Կուզիկյանների կողմից տիրապետվող ինքնակամ զբաղեցված 42 քմ հողամասը և այդ հողամասում ինքնակամ կառուցված ավտոտնակը վերջիններիս սեփականությանը հանձնելու համար:

Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով «Երևան քաղաքում իրավունք հաստատող փաստաթղթերը չպահպանած անհատական բնակելի տների կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքը կիրառելի չէ, քանի որ այն ուժի մեջ է մտել 19.07.2008 թվականին և չի պարունակում մինչև օրենքի ուժի մեջ մտնելը ծագած հարաբերությունների վրա տարածվելու վերաբերյալ դրույթ: Մինչդեռ սույն գործով Մարտին Կուզիկյանը վիճարկվող որոշման վերաբերյալ տեղեկացվել է Քաղաքապետարանի 10.12.2007 թվականի թիվ 09/6478 գրությունից, ինչից



Դատական պրակտիկա

հետևում է, որ ինքնակամ կառուցված շինությունը և դրա համար առանձնացված հողամասն անհատույց սեփականաշնորհելու վերաբերյալ դիմումը ներկայացվել է առնվազն 10.12.2007 թվականից առաջ, այսինքն՝ մինչև նշված օրենքի ուժի մեջ մտնելը: Հետևաբար, հիմնավոր է «Երևան քաղաքում իրավունք հաստատող փաստաթղթերը չպահպանած անհատական բնակելի տների կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի սխալ կիրառելիության վերաբերյալ վճռաբեկ բողոքի փաստարկը:

Ինչ վերաբերում է ինքնակամ շինության և հողատարածքի նկատմամբ Սիլվա և Մարտին Կուզիկյանների սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջին, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նշված պահանջը ենթակա չէ դատարանում քննության և այդ մասով գործի վարույթը ենթակա է կարճման հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Երևան քաղաքում իրավունք հաստատող փաստաթղթերը չպահպանած անհատական բնակելի տների կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի համաձայն՝ նույն օրենքի 1-ին և 2-րդ հոդվածներով նախատեսված անշարժ գույքի նկատմամբ պետական գրանցման համար հիմք է ֆիզիկական անձի դիմումի հիման վրա կայացված Երևանի քաղաքապետի որոշումը:

Երևանի քաղաքապետի որոշման հետ գրանցող մարմին է ներկայացվում օրենսդրությամբ սահմանված կարգով հաստատված համապատասխան հողամասի հատակագիծը:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի համաձայն՝ ճանաչման հայցով հայցվորը կարող է պահանջել ճանաչելու որևէ իրավահարաբերության առկայությունը կամ բացակայությունը, եթե նա չի կարող հայց ներկայացնել նույն օրենսգրքի 65-67-րդ հոդվածներին համապատասխան:

Նույն օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի համաձայն՝ պարտավորեցման հայցով հայցվորը կարող է պահանջել ընդունելու այն բարենպաստ վարչական ակտը, որի ընդունումը մերժվել է վարչական մարմնի կողմից, կամ որը նա չի ընդունել:

Նշված նորմերից հետևում է, որ ճանաչման հայց կարող է ներկայացվել միայն այն դեպքում, երբ պարտավորեցման հայց ներկայացնել հնարավոր չէ (*տես նաև՝ Գ.Լորգ Ըղյան ընդդեմ Երևանի քաղաքապետարանի՝ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը տրամադրված ճանաչելու և կառուցապատման իրավունքը ճանաչելու պահանջների մասին Վճռաբեկ դատարանի 11.08.2009 թվականի թիվ ՎԳ/7081/05/08 որոշումը*):

Սինչդեռ սույն գործի փաստերի համաձայն՝ չի բացառվել Քաղաքապետին համապատասխան վարչական ակտ ընդունել պարտավորեցնելու հայցի հարուցման հնարավորությունը:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 90-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի համաձայն՝ վարչական դատարանը գործի քննության ցանկացած փուլում կարճում է գործի վարույթը, եթե վեճն ընդդատյա չէ վարչական դատարանին:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 5-րդ ենթակետի համաձայն՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի վերանայման արդյունքում վճռաբեկ դատարանն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բեկանում է դատական ակտը և կարճում է գործի վարույթն ամբողջովին կամ դրա մի մասը կամ առանց քննության է թողնում հայցն ամբողջովին կամ դրա մի մասը:

Դատական պրակտիկա

Վերոնշյալից ելնելով՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն վարչական գործի վարույթը մասնակիորեն ենթակա է կարճման՝ այն Դատարանում քննության ենթակա չլինելու հիմքով:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի երկրորդ հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Դատարանի վճիռը մասնակիորեն բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վարչական դատարանի 07.05.2009 թվականի վճռի՝ Երևանի Կալենցի փողոցի թիվ 6/2 հասցեում գտնվող 42քմ ինքնակամ զբաղեցված հողամասի և ինքնակամ շինությունների նկատմամբ Սիլվա Կուզիկյանի և Մարտին Կուզիկյանի սեփականության իրավունքը ճանաչելու մասը և այդ մասով գործի վարույթը կարճել: Վճռի մնացած մասը թողնել օրինական ուժի մեջ:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 - 11 (123 - 124)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

123



РЕЗЮМЕ - RESUME

РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В ГОСУДАРСТВАХ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ

АРМАН МКРТУМЯН

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КАССАЦИОННОГО СУДА РА

Автор считает, что в развитии гражданского законодательства велика роль прецедентных постановлений высших судебных инстанций наших государств. На сегодняшний день роль Кассационного суда с точки зрения обеспечения единообразной судебной практики и единообразного применения закона постепенно растет, так как осуществляя свою функцию, Кассационный суд пытается осуществить устойчивое и предсказуемое правосудие, возродить доверие по отношению к справедливости. Ведь доверие общества к правосудию в первую очередь начинается с веры в справедливость.

DEVELOPMENT CIVIL LEGISLATION IN COOPERATION OF INDEPENDENT STATES

ARMAN MKRTUMYAN

*CHAIMAN OF THE CASSATION COURT
OF THE RA*

The author considers that that in development civil legislation plays great role in decision of resolutions of high judicial location of our state. For the present-day the role of the Cassation court with standpoint of the provision uniform judicial practical persons and uniform using the law gradually grows, since realizing its function, the Cassation court tries to realize firm and predictable justice, revive the confidence to fairness. After all the confidence of the society to justice primarily begins with faiths in fairness.



РЕЗЮМЕ-RESUME

ПРЕЦЕДЕНТНОЕ ПРАВО, КАК УСЛОВИЕ ДЛЯ ЕДИНООБРАЗНОГО ПРИМЕНЕНИЯ ЗАКОНА

ТИГРАН МУКУЧЯН

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ АДМИНИСТРАТИВНОГО СУДА РА

В случае признания судебного прецедента, участник судебного дела, находя подобное решение по другому делу вынесенное Кассационным судом, может предугадать содержание вердикта нижестоящего суда, имея конкретный определитель исхода судебного дела.

Возможность предугадания исхода судебного дела и признание судебного прецедента непосредственным образом способствует поднятию авторитета судебной власти и формированию судебной власти, без которого невозможно создание правового государства и формирование гражданского общества.

CASE-LAW AS CONDITION FOR SIMILAR ENFORCEMENT THE LAW

TIGRAN MUKUCHYAN

*CHAIRMAN OF THE ADMINISTRATIVE
COURT OF THE RA*

En case of confession of the case law, the participant of the suit, finding similar decision on the other deal stood by Cassation court, can guess the contents of the verdict of the lower-level court, having concrete finder of the upshot of the suit.

The possibility of the provide upshot of the suit and confession of the case law by direct image promotes lifting the authority judicial authorities and shaping judicial authorities, without the creation of legal state and shaping civil society is impossible.

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 - 11 (123 - 124)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Ինքնիշխանություն



РЕЗЮМЕ - RESUME

ШЕСТВИЯ, МИТИНГИ, ДЕМОНСТРАЦИИ И СОБРАНИЯ КАК КОСВЕННЫЕ ФОРМЫ НАРОДНОЙ ВЛАСТИ

АРСЕН АСАТРЯН

ЮРИСТ

Анализируя роль и значение СМИ, автор считает, что жалоба, протест, как социальное явление, для СМИ является не только чисто причиной, а также предметом глубокого исследования и анализа.

MASS-MEETINGS, DEMONSTRATIONS AND MEETINGS AS INDIRECT FORM PUBLIC POWER

ARSEN ASATRYAN

LAWYER

Analyzing the role and importance of Mass media, the author considers that complaint, protest, as social phenomena, for Mass media is not only purely reason, but also the subject of the deep study and analysis.

ՀՈՎՏԵՆՈՒԹՅՈՒՆ 2009 10 - - 11 (123 - 124)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Իշխանություն



РЕЗЮМЕ - RESUME

О ВОПРОСАХ ИСТОРИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КОНЦЕПЦИИ НЕЗАВИСИМОЙ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ

НАРЕК ГАБРИЭЛЯН

*АСПИРАНТ ИНСТИТУТА ФИЛОСОФИИ,
СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА НАН РА,
СПЕЦИАЛИСТ УПРАВЛЕНИЯ АНАЛИЗА
СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ
СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА РА*

Автор считает, что на практике, для формирования судебной власти имеет важное значение также рассмотрение исторического опыта и доктрин, их переосмысливания, чтобы в процессе судебно-правовых реформ избежать не фактических и необоснованных историческим опытом решений.

SOME ISSUES OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE CONCEPTION OF INDEPENDENT JUDICIAL POWER

NAREK GABRIELIAN

*POST-GRADUATE STUDENT OF THE INSTITUTE
OF PHILOSOPHY, SOCIOLOGIES AND RIGHT
OF THE NAS OF THE RA,
SPECIALIST OF THE ADMINISTRATION
OF THE ANALYSIS JUDICIAL PRACTICE
OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA*

The author considers that in practice, for shaping judicial power the consideration of the history experience and doctrines is also important to avoid not actual and ungrounded history experience of the decisions in the proces of judicial-legal reforms.

ՀՈՎԻՏՆԱԳԵՐ - ՆՈՅՆԱԳԵՐ 2009 10 - 11 (123 - 124)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԲԱՆԿԱՆԱԿԱՅԻՆ
ԳՆԱՀԱՆՈՒԹՅՈՒՆ**



РЕЗЮМЕ - RESUME

ЗАДАЧИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПОНЯТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ЕЕ ОСОБЕННОСТЕЙ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

АРМЕН ЕСОЯН

*ПРЕЗИДЕНТ ОБЩЕСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПО ЗАЩИТЕ ПРАВ
НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ*

Автор считает, что для решения всех проблем необходимо проведения научно-практического исследования всех отношений, связанных с правовым регулированием предпринимательской деятельности и принятие закона о правовом регулировании предпринимательской деятельности в виде приложения к Гражданскому кодексу РА, не нарушая результативность и преимущества кодификации и систематизации правовых актов.

PROBLEMS OF THE LEGAL REGULATION OF THE NOTION TO BUSINESS DOING AND HER(ITS) PARTICULARITIES IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

ARMEN ESOYAN

*CHAIRMAN OF THE PUBLIC BODY ON PROTECTION
OF THE RIGHTS TAXPAYER AND BUSINESSMEN*

The author considers that for decision of all problems of the necessary undertaking scientifically-practical study of all relations, in accordance with legal regulation of business activity and taking the law about legal regulation to business activity in the manner of exhibits to Civil code RA, not breaking the effectiveness and advantage to codifications and systematizations of the legal acts.



РЕЗЮМЕ - RESUME

СВОБОДА ЗАКЛЮЧЕНИЯ ДОГОВОРА

МЕРИ АМБАРЦУМЯН

*МЛАДШИЙ СПЕЦИАЛИСТ ОТДЕЛА УПРАВЛЕНИЯ
ПЕРСОНАЛА СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА РА*

Автор считает, что свобода заключения договора сегодня стала общим правилом и в последствии должна стать основой развитием гражданского законодательства. Однако ограничения также должны развиваться, но только в рамках и в целях Конституции и ГК РА.

LIBERTY OF THE CONCLUSION OF AGREEMENT

MERI HAMBARDZUMYAN

*ASSOCIATE SPECIALIST OF THE CONTROL DEPARTMENT
OF THE STAFF OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA*

The author considers that liberty of the conclusion of agreement today became the general rule and in consequence must become the base for the development of civil legislation. However restrictions also must be developed, but within the frameworks and purposes of Constitutions and Civil code of the RA.

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 - 11 (123 - 124)

ՊՐԱՎԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն Բյուրո



РЕЗЮМЕ - RESUME

ПРАВОВАЯ СУТЬ БРАЧНОГО ДОГОВОРА

АСМИК ДЖАЛАЛЯН

Автор согласен с теми авторами, которые с правовой точки зрения брачный контракт рассматривают как типичный гражданско-правовой договор. Она считает, что его нельзя рассматривать как особый договор семейного права. Это обусловлено тем, в первую очередь, что общие пункты, регулирующие договор, являются предусмотренными гражданским законодательством РА. Кроме этого невозможно объяснить, почему в случае общей собственности супругов должны применяться семейные соглашения, а в случае отдельного имущества супругов-гражданские договоры.

LEGAL ESSENCE OF THE MARRIAGE AGREEMENT

HASMIK JALALYAN

The author agrees with those authors, who with legal standpoint marriage contract consider as typical civil-legal agreement. She considers that (its) it is impossible to consider as special agreement of the household right. This is conditioned that, in the first place that general items, adjusting agreement, are provided by civil legislation RA. Except this impossible to explain, that why in the event of the general property of the spouses must be used household agreements, but in the event of separate property of the spouses-civil agreements.



РЕЗЮМЕ - RESUME

СУБЪЕКТЫ ДОВЕДЕНИЯ ДО САМОУБИЙСТВА

НАРА ТОНОЯН

**СОИСКАТЕЛЬ ИНСТИТУТА ФИЛОСОФИИ,
СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА НАН РА**

Автор в своей статье анализирует случаи, когда подсудимый нечаянно или сознательно доводит другому человеку до самоубийства и приходит к выводу, что те действия, которые представляют собой меньшую общественную опасность, они не должны получать самостоятельное отражение в квалификации.

SUBJECTS OF THE REDUCTION (COUPLING) BEFORE SUICIDE

NARA TONOYAN

***POST-GRADUATE STUDENT OF THE INSTITUTE
OF PHILOSOPHY, SOCIOLOGIES AND RIGHT
OF THE NAS OF THE RA***

The author in his article analyses the events, when defendant inadvertent or consciously brings other person before suicide and comes to conclusion that those actions, which present itself smaller public danger must not get the independent reflection in qualifications.

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2009 10 - 11 (123 - 124)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Ինտեգրացիոնալ իրավունքի ֆակուլտետ

131



РЕЗЮМЕ - RESUME

ВЫДАЧА: ИСТОРИЯ, РАЗВИТИЯ И СОВРЕМЕННАЯ ПРАКТИКА

ЛУИЗА МАНУКЯН

Автор считает, что по большей части, законодательство выдачи, а также практика не так много изменяется от страны до округа. По большей части объяснено то, что, международная выдача является практикой установленной международными принципами, разработанными международным законом и осуществленной международными двухсторонними и многосторонними документами, который обеспечивает процедуру выдачи для большого числа стран состояний и члена. И даже при отсутствии договора между просьба и попросившего состояния, состояния управлялись международной практикой указывается, что действие согласно договорам выдачи. Другими словами, выдача осуществлялась согласно существующим международным договорам, основанным в нормах международного закона, создавала прецеденты для случаев, где никакой договор выдачи не приходит управлять, усиливающий, что роль международного закона и международного обычая в боевом общем криминальности.

EXTRADITION: HISTORY, DEVELOPMENT & MODERN PRACTICE

LOUISE S. MANUKIAN

LL.M

The author considers that extradition legislation, as well as its practice does not varies so much from country to region. It is mostly explained by the fact that, international extradition is a practice established by international principles, developed by international law and implemented by international bilateral and multilateral documents, which provide extradition procedure for large number of countries and member states. And even in the absence of treaty between the requesting and requested states, the states are governed by the international practice of the states that act according to the extradition treaties. In other words, extradition implemented according to the existing international treaties based on the norms of international law, creates precedents for the cases where no extradition treaty comes to govern, confirming the role of international law and international custom in combating common criminality.



РЕЗЮМЕ - RESUME

“ЯЗЫК НЕНАВИСТИ” В КОНТЕКСТЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ АНТИАРМЯНСКОЙ АГИТАЦИИ

ГРИГОР ШИРХАНЫАН

Имея ввиду строго антиармянское и расистское содержание в азербайджанских изданиях, армянская сторона внимание международных организаций должна обратить на эти издательства или поднять вопрос проведения их мониторинга, или же обратиться в международный суд. Информационная политика Азербайджана сеет национально-агрессивную, реваншистскую идеологию, которая порождает взрывоопасную ситуацию в Южном Кавказе, создает непобедимые препятствия в мирном урегулировании Карабахского конфликта и делает возможным возникновение внутри Азербайджана межэтнических и межрелигиозных конфликтов.

LANGUAGE OF THE ODIUM (HATE) IN CONTEXT AZERBAIJANIAN ANTIARMENIAN AGITATION

GRIGOR SHIRKHANYAN

Taking into consideration strictly antiarmenian and racist contents in azerbaijanian publishing, armenian side on these publishers or raise the question of the undertaking of their monitoring, or make a request to the international court. The information policy of Azerbaijan sows national-aggressive, endless ideology, which generates the explosive situation in South Caucasus, creates the unconquerable obstacles in peace adjusting of the conflict of the Karabakh and permits origin of interethnic and interreligious conflict in Azerbaijan.

ՀՈՎՏԵՍՄԱՐԵՐ - ՆՈՅՆԱՐԵՐ 2009 10 - 11 (123 - 124)

ՀԱՏԱԿԱՆ
Ինտերնալ Քլոն

133



Թեւավոր խոսքեր

Շատ քան կարող է անել մարդկային կամքը, նրա ուժն ահավոր է, նա գրեթե չունի սահման, բավական է, որ նա լինի անաղարտ, անվերապահորեն նվիրվի գործին և իր ներսում զգա օվկիանոսային հոսանքները:

Ա.Բ.ԳԵՐՑԵՆ

Մեր անհատականությունը այգի է, իսկ մեր կամքը՝ նրա այգեպանը:

Վ.ՇԵՔՍՊԻՐ

Կամքը կարող է և պետք է անհամեմատ ավելի շատ հպարտության առարկա լինի, քան տաղանդը: Եթե տաղանդը բնածին հակումների զարգացումն է, ապա անսասան կամքը դա ամեն բոլոր տարած հաղթանակն է բնագղների, հրապուրանքների նկատմամբ, որոնց սանձահարում ու ճնշում է կամքը, խոչընդոտների ու արգելքների նկատմամբ, որոնք նա դիմագրավում է, ամեն տեսակ դժվարությունների նկատմամբ, որոնք նա հերոսաբար հաղթահարում է:

Օ. ԲԱՆՉԱԿ

Վճռականությունն ու կամքը թույլ ուղեղին հաճախ գերազանցություն են տալիս ավելի ուժեղի նկատմամբ:

ՈՒ. ՎՅՈՐՏ

Սեփական աչքում արդարանալու համար մենք հաճախ մեզ համոզում ենք, որ մեր ուժից վեր է հասնել նպատակին, իսկ իրականում մենք ոչ թե անգոր ենք, այլ անկամ:

Ֆ. ԼԱՐՈՇՅՈՒԿՈ

Մենք ավելի շատ ուժ ունենք, քան կամք, և մենք հաճախ, հենց միայն սեփական աչքում մեզ արդարացնելու համար, շատ քան համարում ենք մեզ համար անհնարին:

Ֆ. ԼԱՐՈՇՅՈՒԿՈ

10 - 11 (123 - 124)

2009 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

134

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԿՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արսլանյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արսլանյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am